

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Deneysel Psikoloji Bilim Dalı

**EŞİKALTI VE EŞİKÜSTÜ SUNUM DÜZEYİ İLE
HAZIRLAYICI VE HEDEF UYARANLAR ARASINDAKİ
SÜRE DEĞİŞİMLEMESİNİN
DUYGUSAL HAZIRLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Gülcan Öztürk

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

EŞİKALTI VE EŞİKÜSTÜ SUNUM DÜZEYİ İLE
HAZIRLAYICI VE HEDEF UYARANLAR ARASINDAKİ
SÜRE DEĞİŞİMLEMESİNİN
DUYGUSAL HAZIRLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gülcan Öztürk

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

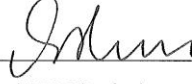
Deneysel Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

Gülcan Öztürk tarafından hazırlanan "Eşikaltı ve Eşiküstü Sunum Düzeyi ile Hazırlayıcı ve Hedef Uyarılar Arasındaki Süre Değişimlemesinin Duygusal Hazırlama Üzerindeki Etkileri" başlıklı bu çalışma, 17.07.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Orhan AYDIN (Başkan)

Prof. Dr. Banu CANGÖZ

Yrd. Doç Dr. Levent ŞENYÜZ (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

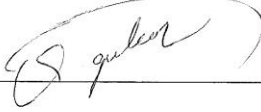
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.07.2014

Gülcan ÖZTÜRK

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın ortaya çıkmasına bilgi birikimi, deneyimi ve değerli fikirleriyle önemli katkılar sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Levent Şenyüz'e; tezimin değerlendirme aşamasında yapmış oldukları önemli katkılarından dolayı jüri üyelerim Prof. Dr. Orhan Aydın'a ve Prof. Dr. Banu Cangöz'e; büyük katkıları ve yapıcı eleştirileri için Dr. Zeynel Baran'a teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım süresince bilgi birikimleri, engin tecrübeleri ve dünya görüşleriyle hayatıma yön veren, yoluma ışık tutan bütün hocalarıma katkı ve emekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Psikolog olarak görev yaptığım Ankara İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nde yüksek lisans eğitimim konusunda teşvikte bulunan ve mevcut çalışma koşullarım içerisinde eğitimimi tamamlamam hususunda hoşgörülerini esirgemeyen İl müdürümüz Ömer Akbaş'a ve şube müdürümüz Hasan Şimşek'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitim boyunca beraber aynı yollardan geçtiğimiz ve zor zamanlarımda yardımlarını esirgemeyen dönem arkadaşlarıma; tezimi savunma zamanı geldiğinde heyecanıma ortak olan ve varlıklarını yanımda hissettiren değerli arkadaşlarıma güzel arkadaşlıkları ve samimiyetleri için teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimi tamamlamamda dostlukları ve yardımlarıyla varlıklarını yüreğimde hissettiğim; zor zamanlarımda bir çift sözleriyle içime ferahlık veren sevgili arkadaşlarım Bilge Türkoğlu, Deniz Ordu, Özlem Ertan ve Zeynep Gültekin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Her zaman yanımda olduklarını bildiğim, maddi ve manevi desteklerini üzerimde hissettiğim sevgili anneme, babama ve abime sonsuz sevgilerimle teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak yüksek lisansımı tamamlamamda ve bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında bana büyük destek sağlayan; derdime, sevincime ortak olan; hüznümü mutluluğa, karanlığımı aydınlığa çeviren sevgili eşime, varlığıyla hayatıma anlam kattığı ve her zaman yanımda olduğu için en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÖZTÜRK, Gülcan. *Eşikaltı ve Eşiküstü Sunum Düzeyi ile Hazırlayıcı ve Hedef Uyarılar Arasındaki Süre Değişimlemesinin Duygusal Hazırlama Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Bu çalışmanın amacı, kişilere eşikaltı sunulan duygusal uyarıların, hemen sonrasında sunulan nötr hedef uyarılara ilişkin yapılan değerlendirmeler üzerindeki etkisini incelemektir. Bu doğrultuda duygusal değeri üç düzeyde farklılaşan (olumlu, olumsuz, nötr) görsel hazırlayıcıların (olumlu, olumsuz, nötr) eşikaltı sunulmasının, hemen sonrasında gösterilen nötr hedef uyarılara ilişkin duygusal değerlendirmeleri nasıl etkilediğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla iki deney yapılmıştır. Deney I'de hazırlayıcıların, hemen sonrasında sunulan hedef uyarılar üzerindeki etkisini görmek üzere duygusal değerlendirme ölçümleri hazırlayıcı sunumunun hemen ardından alınmıştır. Deney II'de ise bu etkinin görece kalıcılığını incelemek üzere, hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef uyarılara ilişkin duygusal değerlendirme ölçümleri gecikmeli olarak alınmıştır. Deney I ve Deney II'den elde edilen resim duygusal değerlendirme ölçümlerine ilişkin veriler 2 (değerlendirme zamanı: hemen değerlendirme, gecikmeli değerlendirme) x 2 (hazırlayıcının sunum düzeyi: eşikaltı, eşiküstü) x 3 (hazırlayıcının duygusal değeri: olumlu, olumsuz, nötr) son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir. Çalışmada hemen değerlendirmenin yapıldığı koşulda, eşiküstü sunum düzeyi grubunda olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef resimler, olumlu ve nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef resimlere göre daha olumsuz olarak değerlendirilmiştir; ancak eşikaltı sunum düzeyi grubunda hazırlayıcının duygusal değeri arasında resim duygusal değerlendirme ölçümleri bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Gecikmeli değerlendirme koşulunda da, hiçbir sunum düzeyi grubunda hazırlayıcının duygusal değeri arasında resim duygusal değerlendirme ölçümleri bakımından anlamlı bir fark görülmemiştir. Hemen değerlendirme koşulunda, eşiküstü sunum düzeyi grubunda ortaya çıkan hazırlama etkisiyle ilgili sonuçlar, gecikmeli değerlendirme koşulunda ortaya çıkmamıştır; bu sebeple eşiküstü sunum düzeyinde oluşan hazırlama etkisinin sürekliliğinin olmadığı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler

Duygusal uyaran, eşikaltı sunum, eşiküstü sunum, farkındalık, hazırlama etkisi.

ABSTRACT

ÖZTÜRK, Gülcan. *Effects of Subliminal and Supraliminal Presentation and Manipulations of Duration between Prime and Target Stimuli on Emotional Priming*, Master's Thesis, Ankara, 2014.

The aim of this study is to investigate the effects of subliminally presented emotional stimulus on evaluations of neutral target stimulus that offered immediately after them. In this direction, it is intended to reveal how emotional valence of visual primes presented subliminally at three different levels (positive, negative, neutral) effect emotional evaluations of following target stimuli. Two experiments were conducted for this purpose. In Experiment I, in order to see the effect of primes on immediately following target stimuli, emotional assessment measures were taken immediately after each prime's presentation. In Experiment II, in order to examine the possible priming effect's relative permanence, emotional evaluation measurements of the target stimuli were taken with a delay. The data that obtained from Experiment I and Experiment II for the target image emotional evaluation measurements were analysed by using a 2 (evaluation time: immediate evaluation, delayed evaluation) x 2 (presentation level of prime: subliminal, supraliminal) x 3 (emotional valence of prime: positive, negative, neutral) factorial ANOVA with repeated measures on one factor. Results revealed that when the assessments were carried out immediately, for supraliminal presentation group, the target images presented after negative primes were evaluated more negatively than the target images presented after positive and neutral primes; but for subliminal presentation group, there was not a significant difference among the prime valence in terms of emotional evaluation measurements. In the delayed evaluation condition, there was not any significant difference in terms of image emotional evaluation measurements due to prime valence significant. Findings illustrates that priming effect emerged in the condition of immediate evaluation, for the level of supraliminal presentation; but this effect did not occur in the condition of delayed evaluation. For this reason, it can be claimed that priming effect occurring after supraliminal presentation of negative primes has a relatively short lifespan.

Key Words

Affective stimulus, subliminal presentation, supraliminal presentation, awareness, priming effect.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
EKLER DİZİNİ	xvii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. DUYGU KAVRAMI.....	1
1.2. DUYGU KURAMLARI.....	2
1.3. DUYGULARIN BİLİŞTEN BAĞIMSIZLIĞI GÖRÜŞÜ.....	5
1.4. ÖRTÜK BELLEK VE HAZIRLAMA ETKİSİ.....	8
1.5. DUYGUSAL HAZIRLAMA ETKİSİ.....	11
1.6. DUYGUSAL HAZIRLAMA ETKİSİNE İLİŞKİN ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ.....	12
1.7. TERSİNE HAZIRLAMA ETKİSİ VE İLGİLİ ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ.....	16
1.8. GENEL DEĞERLENDİRME.....	19
1.9. AMAÇ VE ARAŞTIRMA SORULARI.....	22

2. BÖLÜM : YÖNTEM	25
2.1. DENEY I.....	25
2.1.1. Katılımcılar.....	25
2.1.2. Veri Toplama Araçları.....	26
2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	26
2.1.2.2. Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ).....	26
2.1.2.3. Ishihara Renk Körlüğü Testi.....	27
2.1.2.4. E-Prime Uyarıcı Hazırlama ve Sunum Programı.....	27
2.1.2.5. Duygusal Resim Seti.....	27
2.1.3. Deney Deseni.....	29
2.1.4. İşlem Yolu.....	30
2.2. DENEY II.....	34
2.2.1. Katılımcılar.....	34
2.2.2. Veri Toplama Araçları.....	35
2.2.3. Deney Deseni.....	35
2.2.4. İşlem Yolu.....	35
2.2.4.1. İlk Görev.....	36
2.2.4.2. İkinci Görev (Oyalama Görevi).....	37
2.2.4.3. Üçüncü Görev.....	38
3. BÖLÜM: BULGULAR	40
3.1. ARAŞTIRMADA YER ALAN GRUPLARIN YAŞLARINA VE BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ PUANLARINA İLİŞKİN VERİLER.....	40
3.2. ÖLÇÜMLERE İLİŞKİN VERİ SETİNİN PARAMETRİK İSTATİSTİK YÖNTEMLERİNE UYGUNLUĞUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	42

3.3. RESİM DUYGUSAL DEĞERLENDİRME PUANLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	43
3.4. RESİMLERİN SIFAT DEĞERLENDİRMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	64
3.5. EŞİKALTI SUNUM DÜZEYİ MANİPÜLASYON KONTROLÜ ÇALIŞMASINA İLİŞKİN BULGULAR	66
4. BÖLÜM: TARTIŞMA.....	68
4.1. RESİM DUYGUSAL DEĞERLENDİRME ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN İLGİLİ LİTERATÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
4.1.1. Duygusal Değerlendirme Ölçümlerine İlişkin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği Değişkenine Göre Yapılan Karşılaştırmaların İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi.....	69
4.1.2. Duygusal Değerlendirme Ölçümlerine İlişkin Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenine Göre Yapılan Karşılaştırmaların İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi.....	75
4.1.3. Duygusal Değerlendirme Ölçümlerine İlişkin Değerlendirme Zamanı Değişkenine Göre Yapılan Karşılaştırmaların İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi.....	78
4.2. RESİMLERİN SIFAT DEĞERLENDİRMESİ ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN İLGİLİ LİTERATÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	79
4.3. SONUÇ.....	81
4.4. SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER.....	83

KAYNAKÇA.....	85
EKLER.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	125

KISALTMALAR DİZİNİ

A.D. : Anlamli eğil

ANOVA: Varyans Analizi

UDRS: Uluslararası Duygusal Resim Sistemi

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Deney I’de Kullanılan Deneysel Desen.....	29
Tablo 2. Deney II’de Kullanılan Deneysel Desen.....	35
Tablo 3. Değerlendirme Zamanı Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Yaşlarına ve BDÖ Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar İçin <i>t-testi</i> Sonuçları.....	41
Tablo 4. Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Yaşlarına ve BDÖ Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar İçin <i>t-testi</i> Sonuçları.....	42
Tablo 5. Hemen Değerlendirme ve Gecikmeli Değerlendirme Koşullarında Yer Alan Eşikaltı ve Eşiküstü Sunum Düzeyi Gruplarının Resim Duygusal Değerlendirme Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	44
Tablo 6. Resim Duygusal Değerlendirme Puanlarına İlişkin 2x2x3 Son Faktörde Tekrar Ölçümlü ANOVA Sonuçları	45
Tablo 7. Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisine İlişkin Karşılaştırma Sonuçları	46
Tablo 8. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisine İlişkin <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	47
Tablo 9. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları	49
Tablo 10. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	51

Tablo 11. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Değerlendirme Zamanına Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	52
Tablo 12. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	54
Tablo 13. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	56
Tablo 14. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	59
Tablo 15. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Değerlendirme Zamanına Göre <i>Post Hoc</i> Analizi Sonuçları.....	62
Tablo 16. Resimlerin Sıfat Değerlendirme Görevinde Kullanılan ve Yargıcıların Duygusal Değerlikleri Konusunda Hemfikir Olduğu Olumlu-Olumsuz Sıfatların Frekanslarına İlişkin Bilgiler.....	66

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Resimlerin Değerlendirmesi İçin Kullanılan Ölçek.....	31
Şekil 2. Deney I'deki Bir Denemeye İlişkin Uygulama Örneği.....	32
Şekil 3. Eşikaltı Sunum Düzeyi Değişimleme Kontrolü Nesnel Ölçüm İçin Bir Denemeye İlişkin Uygulama Örneği.....	33
Şekil 4. Deney II'nin İlk Görevi İçin Bir Denemeyi İçeren Uygulama Örneği.....	37
Şekil 5. Deney II'nin Üçüncü Görevi İçin Bir Denemelik Uygulama Örneği.....	39
Şekil 6. Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisi	46
Şekil 7. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisi	48
Şekil 8. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi	50
Şekil 9. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi.....	51
Şekil 10. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Değerlendirme Zamanına Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi.....	53
Şekil 11. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi	55

- Şekil 12.** Hemen Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi 57
- Şekil 13.** Gecikmeli Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi 58
- Şekil 14.** Hemen Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi.....60
- Şekil 15.** Gecikmeli Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi.....61
- Şekil 16.** Eşikaltı Sunum Düzeyi Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Değerlendirme Zamanına Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi 63
- Şekil 17.** Eşiküstü Sunum Düzeyi Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Değerlendirme Zamanına Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi 64

EKLER DİZİNİ

EK 1. Deney I İçin Aydınlatılmış Onam Formu.....	92
EK 2. Demografik Bilgi Formu.....	94
EK 3. Beck Depresyon Ölçeği.....	96
EK 4. Ishihara Renk Körlüğü Testi Tarama Formu.....	97
EK 5. Ishihara Renk Körlüğü Testi Puanlama Formu.....	98
EK 6. Deney I ve Deney II’de Kullanılan Resimlerin UDRS Numaraları, Amerikan Kültüründeki Ortalama Duygusal Değerlikleri ve Ortalama Genel Uyarılmışlık Düzeyleri.....	99
EK 7. Değişimleme Kontrolü Çalışmasında Kullanılan Resimlerin UDRS’deki Numaraları ve Çeldirici Resimler.....	101
EK 8. Etik Kurul Onayı.....	102
EK 9. Deney I Eşikaltı Sunum Düzeyi Grubu İçin Kullanılan Yönerge.....	106
EK 10. Deney I Eşiküstü Sunum Düzeyi Grubu İçin Kullanılan Yönerge.....	108
EK 11. Eşikaltı Sunum Düzeyi Değişimleme Kontrolü Çalışmasında Kullanılan Yönerge.....	110
EK 12: Deney II İçin Aydınlatılmış Onam Formu.....	111
EK 13. Deney II Eşikaltı Sunum Düzeyi Grubu İçin Kullanılan Yönerge.....	113
EK 14. Deney II Eşiküstü Sunum Düzeyi Grubu İçin Kullanılan Yönerge.....	116
EK 15. Oyalama Görevinde Kullanılan Sorular.....	119
EK 16. Deney II Resimlerin Sıfat Değerlendirmesinde Kullanılan ve Yargıcıların Duygusal Değerlikleri Konusunda Hemfikir Oldukları Olumlu-Olumsuz Sıfatlar ve Frekansları.....	121

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. DUYGU KAVRAMI

Duygular her zaman bizimle beraber olsa da insan/hayvan zihnini ve davranışlarını inceleyen ve açıklamaya çalışan psikoloji bilimi için kıymeti biraz geç anlaşılmış bir çalışma alanı olmuştur. Bu gecikmede, bilişsel devrimle birlikte ilgisini nöral sistemler ve fizyolojik işlevler arasındaki ilişkiye yönelten bakış açısının büyük katkısının olduğu söylenebilir; bunun yanında duyguların öznel deneyimlere dayanması sebebiyle, psikolojinin diğer çalışma alanları kadar kolay kontrol edilebilir özellikte olmayışının bu gecikmede önemli payı vardır (LeDoux, 2000).

Peki nedir bu adına “duygu” denilen, gözümüzden yaşlar akıtan ya da dudaklarımıza tebessüm konduran, bizi düşünen makinelerden ayıran belki de en önemli şey? Sözlük anlamına bakıldığında, öznel olarak yaşanan duygusal bir durumun dışavurumu olarak gözlenebilen davranış yapısı olarak ifade edilmektedir (Budak, 2005). Ancak duygular konusunda çalışan çok sayıda bilim insanı, bu kavrama farklı açılardan yaklaşmış ve farklı tanımlamalarda bulunmuştur. Ortak bir tanımda uzlaşılmasa da, öznel hissiyat, bilişsel değerlendirmeler ve fizyolojik tepkileri içeren süreçler bütünü olduğu söylenebilir (Kensinger, 2009). Bu bütünün içerdiği bilgilerin bir kısmı çevreden gelmekteyken, bir kısmı bireylerin vücut süreçleri tarafından oluşturulmakta ve diğer bir kısmı da bireylerin sahip olduğu bilişsel şemaların, davranışsal becerilerin ve gerçekliklerin temsillerden gelmektedir (Frijda, 2008).

Moors (2009) ise duygu kavramından daha kapsamlı bir kavram olarak duygusal epizod kavramını kullanmıştır. Bu kavram, bir uyararla başlayıp duyguların hemen meydana gelen sonuçlarını ya da sonraki bileşenlerini içermektedir. Bu bileşenler ise bilişsel bileşen, hissetme bileşeni, bir davranış eğilimini yansıtan motivasyonel bileşen, merkezi ve çevresel fizyolojik tepkileri içeren somatik bileşen ve bir davranış göstergesini içeren motor bileşen olarak sıralanabilir. Bu bileşenler de uyarının değerlendirilmesi, gözlemeleme, eyleme hazırlanma ve son olarak da eyleme dökülme faaliyetlerine karşılık

gelmektedir. Görüldüğü gibi duyguların yaşantımızda önemli işlevleri bulunmaktadır. Ünlü (2001) bu işlevleri davranışa hazır hale getirme, sosyal ilişkileri düzenlemeye yardımcı olma ve gelecekteki davranışları biçimlendirme olarak sıralamıştır. Olumlu ya da olumsuz duygu yaratan bir durumla karşılaşılması, sonrasında meydana gelen benzer durumlara karşı tahmin geliştirilmesine ve uygun davranışın ortaya konulmasına olanak sağlamaktadır. Yani bir uyaran, oluşturmuş olduğu duyguyla birlikte kişilerin deneyimlerinde yer almaktadır. Bu deneyimler de gelecekteki davranışları biçimlendiren bir işleve sahip olmaktadır. Böylelikle duygular, gelecekte uygun tepkiler verilmesini sağlayan bilgilerin öğrenilmesine yardımcı olmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada duygusal etki oluşturabilecek uyaranların, bu tür bir etkiye sahip olmayan diğer uyaranlara ilişkin verilen tepkiler ile bu uyaranlara ilişkin gelecekteki davranışları biçimlendirme üzerindeki etkileri incelenmiştir.

1.2. DUYGU KURAMLARI

Duyguların tanımlanmasında yaşandığı gibi, duyguların oluşumunu açıklamaya yönelik olarak da farklı görüşlerin ortaya atıldığı görülmektedir. Bu kısımda duyguların oluşumuna ilişkin olarak ileri sürülen bazı temel kuram veya görüşlerden bahsedilmektedir.

Duyguların oluşumuna yönelik görüş bildiren bilim insanlarından biri Darwin'dir. Darwin'in görüşüne göre, duygular canlının hayatta kalmasıyla ilgili olarak önemli bir yere sahiptir. Duygu sürecinin bir parçası olan duygu ifadeleri, organizmayı koruyucu ya da harekete hazırlayıcı bir nitelik taşımaktadır; bunun yanında içsel durumun dışavurulmasını sağlamasından dolayı da duygu ifadelerinin, önemli bir iletişim değerinin olduğu da belirtilmektedir (Hess ve Thibault, 2009). Bu bakımdan araştırmacılar duyguların, hayatta kalmayla ilgili olarak önemli bir işlevselliğe sahip olduğunu ve bu sebeple duyguların evrim sürecinin bir parçası olarak aktarıldığını ifade etmektedir (Cornelius, 2000; Hess ve Thibault, 2009). Darwin'e göre canlının hayatta kalmasıyla ilgili olarak duyguların önemli işlevleri olmasının ve insanların diğer memelilerle evrimsel bir geçmiş paylaşmasının sonucu olarak, duygularla ilişkili yüz ifadeleri ve beden hareketlerinde ortaklık görülmektedir (Cornelius, 2000).

Duyguların oluşumuna yönelik olarak ileri sürülen kuramlardan biri, James-Lange duygu kuramıdır. Kurama göre duygu uyandıran bir uyarana karşılaşıldığında öncelikle vücutta bir takım fizyolojik değişiklikler meydana gelmekte ve meydana gelen bu değişikliklerin fark edilmesi de duyguları ortaya çıkarmaktadır (Friedman, 2010; Morris, 2003; Scherer, 2000). Buna göre kuram, bir duygunun duygulanıma ilişkin bilinçli bir deneyimle başlamadığını savunmaktadır (Lang, 1994). James, duyguları fizyolojik tepkiler ve bu tepkilerin dışavurumu sonucu oluşan hissetme (feeling) kavramlarıyla eşdeğer görmüştür (Scherer, 2000). James'e göre, uyarana maruz kalınmasıyla oluşan duygular ve vücut tepkilerindeki değişiklikler, ortaya çıkan duygularda çeşitliliği getirmektedir (LeDoux, 1998).

Talamik duygu kuramı olarak da bilinen diğer bir kuram Cannon-Bard kuramıdır (Budak, 2005; Lang, 1994). Bu kuram, James-Lange kuramının duyguların ortaya çıkışına yönelik açıklamalarına karşı çıkmaktadır. Cannon, bir uyarana karşılaşıldığında vücutta meydana gelen fizyolojik değişimlerin, tek başına duygu üretmek ve duygu ifadelerinin çeşitliliği, latansı gibi özellikleriyle ilgili tepkiselliğini farklılaştırmak konusunda yetersiz olduğu; vücutta meydana gelen değişimlerin duygu oluşturmak için çok yavaş olduğu; vücutta yapay olarak hormon aktivasyonu sağlanmasıyla duyguların oluşturulmadığı gibi gerekçelerle James-Lange kuramına itirazda bulunmuştur (akt. Dalgleish, 2004). Bu itirazlar sonrasında ortaya atılan Cannon-Bard kuramına göre duyguların ortaya çıkışı, vücutta meydana gelen değişimlerle eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir (akt., D'Hondt ve ark., 2010; Morris, 2003). Duyguya sebep olabilecek bir uyarana algılandığında, bu bilgi eşzamanlı olarak beyin korteksine ve vücutta ilgili bölgelere gönderilerek öznel duygu deneyimine ve fizyolojik uyarıma neden olmaktadır (akt., D'Hondt ve ark., 2010). Yani bu durumda bir uyarana maruz kalındığında eşzamanlı olarak meydana gelen fizyolojik değişimler ve bu değişimin algılanmasıyla duygular oluşmaktadır.

Diğer bir kuram, *iki faktörlü duygu kuramı*, *heyecan-duygu kuramı* ya da *Schacter-Singer duygu kuramı* olarak bilinen kuramıdır. Bu kurama göre duygusal anlam taşıyan uyarana karşı gösterilen fizyolojik tepkiler, beyne uyarılmayı artıran bir durumun varlığına ilişkin bilgi verir. Ancak farklı duygular için bu tepkiler benzer olduğundan, yaşanan deneyimin ne olduğuna ilişkin fizyolojik tepkiler yeterli bilgi

sağlamamaktadır. Duygu durumlarındaki bedensel değişimlere ilişkin dışsal ve içsel nedenlerin ne olduğu konusundaki bilişsel değerlendirmelerin, hissedilen duyguyu belirlediği ileri sürülmektedir (Friedman, 2010; LeDoux, 1998).

Arnold ve Lazarus gibi araştırmacılar tarafından savunulan ve duyguların ortaya çıkışında bilişsel değerlendirmelere öncelik veren bir diğer kuram ise *duygu değerlendirme kuramıdır (appraisal theory of emotion)*. Arnold, organizmaların kendi iyi olma durumları için sürekli olarak çevresel değişikliklerle ilgili değerlendirme yaptığını; organizma için önem taşıyan uyaranların varlığını ya da yokluğunu, yararını ya da zararını kontrol ettiğini ileri sürmüştür. Yapılan bu değerlendirmelerin de belli davranış eğilimleriyle sonuçlandığını, bu eğilimlerin de duygu olarak deneyimlendiğini söylemiştir (akt., Ellsworth ve Sherer, 2003). Farklı değerlendirmeler, farklı olay eğilimlerini ortaya çıkarmakta ve bu da farklı duyguların oluşmasına yol açmaktadır. Lazarus'un çalışmaları da karşılaşılan durumların yorumlanışının duygusal deneyim üzerinde oldukça güçlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Lazarus'a göre duygular bilinçli ya da bilinçsiz olarak başlayabilir, fakat duygusal tepkilerin üstesinden gelmede düşünce süreçleri ve bilinçliliğin oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır (akt., LeDoux, 1998). Lazarus, insan zihninin çevreyi yorumlamada büyük değişimlere izin verebilecek ince ayrıntıları farketme gücüne sahip olduğunu; duygu deneyiminin devam eden bir süreç olduğunu ifade etmiştir (akt., Ellsworth ve Sherer, 2003).

Zajonc'un (1980, 1984) ileri sürdüğü kuram ise *duygusal öncelik kuramıdır (affective primacy theory)*. Kurama göre organizmanın uyarana en başta verdiği tepkiler, duygusal tepkilerdir. Günlük hayatta bu tepkileri çevredeki kişi, nesne, durum ya da olaylara ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde, tercihlerde ve verilen kararlarda görebilmek mümkündür. Kuram bir uyarının olumlu ya da olumsuz olma gibi basit duygusal özelliklerinin, duygusal anlam içermeyen niteliklerine göre daha kolay işlemlendiği varsayımına dayanmaktadır. Duygusal tepkiler kapsamlı bir algılama ve bilişsel kodlama olmadan gerçekleşebilmektedir; en düşük düzeyde bir uyaran maruziyeti kişilerde duygusal tepkilere yol açabilir. Zajonc'a (1980) göre duygu ve biliş, birbirini çeşitli yollarla etkileyebilen bağımsız mekanizmaların etkisi altındadır ve ikisi de bilgi işleme sürecinde, bağımsız etki kaynakları oluşturmaktadır. Duyguların bilinçli bir farkındalık olmaksızın ortaya çıkabileceğini göstermek üzere yapılan çalışmalarda

hazırlama etkisinin kullanıldığı görülmektedir (örneğin Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010).

1.3. DUYGULARIN BİLİŞTEN BAĞIMSIZLIĞI GÖRÜŞÜ

Zajonc (1980, 1984) duygusal öncelik kuramında duyguların bilinçsiz olarak ortaya çıkabileceğini, biliş ve duyguların ayrı ve kısmen bağımsız sistemler olduğunu; ancak bazı işlevleri birlikte gerçekleştirdiklerini; bilişsel süreçlerin önceliği olmaksızın duyguların gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bu kısımda, Zajonc'un kuramı bağlamında ileri sürdüğü duyguların bilişten bağımsız olduğu fikri üzerinde durulacak; bu düşünceye karşı çıkan ve bu düşünceyi destekleyen bazı görüşlere yer verilecektir.

Lazarus (1982, 1984) Zajonc'un, duyguların bilişten bağımsız olduğu fikrine karşı çıkan araştırmacılardan biridir. Lazarus, duyguların ortaya çıkması için önkoşul olarak bilincin olması gerektiğini ileri sürmüştür; duygusal tepkiler için bilişsel bir değerlendirmenin gerekli bir koşul olduğunu söylemiştir. Ancak bilişsel değerlendirmenin gözlenemeyen, doğruluğu ispat edilemeyen bazı şekillerinin de olabileceğini ifade etmesi sebebiyle, Lazarus'un önerisi yanlışlanamaz bir hal almaktadır (Zajonc, 1984). Zajonc'a (1984) göre biliş, istemli ve bilinçli olmayı zorunlu kılmamakta, fakat bazı minimum zihinsel işlemleri (mind work) de içermesi gerekmektedir. Bu bakımdan, Zajonc (1984) bilinçlilik gerektirmeyen niyetsiz ve irrasyonel olan bilişsel süreçlerin duygusal uyarım sağlayabileceği konusunda Lazarus ile hemfikir olsa da; biliş sınırları içinde yer alan zihinsel işlemlerin neler olabileceği konusunda anlaşmazlık yaşamaktadır.

Zajonc'un Lazarus ile biliş ve duyguların bağımsızlığı konusundaki fikir ayrılığında, biliş kavramı için konulan sınırların önem taşıdığı görülmektedir. Zajonc'a (1980, 1984) göre en düşük düzeyde bir uyarın maruziyeti duygu oluşumuna sebep olabilmektedir. Bu açıdan eğer gerçekleşen bu en düşük düzeydeki uyarımın, biliş kavramı sınırları içerisinde yer aldığı söylenebilirse; o zaman duyguların oluşumu için bilişsel değerlendirmenin gerekli bir koşul olduğu fikrinden söz edilebilir. Ancak bu durumda

da duyum, algı, biliş kavramları arasındaki farklılıkların kaybolacağı ifade edilmektedir (Zajonc, 1984).

Zajonc (1984) yapılmış olan çok sayıda araştırma bulgusu ışığında kuramını desteklemeye çalışmıştır. Bilişsel olmayan ve algısal olmayan süreçlerin, duygusal durumlara yol açabildiğine; yeni duygusal tepkilerin belirgin bir değerlendirme bileşeni olmadan da oluşabildiğine; değerlendirme ve duyguların sıklıkla ilişkisiz ve ayrık olduğu durumların varlığına; duygu ve biliş için ayrı nöroanatomik yapılar bulunduğuna işaret eden çeşitli araştırma sonuçlarıyla, duygular ve bilişin bağımsız süreçler olduğu konusundaki fikirlerini doğrulamaya çalışmıştır. Bunun neticesinde, Zajonc (1984) duyguların tanımlanmasında bilişsel süreçleri gerekli bir koşul olarak görmenin yanlış olduğunu ifade etmiştir.

Izard (1984) ise, duygu ve bilişin birbirlerini etkileyebilen ve birbiriyle ilişki içinde olan, iki ayrı sistem olduğunu savunmuştur. Duyguların bilişsel olmama özelliğini anlamak için, duyguların öznel bir deneyim düzeyinde zihinsel temsil olarak ele alınabileceğini ifade etmiştir. Farklı duygular ve duygu örüntülerinin algı ve bilişsel süreçleri farklı şekilde etkilediğini, duygu ve bilişe ait nöral yapılar arasında ilişki bulunduğunu, bazı bilişsel süreçlerin duygulara sebep olduğunu gösteren çeşitli çalışmaların varlığını, duygu ve biliş ilişkisinin bir işareti olarak sunmuştur.

LeDoux (1998) duyguların bilinçsiz yönünü korku koşullama çalışmaları bağlamında ele almıştır. Beyinde korku duygusuyla ilişkili olarak iki farklı yolun varlığından söz etmiştir. Talamustan kortekse, korteksten amigdalaya doğru giden üst yol (high route), duysal bilginin ayrıntılı analizini içermekte ve daha yavaş bir akış halinde işlev göstermektedir. Talamustan direkt olarak amigdalaya giden alt yol (low route) ise uyarının basit özelliklerine ait bilgiyi taşımakta ve daha hızlı akış halinde işlev gerçekleştirmektedir. Alt yol hayatta kalma açısından önemli olup uyarılara hızlı bir şekilde tepki vermeyi sağlarken; üst yol ise uyarının detaylı şekilde değerlendirilmesinde ve uyarana yönelik daha uygun tepkiler verilmesinde rol oynamaktadır. Bu bağlamda LeDoux (1998) kortekse bilgi ulaşmadan önce, duygunun amigdalada ortaya çıkabileceğini; bilginin ayrıntılı işlenmesi olmaksızın, uyarıların duygu oluşturmaya izin veren yolların bulunduğunu; dolayısıyla

uyarana ilişkin bilinçli bir farkındalık olmadan duyguların ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir.

Winkielman ve Berridge bilinçsiz duyguların, olumlu ve olumsuz duygusal değeriyle ilişkili olarak hoşlanma (liking) ve hoşlanmama (disliking) kavramları üzerinde durmuş; basit “hoşlanma” tepkilerinin temelinde yer alan subkortikal beyin yapılarına işaret eden duygusal nörobilimin bulgularıyla bilinçsiz duygu düşüncesinin desteklendiğini ifade etmişlerdir (Berridge ve Winkielman, 2003; Winkielman ve Berridge, 2004). Bu araştırmacılar kişilerin bilincinde olmadıkları uyarıların eşikaltı olarak oluşturduğu bilinçsiz hoşlanmanın, kişilerde algılanabilir öznel bir duygu deneyimi ortaya çıkarmamasına rağmen; kişilerin tercihleri, kararları ve bazı eylem içeren davranışları üzerinde etkisi olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Schwarz ve Clore’ın (1983) öznel deneyimlerin verilen kararlar üzerindeki etkisine ilişkin olarak sundukları *bilgi olarak duygular (feelings-as-information)* yaklaşımına göre ise, bir uyarana ilişkin değerlendirme yapmak için yeterli bilgiye sahip olunmadığında, o an yaşanan duygusal duruma göre tepki verilmekte; yani yaşanan duygusal deneyim, aslında ilgili olmayan bir durum için bilgi kaynağı haline gelmektedir. Bu yaklaşıma göre, duygusal tepkiler için duygusal değerlendirme süreçlerinden hem açık hem de örtük şekilde geri bildirim sağlanmaktadır (Storbeck ve Clore, 2007). Bu bağlamda Storbeck ve Clore (2007) çeşitli araştırma bulgularıyla destekledikleri çalışmalarında, duygular ve bilişin birbiriyle etkileşim halinde olan, birbirleri için tamamlayıcı nitelik taşıyan süreçler olduğunu savunmuş ve duyguların bilişten bağımsız şekilde işlev gösterdiği veya bilişten önce geldiği fikrine karşı çıkmışlardır.

Bahsedilen çeşitli çalışmalar (Berridge ve Winkielman, 2003; Izard, 1984; Lazarus, 1982, 1984; Winkielman ve Berridge, 2004; Zajonc, 1980, 1984) doğrultusunda, biliş ve duyguların birbirinden bağımsız olarak işlev gösterdiği bazı durumların olduğu sonucu çıkarılabilir. Duyguların bilinçsiz olarak meydana gelebildiğini gösteren çeşitli çalışmalar (Almeida, Pajtas, Mahon, Nakayama ve Caramazza, 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny, Grabowecy, Suzuki ve Paller, 2009; Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003) da bu fikri destekleyici

nitelik taşımaktadır. Ancak bu iki sürecin birbirinden tamamen kopuk olmadığından, çok çeşitli durumlarda birbiriyle ilişki içinde bulunduğu ve birbirlerini etkilediklerinden söz edilebilir (Izard, 1984; Lazarus, 1982, 1984; Schwarz ve Clore, 1983; Storbeck ve Clore, 2007).

1.4. ÖRTÜK BELLEK VE HAZIRLAMA ETKİSİ

Bellek, çeşitli uyarlardan gelen bilgilerin kodlanması, depolanması ve geri çağrılmasını içeren zihinsel süreci ifade etmektedir. Bellekle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında belleğin açık bellek ve örtük bellek olmak üzere 2 genel kategoriye ayrılmış olduğu görülmektedir. Açık bellek kişilerinin deneyimlerini bilinçli olarak hatırlamasını işaret ederken; örtük bellek kişinin ne zaman, nerede, nasıl edindiğini bilmediği, yer ve zaman farkındalığı olmaksızın edinilen bilgilere işaret etmektedir (Tulving ve Schacter, 1992). Bu açıdan bakıldığında, duyguların bilinçli bir farkındalık olmaksızın ortaya çıkmasının örtük bellekle ilişkili olduğu düşünülebilir (Tobias, Kihlstrom ve Schacter, 1992).

Beceri öğrenme, koşullama, hazırlama etkisi gibi kavramların örtük bellek çerçevesinde ele alındığı görülmektedir (Schacter, Chiu ve Ochsner, 1993). Yaşanan bir tecrübe sonucunda, belirli bir uyarana karşı artan duyarlılık *hazırlama (priming)* olarak nitelendirilmiştir (Gulan ve Valerjev, 2010). Hazırlamada, bir uyaran ile karşılaşılmasının, daha sonrasında aynı uyaran veya ilişkili bir uyarının işlenmesini kolaylaştırdığı görülmektedir (Tulving, Schacter ve Stark, 1982). Burada ilk önce maruz kalınan uyaran sonraki uyarılar için *hazırlayıcı (prime)* olarak iş görmektedir (Budak, 2005; Gulan ve Valerjev, 2010). Hazırlayıcı sonrasında sunulan, üzerinde işlem yapılması istenen uyaran ise *hedef* olarak nitelendirilmektedir (Gulan ve Valerjev, 2010). Hazırlama etkisi, kolaylaştırma etkisi olarak da bilinmektedir. Kişilerin farkındalıklarının olmadığı durumlarda bile hazırlayıcıların sonraki performansı etkilemesi söz konusudur. Uyarıların duyuşal eşik altında sunulması halinde bilinçli bir farkındalığına sahip olunmayan hazırlayıcıların etkisi *bilinçaltı hazırlama (unconscious priming)* olarak nitelendirilebilir (Solso, Maclin ve Maclin, 2009).

Hazırlama etkisine ilişkin çalışmalar çeşitlilik göstermektedir. Schacter, Chiu ve Ochner'ın (1993) yaptıkları bir sınıflamada, hazırlama etkisine ilişkin çalışmalar, kullanılan uyarıcı türüne ve uyarıcının hitap ettiği duyuya göre gruplandırılmıştır. Bu sınıflamada, görsel kelime hazırlaması (visual word priming), görsel nesne hazırlaması (visual object priming) ve işitsel kelime hazırlaması (auditory word priming) yer almaktadır. Görsel kelime hazırlaması çalışmalarında kelime kökü tamamlama, kelime parçası tamamlama, kelime (olup olmadığı) kararı verme gibi görevler kullanılırken; işitsel kelime hazırlaması çalışmalarında işitsel kelime kökü tamamlama ve algısal tanıma görevleri kullanılmaktadır. Görsel nesne hazırlaması çalışmaları ise nesnelere, örüntüler veya sözel olmayan diğer materyaller kullanılarak yürütülmekte ve bu hazırlama çalışmalarında resim isimlendirme, resim parçası tamamlama, eksik resmin bir nesne olup olmadığına karar verme, nokta örüntüleri tanıma gibi görevler kullanılmaktadır (akt., Schacter, Chiu ve Ochner, 1993).

Gulan ve Valerjev (2010) ise hazırlama etkisiyle ilgili olarak yazılı kelimelerin hazırlama etkisi üzerinde durmuştur. Yaptıkları sınıflamaya göre hazırlama etkisi 4 başlık altında görülmektedir. Bunlar semantik hazırlama (semantic priming), aracılı hazırlama (mediated priming), biçim temelli hazırlama (form-based priming) ve tekrar hazırlaması (repetition priming) olarak isimlendirilmektedir. Semantik hazırlama, anlamla doğru ilişkili olarak üretilen hazırlama etkisidir (Gulan ve Valerjev, 2010; Ortells, Vellido, Daza ve Noguera, 2006). Semantik hazırlama bellek, dil, algı veya dikkatle ilgili bilişsel süreçleri incelemede güçlü bir araç olarak kabul edilmektedir (Ochsner, Chiu ve Schacter, 1994). Bu tür hazırlama çalışmalarında katılımcılara hazırlayıcı olarak, sonrasında sunulacak olan hedef kelimeyle anlamsal olarak ilişkili ya da ilişkisiz kelimeler sunulur. Sonrasında katılımcılardan çeşitli görevler (kelime olup olmadığına karar verme, isimlendirme, anlamsal açıdan değerlendirme yapma gibi) kapsamında tepki vermesi istenir. Semantik hazırlamada ortaya çıkan durum, hazırlayıcı uyaran ile hedef ilişkili olduğunda, ilişkili olmadığı duruma kıyasla hedefe daha doğru ve daha hızlı tepki verilmesidir (Ortells ve ark., 2006). Aracılı hazırlamada (mediated priming) hazırlayıcı ve hedef uyaran arasında başka bir aracının olması söz konusudur. Hazırlayıcı ve hedef uyaran doğrudan birbiriyle ilişkili değildir; iki uyarının da ilişkili olduğu ortak bir uyarının olması sebebiyle dolaylı ilişkiden kaynaklanan bir hazırlama etkisi oluşmaktadır (akt., Gulan ve Valerjev, 2010). Biçim temelli hazırlama (form-

based priming) ise, kelimenin görsel özelliği ile ilgili olan ve yazım hazırlaması (orthographic priming) olarak da bilinen etkidir; hazırlayıcı ile hedef kelime arasında fiziksel bir şekil benzerliği olduğu durumda, görevle ilgili performansın olumlu etkilenmesidir. Son olarak hazırlayıcı ve hedef uyarının aynı olması durumunda, tekrarlanan kelimelere ilişkin meydana gelen etki de tekrar hazırlaması (repetition priming) olarak karşımıza çıkmaktadır (Gulan ve Valerjev, 2010).

Gulan ve Valerjev (2010) hazırlamanın iki yönüne değinmiştir. Hazırlayıcı ve hedef uyarının belli bir bakımdan ilişkili olduğu durumda performansın olumlu olarak etkileneceğini ve bu durumda *kolaylaştırmanın (facilitation)* gerçekleşeceğini; ancak hazırlayıcı ve hedef uyarının ilişkisiz olduğu durumda performansın olumsuz etkileneceği ve *ketlemenin (inhibition)* gerçekleşeceğini dile getirmişlerdir. Bazı çalışmalarda da hazırlayıcı ile hedef uyarının ilişkisiz olduğu durumda, ilişkili olduğu duruma göre daha iyi performans gösterildiği ve bu etkinin *negatif hazırlama* olarak nitelendirildiği görülmektedir (Ortells ve ark., 2006).

Hazırlama etkisine yönelik olarak, Collins ve Loftus'un aktivasyonun yayılması modeline uygun açıklama oldukça kabul görmektedir. Bu modele göre, hedef öncesinde sunulan hazırlayıcı uyarın, bellekte onunla ilgili temsiller ağını harekete geçirmekte ve aktivasyonun yayılmasıyla hedef uyarının işlenmesine yönelik kolaylaştırma meydana gelmektedir. Bellekte aktivasyonun yayılması, farkındalık olmadan ve niyetsiz bir şekilde meydana gelmekte ve hızlı işleyen otomatik bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir (akt., Ortells ve ark., 2006). Yapılan açıklama doğrultusunda, farkındalık olmaksızın hazırlama etkisinin ortaya çıkabileceği söylenebilir.

Hazırlamayı etkileyen çok çeşitli faktörler olduğu düşünülmektedir. Bunların, kelimelerin sıklığı, uzunluğu, aşinalığı şeklinde olabileceği gibi (Gulan ve Valerjev, 2010); kişilerin bilinçli algılamaları veya farkındalık düzeyleriyle de ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Ortells ve ark., 2006).

1.5. DUYGUSAL HAZIRLAMA ETKİSİ

Hazırlama etkisine ilişkin çalışmalar incelendiğinde, çeşitli hazırlama türlerinin olduğu görülmektedir (Gulan ve Valerjev, 2010; Ochsner, Chiu ve Schacter, 1994). Son yıllarda hazırlama etkisi konusunda yapılan çalışmalara göz atıldığında duygusal uyaranların kullanıldığı çalışmalar dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında önceden sunulan duygu içerikli uyarının, sonrasında sunulan hedef uyarana ilgili görev performansı üzerindeki etkisi *duygusal hazırlama (affective/emotional priming)* olarak görülmektedir (Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Winkielman, Knutson, Paulus ve Trujillo, 2007).

Farklı çalışmalarda kullanılan duygusal hazırlama yöntemleri çeşitlilik göstermektedir. Bazı çalışmalarda, hazırlayıcı ve hemen sonrasında sunulan hedef uyarının duygusal değerlik bakımından birbirleriyle uyumlu/uyumsuz olmasının, gerçekleştirilen görevlerdeki tepki süresi (örneğin, Yang, Xu, Du, Shi ve Fang, 2011) veya tepki doğruluğu (örneğin, Scherer ve Lambert, 2009) üzerindeki etkilerinin incelendiği görülmektedir. Hazırlama etkisinin ortaya çıkması için, hazırlayıcı ve hedef uyarının benzer duygular içermesi durumunda, benzer olmadığı duruma göre performansın daha iyi olması yani tepki süresinin daha kısa ve tepki doğruluğunun daha yüksek olması beklenir. Bazı çalışmalarda da duygusal içerikli hazırlayıcının, hemen sonrasında hedef uyarana sunulan nötr uyarana değerlendirme üzerindeki etkisi incelenmektedir (örneğin, Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Burada ise hazırlama etkisi kendisini, herhangi bir duygusal içeriğe sahip olmayan uyarana, hazırlayıcı uyarının duygusal özelliğinin yansıtılmasıyla gösterir; yani hedef uyarana ilişkin gerçekleştirilen görevde, hedef uyarana öncesi sunulan hazırlayıcının duygusal niteliğinin etkisi görülür.

Zajonc'un (1980, 1984) savunduğu, duyguların bilinçli bir farkındalık olmaksızın ortaya çıkabileceği görüşü, duygusal hazırlama tekniği kullanılarak incelenebilir görülmektedir. Kendileriyle ilgili bilinçli farkındalığın olmadığı duygusal uyaranların, ilişkili olmayan hedef uyarana değerlendirme üzerindeki etkisini incelemek üzere *eşikaltı duygusal hazırlama (subliminal affective/emotional priming)* olarak nitelendirilen yöntemin kullanıldığı görülmektedir (Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010). Eşikaltı duygusal hazırlama

çalışmalarında, hazırlayıcı uyaran olarak seçilen duygu içerikli uyarıların genellikle kişilerin farkında olamayacakları kadar kısa süreli olarak sunulduğu ve hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef uyarılara ilişkin gerçekleştirilen görevler üzerinde duyguların bilinçsiz olarak oluşup oluşmadığı gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir (örneğin Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Flexas ve ark., 2013). Herhangi bir duygu içeriği olmayan hedef uyarana ilişkin olarak gerçekleştirilen görevlerde, farkında olunmayan duygusal uyarıların etkisinin görülmesi Zajonc'un (1980, 1984) duyguların bilinçsiz şekilde oluşabileceği fikrini destekleyici nitelik taşıyacaktır.

1.6. DUYGUSAL HAZIRLAMA ETKİSİNE İLİŞKİN ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ

Zajonc, kuramında savunmuş olduğu duyguların bilinçsizliği savıyla ilişkili olarak çeşitli çalışmalar yürütmüştür (Murphy ve Zajonc, 1993; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Murphy ve Zajonc (1993) yürüttükleri kapsamlı bir araştırmada, eşikaltı (4 ms) ve eşiküstü (1000 ms) düzeyde sunulan mutlu ve kızgın yüz resimlerinin, nötr duygusal değeriğe sahip olduğu düşünülen Çince ideogramlara ilişkin hoşlanma değerlendirmeleri üzerindeki etkisini duygusal hazırlama paradigması kullanarak incelemiştir. Çalışmada eşikaltı sunum düzeyi koşulunda Çince ideogramları değerlendirmede, duygusal değeriğe sahip hazırlayıcıların etkisinin duygusal içeriğe sahip olmayan hazırlayıcılara ve hazırlayıcı kullanılmaması durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmüştür. Olumlu-nötr-olumsuz duygusal değeriğe sahip eşikaltı düzeyde sunulan hazırlayıcıların, hemen sonrasında sunulan nötr uyarıcıların değerlendirilmesini hazırlayıcıların kendi taşıdıkları duygusal değer doğrultusunda etkilediği görülmüştür. Ancak eşiküstü sunum düzeyi koşulunda aynı hazırlayıcıların, hemen sonrasında sunulan uyarıları değerlendirmede bu şekilde bir etki oluşturmadığı bulunmuştur. Bu durumda, kişilerin duygusal hazırlayıcılara ilişkin bir farkındalıklarının olmadığı zaman, duygusal uyarıların etkisinin hemen sonrasında sunulan ilişkisiz uyarana yayıldığı; hazırlayıcıların farkında olduğu zaman ise oluşan duygunun hazırlayıcıya yüklenmesi sebebiyle sonrasında sunulan hedef uyaran üzerinde etkili olmadığı ileri sürülmüştür (Murphy ve Zajonc, 1993).

Flexas ve arkadaşları (2013) soyut sanat eserlerine ilişkin estetik hoşlanma değerlendirmeleri içeren bir duygusal hazırlama çalışması yapmışlardır. Çalışmada soyut resimlere ilişkin olarak alınan hoşlanma değerlendirmesi öncesinde, tiksiniş-nötr-mutlu yüz resimleri hazırlayıcı olarak eşikaltı (20 ms) ve eşiküstü (300 ms) düzeyde sunulmuştur. Çalışmada mutlu yüz resminin hazırlayıcı olarak kullanıldığı durumda, her iki sunum düzeyi için resimlere ilişkin değerlendirmenin diğer hazırlayıcılara göre daha olumlu olduğu bulunmuştur. Tiksiniş yüz resminin hazırlayıcı olarak kullanıldığı durumda ise eşiküstü sunum düzeyinde değerlendirmenin diğer hazırlayıcılara göre daha olumsuz olduğu; eşikaltı sunum düzeyi içinse sadece mutlu yüz resimlerinin kullanıldığı hazırlayıcılara göre daha olumsuz olduğu görülmüştür.

Winkielman, Zajonc ve Schwarz'ın (1997) eşikaltı düzeyde sunulan uyarıların, sonrasında sunulan ilişkisiz uyarılar üzerinde nasıl etki oluşturduklarını araştırmak üzere yaptıkları çalışmada eşikaltı duygusal hazırlama etkisine yönelik yapılan 2 açıklama incelenmiştir. Bunlardan biri Schwarz ve Clore'ın savunduğu bilgi olarak duygular yaklaşımı, diğeri ise Zajonc'un savunduğu duygusal öncelik kuramıdır. Schwarz ve Clore'a (1983) göre kişiler bir uyarıyı değerlendirmek veya onunla ilgili bir karar vermek için yeterli bir bilgiye sahip olmadıkları durumda, o an yaşamakta oldukları duygu durumuna bakarak davranış sergilemektedirler. Bu durumda da kişilerin bir uyarıyı değerlendirirken yaşamakta oldukları duygusal deneyim, aslında ilgili olmayan bir durum için bilgi kaynağı haline gelmektedir. Buna karşın Zajonc (1980, 1984) duygusal öncelik kuramında duygusal etkilerin, yükleme müdahaleleri içeren bilişsel değerlendirmelere karşı korunduğunu söylemektedir. Bunun sebepleri olarak tercih yapmadan sorumlu duygusal sistemin, çıkarım yapmadan sorumlu bilişsel sistemden ayrı olması; erken duygusal süreçlerin otomatik olması ve bu yüzden üst-düzye bilişsel müdahalelere açık olmaması; erken duygusal tepkilerin bilinçli duyguları yansıtmaması ileri sürülmektedir. Bu açıklamaları test etmek için Winkielman ve arkadaşları (Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997) yükleme değişimlemesi yaptıkları bir duygusal hazırlama paradigmasını kullanarak 2 deney yürütmüşlerdir. Her iki deneyde de hazırlayıcı olarak olumlu (mutlu yüz), olumsuz (kızgın yüz) ve nötr uyarılar; hedef olarak da Çince ideogramlar sunulmuştur. Katılımcılara duygularını yüklemeleri için ilk deneyde bazı hazırlayıcılar ve olası etkilerinden bahsedilmiş; 2.

deneyde ise bu etki, görev sırasında çalınan ve olası etkilerinden bahsedilen müzikle sağlanmaya çalışılmıştır. Burada amaç kişilerde eşikaltı (10 ms) olarak sunulan hazırlayıcıların oluşturduğu etkiyi hazırlayıcılara ya da kullanılan müziğe yüklemeleri sağlanarak, Çince ideogramlara ilişkin değerlendirme normalde hazırlayıcıların oluşturduğu etkiden farklılaşmasını sağlamaktır. Ancak yapılan 2 çalışmada da duygusal hazırlayıcıların hedef uyararı değerlendirme üzerindeki etkisinin aynı şekilde devam ettiği görülmüştür. Bu durum bilgi olarak duygular yaklaşımına karşı duygusal öncelik kuramının, eşikaltı duygusal hazırlama etkisi konusunda daha açıklayıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Skandrani-Marzouki ve Marzouki (2010) duyguların eşikaltı etkisini işe almayla ilgili bir karar verme görevi kullanarak incelemişlerdir. Yapılan çalışmada katılımcılara nötr duygusal değerliğe sahip insan yüzü resimleri gösterilip işe alma konusunda seçim yapmaları istenmiştir. Gösterilen bu hedef resimlerden önce ya hedef resimde gösterilen kişinin ya da hedeftekinden başka bir kişinin mutlu ya da kızgın yüz resmi eşikaltı düzeyde (50 ms) hazırlayıcı olarak sunulmuştur. Yapılan değerlendirme sonucunda katılımcıların hazırlayıcıda kimin resminin kullanıldığından bağımsız olarak, mutlu yüz resminin hazırlayıcı olarak kullanıldığında, hedef resimdeki kişiyi iş alma eğilimde oldukları ve bunun yanında kızgın yüz resminin hazırlayıcı olarak kullanıldığı durumda, katılımcıların daha hızlı tepki verdikleri görülmüştür. Bu durumda, hedefle hazırlayıcıda resmi sunulan kişilerin aynı ya da farklı olmasının, yapılan seçim üzerinde bir etkisinin olmadığı; ancak verilen kararların ve karar verme süresinin hazırlayıcıların duygusal değerliğinden etkilendiği görülmüştür.

Yapılan çalışmalarda kişilerin bilincinde olmadığı duygusal uyarıların, bilincinde olduğu ve duygusal içeriğe sahip olmayan çeşitli uyarılara yönelik değerlendirmelerde etkili olduğu gösterilmiştir (Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Bunun yanında eşikaltı düzeyde sunulan uyarıların kişilerin bir eylem içeren gerçek davranışları üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu incelemek için Winkielman, Berridge ve Wilbarger (2005) bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmada katılımcılara önce cinsiyet sınıflandırma görevi sunulmuş; sonrasında seçkisiz sırada, bir içecek görevi ve kendi duygudurumlarını değerlendirme görevi verilmiştir. Cinsiyet

sınıflandırma görevi sırasında hedef uyaran olarak sunulan nötr duygusal değerlikli yüz resimleri öncesinde, mutlu veya kızgın yüz resimleri eşikaltı düzeyde (16 ms) sunulmuştur. İçecek görevinde, kişilerin sunulan içecekten ne miktarda koydukları ve tükettikleri ile içeceği nasıl değerlendirdiklerine bakılmıştır. Kendi duygudurumlarını değerlendirme görevinde ise katılımcılardan o an hissettikleri duygular ve ne derece hissettiklerine ilişkin bilgi alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre susamış olan ve hazırlayıcı olarak mutlu yüz resmi kullanılan katılımcılar, öfkeli yüz resmi kullanılanlara göre içeceği daha fazla miktarda koymuşlar, tüketmişler; içeceğe yönelik değerlendirmelerinde de içeceği daha fazla tüketme ve ödeme istekliliği göstermişlerdir; ancak kendi duygudurumlarına ilişkin değerlendirmede herhangi bir değişiklik oluşmamıştır. Buna göre duygusal hazırlamanın sonradan sunulan görevdeki gerçek davranışlar ve hedefe yönelik değerlendirmeler üzerinde etkili olabilmesi, kişilerin motivasyonuna bağlı görülmektedir. Ayrıca, çalışmada susamış kişilerde belli davranış-değerlendirme değişikliği görülse de bu beraberinde duygudurumlarına ilişkin bilinçli bir değişikliği meydana getirmemiştir.

Sweeny ve arkadaşları (2009) yaptıkları çalışmada eşikaltı duygusal hazırlamanın uzun süreli etkisini incelemiştir. Yapılan çalışmada katılımcılardan, hemen öncesinde eşikaltı düzeyde (30 ms) mutlu-korkmuş-nötr yüz resimlerini içeren hazırlayıcıların sunulduğu, şaşırmış yüz resimlerini olumlu/olumsuz olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Bir gün sonrasında da katılımcılara, içlerinde önceki gün değerlendirdikleri yüz resimlerinin olduğu resimler sunulup; katılımcılardan, resimleri hatırlayıp hatırlamadıkları bilgisi alınmıştır. Katılımcıların, öncesinde mutlu yüz resimleri sunulan, şaşırmış yüz resimlerini diğerlerine göre daha olumlu değerlendirdikleri ve bu resimleri daha iyi hatırladıkları görülmüştür. Buna göre eşikaltı düzeyde sunulan duygusal hazırlayıcıların, hemen sonrasında sunulan uyaranları değerlendirmeye etkisinin olmasının yanında, bir gün sonrasında bile bu uyaranları hatırlama üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir.

Almeida ve arkadaşları (2013) duygusal hazırlama etkisi ile ilgili yaptıkları çalışmada, duygusal uyaranların bilinçsiz olarak işlenmesine yönelik 2 farklı yöntem kullanmıştır. Geriye doğru maskeleyme (backward-masking) olarak nitelendirilen ve genellikle eşikaltı duygusal hazırlama çalışmalarında kullanılan yöntem, hazırlayıcıların çok kısa süreli

sunulmasının ardından, hedef uyarının gösterilmesi ile gerçekleşmektedir (Flexas ve ark., 2013; Murphy ve Zajonc, 1993; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Almeida ve arkadaşlarının (2013) yürüttükleri çalışmada, geriye doğru maskeleye yöntemi için hazırlayıcının sunum süresi 10 ms olarak düzenlemiştir. Gözlerarası baskılama tekniğinde (interocular suppression technique / continuous flash suppression) ise bilinçsiz olarak işleme, hedef uyarın öncesinde hazırlayıcının baskın olmayan göze, çok kısa süreli olarak (100 ms) 2 defa gösterilmesiyle sağlanmıştır. Çalışmada duygusal hazırlayıcı olarak mutlu ve kızgın yüz resimleri, hedef uyarın olarak Çince ideogramlar kullanılmıştır. Çalışmada eşikaltı duygusal hazırlama etkisi, geriye doğru maskeleye yöntemi için hem mutlu hem de kızgın yüz resimlerinin kullanıldığı değerlendirmelerde görülmekteyken; diğer teknik için sadece kızgın yüz resimlerinin kullanıldığı değerlendirmelerde görülmüştür.

Yapılan çeşitli çalışmalarda görüldüğü gibi bilincinde olunmayan duygusal uyarınların, hemen sonrasında sunulan uyarınları değerlendirme üzerinde etkisi mevcuttur (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Bu etki hazırlayıcının hemen sonrasında sunulan uyarınları değerlendirmede açık bir şekilde görülürken (Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997); daha da sonrasında yapılması istenen değerlendirmelerde ya da davranışlarda ancak bir motivasyon durumuna bağlı olarak görülmektedir (Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005). Ayrıca bilincinde olunmayan duygusal uyarınların, hemen sonrasında sunulan uyarınların hatırlanması üzerinde de uzun süreli etkisinin olduğu görülmüştür (Sweeny ve ark., 2009).

1.7. TERSİNE HAZIRLAMA ETKİSİ VE İLGİLİ ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ

Çok çeşitli çalışmalarda hazırlama etkisine ilişkin bulgular mevcutken (örneğin Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997), hazırlama etkisi ile ilgili

karşıt etkiye işaret eden çalışmalar da bulunmaktadır (Banse, 2001; Chan, Ybarra ve Schwarz, 2006; akt., DeHouwer, Hermans ve Spruyt, 2001; Scherer ve Lambert, 2009). Bu tür çalışmalarda hazırlama etkisinde beklenenin tersi bir etki olarak, hazırlayıcı ve hedef uyarının uyumlu olduğu durumlara kıyasla hazırlayıcı ile hedef uyarın uyumsuz olduğunda, tepki süresinin daha kısa olduğu gösterilmiştir (Banse, 2001; Chan, Ybarra ve Schwarz, 2006; akt., DeHouwer, Hermans ve Spruyt, 2001).

Glaser ve Banaji'nin (1999) yürüttükleri bir hazırlama çalışmasında, katılımcılara telaffuz görevi sunmuşlardır (akt., DeHouwer, Hermans ve Spruyt, 2001). Katılımcıların telaffuz etmeleri gereken hedef kelimeler, olumlu veya olumsuz değerliğe sahip kelimelerdir. Aynı şekilde bu kelimelerden önce sunulan hazırlayıcılar da olumlu veya olumsuz değerliğe sahip kelimelerdir. Katılımcıların okumaları gereken hedef kelimeler ile hazırlayıcı kelimelerin değerliği uyumsuz olduğu durumda, uyumlu olduğu duruma göre görev daha hızlı şekilde gerçekleştirilmiştir. Burada tersine hazırlama etkisinden söz edilebilir. Ancak benzer görev uygulanarak yapılan başka çalışmalarda (DeHouwer, Hermans ve Spruyt, 2001; DeHouwer ve Randell, 2002) tersine hazırlama etkisi bulunamadığı görülmüştür.

Banse'nin 2001'de yaptığı çalışmada ise hazırlayıcı olarak sevilen ve sevilmeyen insanların yüz resimleri ve isimleri kullanılmış; hedef uyarın olarak da olumlu ve olumsuz kelimeler kullanılmıştır. Katılımcılardan hedef kelimeleri olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmeleri istenmiş ve tepki süreleri incelenmiştir. Hazırlayıcıların görünürlüğünün yüksek olduğu (maskelenmediği) koşulda, hazırlayıcı ile hedef uyarın uyumlu olduğunda (örneğin sevilen insan hazırlayıcı olarak sunulduğunda, olumlu kelimelerin hedef olarak sunulması durumunda) daha kısa bir tepki süresi elde edilmiş yani hazırlama etkisi görülmüştür. Hazırlayıcının görünürlüğünün düşük olduğu (maskelendiği) koşulda ise sevilmeyen insanlara ilişkin hazırlayıcılar kullanıldığında, tersine hazırlama etkisi bulunmuş ve olumlu hedef uyarınlara daha hızlı tepki verildiği görülmüştür.

Chan, Ybarra ve Schwarz (2006) yaptıkları bir hazırlama çalışmasında hedef olarak seçilen kelimelerin yüksek veya düşük kullanım sıklığına sahip olmasını dikkate almışlardır. Hedef kelimelerden önce hazırlayıcı olarak olumlu, nötr veya olumsuz kelimeler sunulmuş; katılımcılardan hedef kelimeleri iyi veya kötü olarak

değerlendirmeleri istenmiştir. Kullanım sıklığı düşük olan hedef kelimeler için hazırlayıcı ve hedef uyumu sağlandığında (örneğin olumlu hazırlayıcının ardından olumlu hedef kelimenin sunulması durumunda) tepki süresinin daha kısa olduğu; kullanım sıklığı yüksek olan hedef kelimeler içinse hazırlayıcı ve hedef arasında uyumsuzluk olduğunda (örneğin olumlu hazırlayıcının ardından olumsuz hedef kelime sunulması gibi) tepki süresinin daha kısa olduğu görülmüştür. Buna göre kullanım sıklığı düşük olan kelimeler için hazırlama etkisi görülürken, kullanım sıklığı yüksek olan kelimelerde tersine hazırlama etkisi görülmüştür.

Scherer ve Lambert (2009) ise yaptıkları iki ayrı deneysel çalışmada olumlu ve nötr resim hazırlayıcıları kullanarak olumlu bağlam, olumsuz ve nötr resim hazırlayıcıları kullanarak olumsuz bağlam oluşturmuşlar. Hazırlayıcılardan sonra Deney 1’de olumlu veya olumsuz hedef kelimeler, Deney 2’de Çince ideogramlar kullanmışlardır. Her iki deneyde de nötr hazırlayıcılar için tersine hazırlama etkisine ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Olumlu bağlamda, nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef uyaranlar için olumsuz değerlendirmelerin daha sık yapıldığı; olumsuz bağlamda ise nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef uyaranlar için olumlu değerlendirmelerin daha sık yapıldığı görülmüştür.

Hazırlama etkisiyle ilişkili olarak yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde hazırlama etkisine ilişkin zengin bir araştırma geçmişi olduğu söylenebilirken; bu etkiye göre beklenmedik bir durum olarak tersine hazırlama etkisine işaret eden çalışmaların da bulunduğu söylenebilir (Klauer, Teige-Mocigemba ve Spruyt, 2009). Hazırlama etkisine ilişkin çalışmanın hangi görevler üzerinde gerçekleştiği, kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin neler olduğuna bağlı olarak elde edilen bulgularda farklılaşmaların olduğu düşünülebilir. Ayrıca tersine hazırlama etkisine ilişkin sonuçlara rastlanan çalışmalarda (Chan, Ybarra ve Schwarz, 2006; akt., DeHouwer, Hermans ve Spruyt, 2001; Scherer ve Lambert, 2009) genellikle hazırlayıcının eşikaltı sunum düzeyinde değil görece daha uzun bir sunum süresinde gösterilmesinin de bu sonuçlar üzerinde etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

1.8. GENEL DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışmalardan hareketle aslında farkında olmadığımız duygusal uyarıların davranışlarımız üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir etkisinin olduğu söylenebilir (Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Çeşitli çalışmalarda kişilerin farkında olmadığı duygusal hazırlayıcıların, bu uyarıların hemen sonrasında sunulan ve herhangi bir duygu oluşturmadığı düşünülen (nötr) uyarılara ilişkin yapılan değerlendirmeleri, hazırlayıcının duygusal değeri doğrultusunda etkilediği görülmektedir (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003).

Bilincinde olunmayan hazırlayıcıların hedef uyarı üzerindeki duygusal etkisinin araştıran çalışmalarda, genellikle eşikaltı düzeyde sunulan duygusal yüz resimlerinin kullanıldığı görülmektedir (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003). Hazırlayıcı uyarı olarak resimlerinin kullanılmasında, resimlerin ya da görüntülerin kelimelere göre anlamı daha çabuk aktive edici olmasının etkisi bulunurken; duygusal resimler için de olumlu ve olumsuz duygu ifadeleri olarak evrensel nitelik taşıyan mutluluk, kızgınlık gibi duyguları yansıtan yüz resimlerinin kullanılmasıyla da, hazırlayıcılar her birinin farklı türden tepkiler ortaya çıkarma ihtimalinin azaltılması amaçlanmıştır (akt. Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; akt., Murphy ve Zajonc, 1993).

Duygusal yüz resimlerinin hazırlayıcı olarak kullanıldığı çeşitli çalışmaların, eşikaltı düzeyde sunulan bu hazırlayıcıların, hemen sonrasında sunulan ve duygusal içeriğe sahip olmayan nötr uyarılara ilişkin değerlendirmelerde etki gösterdiği ve duyguların bilinçsiz olarak oluşabildiğine yönelik bulgular ortaya koyduğu görülmüştür (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003). Ancak yüz dışındaki

duygusal değeriğe sahip resimler için eşikaltı duygusal hazırlama etkisini ortaya koyan çalışmalar konusunda ilgili literatürde eksiklik olduğu görülmüş; duyguların bilinçsiz şekilde oluşmasıyla ilgili olarak farklı türdeki duygusal resimlerin hazırlayıcı olarak kullanıldığı çalışmaların yürütülmesinin yarar sağlayacağı fikri edinilmiştir. Bu bağlamda, genel olarak olumlu ve olumsuz duygular oluşturabilecek yüz resimleri dışındaki farklı resimler ya da uyarıların hazırlayıcı olarak kullanıldığında, eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin ortaya çıkması halinde, bu etkiye ilişkin daha genellenebilir bilgilere ulaşılabilecektir. Kullanılan bu farklı uyarıcılarla, eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin ortaya çıkmaması halinde ise, bu etkiyi oluşturabilecek hazırlayıcıların hangi özellikler taşıması gerektiğine veya hazırlamanın gerçekleşmesi için hangi şartların olması gerektiğine ilişkin ipuçları sağlanacağı; bunun yanında da etkinin ortaya çıktığı ve çıkmadığı durumlar arasındaki farkın kaynağının araştırılması için yönlendirici nitelik taşıyacağı düşünülmektedir.

Duygusal yüz resimleri ve duygusal içeriğe sahip sahne resimlerinin (emotional scene) insanlar üzerindeki etkisinin beyin bölgesi aktivitesi (Britton, Taylor, Sudheimer ve Liberzon, 2006; Hariri, Tessitore, Mattay, Fera ve Weinberger, 2002; Sabatinelli ve ark., 2011), fizyolojik ölçümler (Alpers, Adolph ve Pauli, 2011) ve elektrofizyolojik ölçümler (Carretié ve ark., 2013) açısından farklılaştığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Duygu ifade eden yüz resimleri ve duygusal sahne resimlerinin benzer bazı beyin yapıları aktive ettiği ancak iki resim türü için farklılaşan beyin yapılarının da olduğu (Britton ve ark., 2006; Sabatinelli ve ark., 2011) ya da duyguların oluşumunda önemli bir beyin yapısı olan amigdala üzerinde farklılaşan aktivite oranlarının olduğu gösterilmiştir (Hariri ve ark., 2002). Ayrıca duygusal yüz resimleri ile her yerde ve her zaman karşılabilmemesinden dolayı yüz resimlerine şiddetli duygusal tepkiler verilemediği; bunun yanında duygusal yüz ifadelerinin özellikle içinde bulunduğu bağlamdan koparıldığında, her zaman duyguları güvenilir şekilde yansıtamadığı söylenmiş; bu sebeple duygusal sahne resimlerinin dikkati çekme konusunda üstün olduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, yüz resimleri ve yüz olmayan sahne resimlerinin farklı ve birbirlerini tamamlayıcı işlem mekanizmalarına sahip olduğu belirtilmiş; ancak iki uyaran birlikte, bütün bir resim oluşturduklarında dikkati duygusal uyarana çekebildikleri ifade edilmiştir (Carretié ve ark., 2013).

Bu amaçla bu çalışmada duygusal hazırlayıcı olarak sadece belli bir duyguyu yansıtan yüz resimleri değil; olumlu ve olumsuz duygu oluşturabilecek, belli bir bağlam içinde sunulan insan resimlerinin de kullanılması tercih edilmiştir. Bu amaçla çalışmada UDRS'den (Uluslararası Duygusal Resim Sistemi) seçilmiş resimler kullanılmasına karar verilmiştir. Baran'ın (2011) çalışmasında UDRS'den seçilmiş farklı resimler kullanılarak duygusal bir bağlam oluşturulmuş ve bağlamın duygusal değerliğinin örtük bellek üzerinde etkisi olduğu gösterilmiştir. Scherer ve Lambert'in (2009) çalışmasında da eşiküstü sunum düzeyinde (200 ms) sunulan UDRS'den seçilmiş çeşitli duygusal hazırlayıcıların, Çince ideogramları değerlendirme üzerinde etkisinin olduğu gözlenmiştir. Yine yapılan başka bir çalışmada UDRS'den seçilmiş farklı türdeki hazırlayıcıların, hedef kelimelerin hoşnutluğunu sınıflandırma üzerinde tepki doğruluğu ölçümleri bakımından hazırlama etkisini yansıtan sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Zhang, Guo, Lawson ve Jiang, 2006). Bu bakımdan UDRS'de yer alan uyarıcıların duygu oluşturma ve hazırlama etkisi oluşturma konusunda iş gören malzemeler olduğu fikri edinilmiş; bu uyarıcıların eşikaltı sunum düzeyinde sunulduğunda, hemen ardından sunulan nötr hedef uyaranlara ilişkin yapılan değerlendirmeler üzerinde etkisinin incelenmesinin, duyguların bilinçsiz olarak ortaya çıkması konusunda faydalı bilgiler sağlayacağı düşünülmüştür.

Eşikaltı hazırlama etkisi ortaya koyan çeşitli çalışmalarda, hedef uyaran olarak Çince ideogramlar (Almeida ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003), nötr yüz ifadeleri (Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010) ya da soyut resimler (Flexas ve ark., 2013) gibi farklı uyarıcıların kullanıldığı görülmüştür. Hedef uyaran olarak sunulan nötr resimler için de, günlük yaşantıda karşılaşılan farklı türdeki uyarıcıların kullanılmasının, eşikaltı duygusal hazırlamanın gündelik hayat üzerindeki etkisinin daha açık şekilde gösterilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Hazırlayıcıların bu uyarıcılar üzerinde etki göstermesi durumunda, hazırlayıcıların farklı türdeki uyarıcılar üzerindeki etkisi ortaya konulmuş olup daha genellebilir bir etki oluşturduğu söylenebilecektir. Hazırlayıcıların bu tür uyarıcılar üzerinde etki oluşturmadığı durumda ise, etkinin oluşmamasına neden olan kaynakların araştırılması konusunda yönlendirici olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada nötr duygusal değerliğe sahip hedef uyaran

olarak UDRS'den seçilmiş ve herhangi bir duygu yansıtmadığı düşünülen (nötr) insan resimleri, somut nesne resimleri ve soyut resimler kullanılmıştır.

Yapılan çeşitli çalışmalarda nötr duygusal değeriğe sahip hedef resimlere ilişkin değerlendirmelerin, hazırlayıcı sonrasında bu hedef uyarılar sunulduğunda yani hedef uyarılar ve hazırlayıcı birlikte gösterildiği zaman alındığı dikkat çekmektedir (Almeida, 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Bu bakımdan hazırlayıcının hedef uyarılar üzerindeki etkisi çok kısa süreli bir zaman için ele alınmış olmaktadır. Farkında olunmayan duygusal uyarıların etkisinin ne kadar sürdüğünün veya ne kadar etkili olduğunun öğrenilebilmesi için, hedef uyarılara ilişkin değerlendirmelerin farklı zamanlarda ve hazırlayıcı sunulmadan alınmasının yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

1.9. AMAÇ VE ARAŞTIRMA SORULARI

Çalışmanın amacı, kişilerin farkında/bilincinde oldukları veya olmadıkları duygusal uyarıların, bunlarla ilişkili olmayan uyarıları değerlendirme üzerindeki etkisini incelemektir. Bu doğrultuda, duygusal değeriği üç düzeyde farklılaşan (olumlu, olumsuz, nötr) çeşitli hazırlayıcıların eşikaltı veya eşiküstü sunum düzeyinde sunulmasının, bu sunum ardından gösterilen çeşitli nötr hedef uyarılara ilişkin yapılan değerlendirmeleri nasıl etkilediğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyinde sunulan duygusal hazırlayıcıların etkisinin, hedef uyarılara ilişkin değerlendirme gecikmeli olarak yapıldığında (aradan belirli bir süre ve bilişsel görevler geçmesinin ardından, uyarılar tek başına -hazırlayıcı kullanmadan-sunulduğunda) nasıl değiştiğinin incelenmesi de araştırmanın diğer bir amacıdır. Böylelikle hedef uyarılar öncesinde, eşikaltı ve eşiküstü düzeyde sunulan duygusal hazırlayıcının; daha sonra da hedef uyarılara ilişkin yapılan değerlendirmeyi etkilemeye devam edip etmediği inceleneme imkanı edinilecektir. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere iki deney tasarlanmıştır.

Deney I’de cevap aranan sorular şunlardır:

1)Hazırlayıcının sunum düzeyleri (eşikaltı, eşiküstü), katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları duygu değerlendirmeleri açısından fark oluşturmakta mıdır?

2)Hazırlayıcının duygusal değeriği değışkeninin düzeyleri (olumlu, nötr, olumsuz), katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları duygu değerlendirmeleri açısından bir fark oluşturmaktadır?

3)Hazırlayıcının sunum düzeyi ve duygusal değeriğinin, katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları duygu değerlendirmeleri üzerinde ortak etkisi var mıdır?

Deney II’de cevap aranan sorular şunlardır:

1)Hazırlayıcının sunum düzeyleri (eşikaltı, eşiküstü), katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları sıfat değerlendirmeleri açısından bir fark oluşturmaktadır?

2)Hazırlayıcının duygusal değeriği değışkeninin düzeyleri (olumlu, nötr, olumsuz), katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları sıfat değerlendirmeleri açısından bir fark oluşturmaktadır?

3)Hazırlayıcının sunum düzeyi ve duygusal değeriğinin, katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları sıfat değerlendirmeleri üzerinde ortak etkisi var mıdır?

4)Hazırlayıcının sunum düzeyleri (eşikaltı, eşiküstü), katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin gecikmeli olarak yaptıkları duygu değerlendirmeleri açısından bir fark oluşturmaktadır?

5)Hazırlayıcının duygusal değeriği değışkeninin düzeyleri (olumlu, nötr, olumsuz), katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin gecikmeli olarak yaptıkları duygu değerlendirmeleri açısından bir fark oluşturmaktadır?

6)Hazırlayıcının sunum düzeyi ve duygusal değerliğinin, katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin gecikmeli olarak yaptıkları duygu değerlendirmeleri üzerinde ortak etkisi var mıdır?

Deney I ve Deney II için birlikte cevap aranan sorular şunlardır:

1)Değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının sunum düzeyinin, katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları duygu değerlendirmeleri üzerinde ortak etkisi var mıdır?

2)Değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının duygusal değerliğinin, katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları duygu değerlendirmeleri üzerinde ortak etkisi var mıdır?

3)Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değerliğinin, katılımcıların hazırlayıcılardan hemen sonra sunulan nötr hedef resimlere ilişkin yaptıkları duygu değerlendirmeleri üzerinde ortak etkisi var mıdır?

2. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, Deney I ve Deney II'nin yöntemine ilişkin bilgiler ayrı ayrı sunulmuştur. Araştırmaların örneklemini oluşturan katılımcıların demografik bilgileri, kullanılan veri toplama araçları ve özellikleri, uygulanan deneysel desen ve işlem yolu hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. DENEY I

2.1.1. Katılımcılar

Deney I, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü'nde yer alan fakültelerin çeşitli bölümlerinde okuyan 67 gönüllü öğrenci ile yürütülmüştür. Katılımcılara, Psikoloji Bölümü panosuna çalışma hakkında duyuru asılması ve sınıflarda, koridorlarda ya da bahçede vakit geçiren öğrencilere çalışma hakkında bilgi verilmesi sonucu oluşturulan gönüllü listeleri aracılığı ile ulaşılmıştır.

Katılımcıların tümünün normal ya da düzeltilmiş normal görsel keskinliğe sahip, renk görmeyle ilgili herhangi bir sorunu olmayan bireyler olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca katılımcılarda, psikiyatrik veya nörolojik bir rahatsızlığa sahip olmama ve halihazırda bilişsel yetileri etkileyen ilaç/ilaçlar kullanmama koşulu aranmıştır.

Katılımcıların depresyon düzeyini belirlemek üzere Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) kullanılmıştır. Bu ölçekten 19 ve üzerinde puan alan 5 kişi araştırmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca hazırlayıcıların eşikaltı sunum düzeyinde sunulduğu grupta, değişimleme kontrolü çalışmasına göre hazırlayıcılara karşı farkındalığı belirlenen 2 kişinin verisi de analizlere dahil edilmemiştir. Bunun sonucunda verisi analizlere dahil edilen öğrenci sayısı 30'u erkek, 30'u kadın olmak üzere 60 olmuştur.

Cinsiyetin olası karıştırıcı etkilerini kontrol edebilmek için, her deneysel koşuldaki kadın ve erkek sayısı eşit tutulmuştur. Eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyi gruplarının her birinde 15 kadın, 15 erkek yer almıştır.

Deney I için verisi analizlere dahil edilen katılımcıların yaşları 18 ile 28 arasında ($Ort=21.50$, $SS=2.071$) değişmektedir. Eşikaltı sunum düzeyi grubu katılımcılarının yaşları 18 ile 26 arasında ($Ort=21.17$, $SS=2.052$); eşiküstü sunum düzeyi grubu katılımcılarının yaşları ise 19 ile 28 arasında ($Ort=21.83$, $SS=2.069$) değişmektedir.

Deney I için verisi analizlere dahil edilen katılımcıların Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması 7.53 ($SS=5.420$, $ranj=0-18$) olarak bulunmuştur. Eşikaltı sunum düzeyi grubunun Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması 7.47 ($SS=4.981$, $ranj=0-18$); eşiküstü sunum düzeyi grubunun ise 7.60 ($SS=5.911$, $ranj=0-18$) olarak hesaplanmıştır.

Katılımcılara deneysel uygulamalar öncesinde, yapılan araştırmanın amaçlarıyla ve gerçekleştirilecek olan uygulamanın içeriğiyle ilgili bilgi verilmiş ve her bir katılımcıdan aydınlatılmış onam formu alınmıştır. İlgili form, Ek 1’de sunulmuştur.

2.1.2. Veri Toplama Araçları

2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, el tercihi, görsel keskinlik gibi özellikleriyle; nörolojik ve psikiyatrik bir rahatsızlığa sahip olup olmadıkları ve bilişsel faaliyetleri etkileyen bir ilaç kullanıp kullanmadıkları konularında bilgi almak için araştırmacı tarafından hazırlanan formdur. Form, Ek 2’de sunulmuştur.

2.1.2.2. Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ)

Depresyon semptomlarının şiddetini öz değerlendirme yoluyla ölçmek amacıyla 1961 yılında, Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan 21 maddelik bir ölçektir. Ölçeğin her maddesi kendini değerlendirme cümlelerini içeren 4 seçeneğe sahiptir. Her madde 0-3 arasında puan almaktadır. Ölçekten alınabilecek puan “0” ile “63” arasında değişmekte olup; ölçekten yüksek puan alınması, yüksek düzeyde depresyon semptomlarının varlığına işaret etmektedir. Ölçekten alınan 0-9 puan depresyon semptomlarının yokluğuna, 10-18 puan hafif düzey, 19-29 arasını orta düzey, 30 ve üstü puan ise şiddetli düzey depresyon semptomlarının varlığına işaret etmektedir (Beck, Ward, Mendelson, Mock ve Erbaugh, 1961). Ölçekten 19 ve üzerinde puan alan kişiler,

deneyin sonuçlarını olumsuz etkileyebileceğinden dolayı çalışmaya dahil edilmemişlerdir. Bu çalışmada, ölçeğin Hisli (1988) tarafından Türkçe'ye uyarlanan formu kullanılmıştır. Form, Ek 3'de sunulmuştur.

2.1.2.3. Ishihara Renk Körlüğü Testi

Ishihara tarafından ilk kez 1917 yılında geliştirilmiş, sonraki yıllarda güncellenerek günümüze kadar gelmiştir. Katılımcıların eğer varsa renk körlüğünü belirlemek üzere, en sık kullanılan ve kırmızı-yeşil renk görme bozukluğuna oldukça duyarlı (% 93) olan Ishihara Renk Körlüğü Testi'nin revize edilmiş versiyonu kullanılmıştır (Birch ve McKeever, 1991). Teste ilişkin tarama formu Ek 4'te ve puanlama formu Ek 5'te sunulmuştur.

2.1.2.4. E-Prime Uyarıcı Hazırlama ve Sunum Programı

Deney programının hazırlanması, uyarıcıların sunulması ve katılımcıların tepkilerinin kaydedilmesi amacıyla Psychology Software Tools, Inc. (Pittsburgh, USA) tarafından geliştirilmiş olan E-Prime (2.0) yazılım programı kullanılmıştır.

2.1.2.5. Duygusal Resim Seti

Çalışmada hedef ve hazırlayıcı uyarılar olmak üzere toplam 60 adet görsel uyarı kullanılmıştır. Hedef uyarı olarak 36 adet nötr duygusal değerliğe sahip resim; hazırlayıcı olarak 12 adet olumsuz ve 12 adet de olumlu duygusal değerliğe sahip resim kullanılmıştır. Bunların yanında nötr duygusal değerliğe sahip hazırlayıcı olarak kullanılmak üzere, herhangi bir duygu içermediği düşünülen karıncalı ekran görüntüsü kullanılmıştır. (Yazının bundan sonraki kısmında deneyde kullanılan farklı duygusal değerliklere sahip resimler, olumlu resim, olumsuz resim ve nötr resim olarak ifade edilecektir.)

Resimler Lang, Bradley ve Cuthbert (2008) tarafından oluşturulan Uluslararası Duygusal Resim Sistemi'nde (UDRS) (International Affective Picture System, IAPS) bulunan resimler arasından seçilmiştir. Sistemde 1196 resim bulunmaktadır. Her bir

resim için duygusal değerlik (affective valence), uyarılmışlık (arousal) ve baskınlık (dominance) olmak üzere üç boyuta ilişkin ortalama değerler yer almaktadır. Sistem uluslararası kullanılabilirliğe sahip, duygusal çağrışımlar ortaya çıkaran oldukça geniş bir resim seti niteliği taşımaktadır. Bu tür bir sistemin varlığı, bilimsel araştırmalarda kullanılabilen duygusal uyaranların seçiminde iyi bir deneysel kontrol sağlamanın yanında, benzer konularda yapılan farklı çalışmaların sonuçlarını da karşılaştırabilme olanağı sağlamaktadır. Ülkemizde bu sistemden yararlanılarak yapılan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (örneğin, Arıkan, 2012; Baran, 2011; Tok, Koyuncu, Dural ve Çatıkkaş, 2010). Tok ve arkadaşlarının (2010) Türk atletler üzerinde yaptıkları çalışmada, elde edilen sonuçların Amerikan normlarıyla uyumlu olduğu gösterilmiştir. Bu tez çalışması kapsamında kullanılan resimler de, Baran'ın (2011) duygusal bellek performansı konusundaki çalışmasında kullandığı resimlerden ve Arıkan'ın (2012) duygusal yük taşıyan uyaranların tanınması konusundaki çalışmasında kullandığı resimlerden seçilmiştir. Bu çalışmada kullanılan resimler için resimlerin sadece duygusal değerlik boyutları dikkate alınmıştır. Bu boyut için her resim 1-9 arasında değişen bir değer almaktadır. 1'e yaklaşan değerler, resmin nahış olarak değerlendirildiğine işaret ederken, 9'a yaklaşan değerler hoş olarak değerlendirildiğini gösterir. 5 civarındaki bir değerlendirme ise duygusal olarak nötr bir anlam ifade etmektedir. Ancak hoş ve nahış resim kategorisinde yer alan resimlerin, bu kadar uç değerlere sahip olmadığı görülmektedir (Ito, Cacioppo ve Lang, 1998; Mikels ve ark., 2005). Çalışmada kullanılan resimlerin UDRS'deki numaraları, ortalama duygusal değerlik ve ortalama genel uyarılmışlık değerleri Ek 6'da sunulmuştur.

Çalışma öncesinde UDRS'deki resimlerin kontrollü kullanım hakkı ve gizliliğinin korunması konularını içeren taahhütler ilgili kuruma (NIMH Center for Study of Emotion & Attention, University of Florida, USA) verilerek gerekli izin alınmıştır. Bu çerçevede tez metni kapsamında, çalışmada kullanılan resimlerin sadece UDRS'de yer alan resim numaralarına yer verilmiştir. Hazırlayıcı olarak kullanılan olumlu ve olumsuz resimler, olumlu ve olumsuz duygu oluşturabilecek nitelikte olan ve bir bağlam içerisinde sunulan insan resimlerinden oluşmaktadır. Bu resimlerde, tek bir insanı yer almakta ya da tek bir insan ön plana çıkmaktadır. Hedef uyaran olarak kullanılan nötr resimler ise duygusal içeriği olmayan soyut resimler, duygusal içeriği olmayan somut nesne resimleri ve duygusal içeriği olmayan insan resimleridir. Hedef

olarak kullanılan insan resimlerinde, bir veya birden çok sayıda insan bulunmaktadır. Deneyin sonunda yapılan değişimleme kontrolü çalışması için, deneyde kullanılan 5 adet olumlu ve 5 adet olumsuz resmin internet üzerinden benzerleri bulunmuştur. Deneyde kullanılan her bir resim için resimde yer alan insanlarla aynı cinsiyette, duygusal değerlik ve tema bakımından benzer olan 2 adet çeldirici, değişimleme kontrolü çalışmasında kullanılmıştır. Değişimleme kontrolü çalışmasında kullanılan resimlerin UDRS'deki resim numaraları ve çeldirici resimler Ek 7'de sunulmuştur. Deney I'de kullanılan tüm resimler 1024 x 768 piksel çözünürlüğe sahiptir. Resimlerin ekrandaki boyutları 21 cm x 25 cm şeklindedir. Resimler, bmp formatında ve beyaz ardaalan üzerinde sunulmuştur.

2.1.3. Deney Deseni

Deney I'de, 2 (hazırlayıcının sunum düzeyi: eşikaltı, eşiküstü) x 3 (hazırlayıcının duygusal değeri: olumlu, nötr ve olumsuz) son faktörde tekrar ölçümlü deney deseni kullanılmıştır. Bu desende hazırlayıcının duygusal değeri denekçi ve hazırlayıcının sunum düzeyi deneklerarası olarak değişimlenmiştir. Hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef uyaranlara ilişkin olarak resim değerlendirme ölçeği (Lang, Bradley ve Cuthbert, 2008) aracılığıyla alınan duygusal değerlendirme ölçümleri, bağımlı değişken ölçümleridir. Katılımcılar, deneklerarası değişkenin düzeylerine seçkisiz olarak atanmışlardır. İlgili deney deseni Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deney I'de Kullanılan Deneysel Desen

N=60		Hazırlayıcının Duygusal Değeri		
		Olumlu	Nötr	Olumsuz
Hazırlayıcının Sunum Düzeyi	Eşikaltı	30		
	Eşiküstü	30		

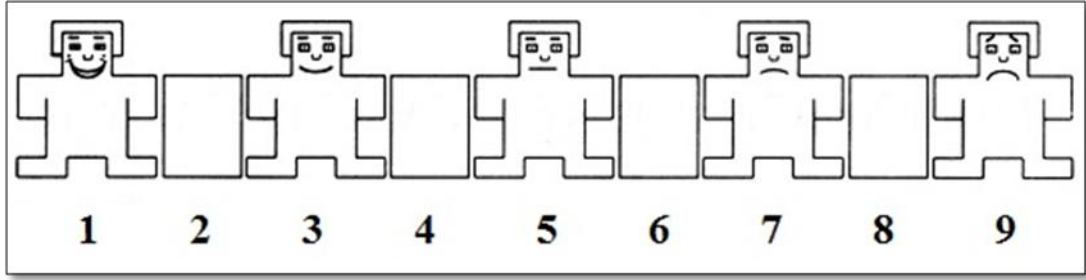
2.1.4. İşlem Yolu

Çalışma, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'ndeki Davranışsal Psikoloji Araştırma Laboratuvarı'nda gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya Hacettepe Üniversitesi Senato Etik Kurul Komisyonu'nun onayı alındıktan sonra başlamıştır. Onaya ilişkin belge Ek 8'de sunulmuştur.

Katılımcılar aydınlık ve sessiz bir odada, bireysel olarak çalışmaya alınmışlardır. Katılımcılara uygulama öncesi gerekli açıklamalar yapılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını gösteren aydınlatılmış onam formu imzalatılmıştır. Katılımcılar daha sonra Demografik Bilgi Formu'nu doldurmuştur. Ardından Beck Depresyon Ölçeği ve Ishihara Renk Körlüğü Testi uygulanmıştır.

Tüm deneysel uygulamalar için renkli, yüksek çözünürlüklü (1024x768 piksel) bir Katot Işınlı Tüp (Cathode Ray Tube - CRT) monitör ve monitörün bağlı bulunduğu bir masaüstü bilgisayar kullanılmıştır. Bilgisayar üzerinde verilen görevler E-Prime programı kullanılarak oluşturulmuş ve yine bu program yardımıyla sunulmuştur. Katılımcılar, bilgisayar ekranından ortalama 60 cm uzaklıkta oturtulmuşlardır.

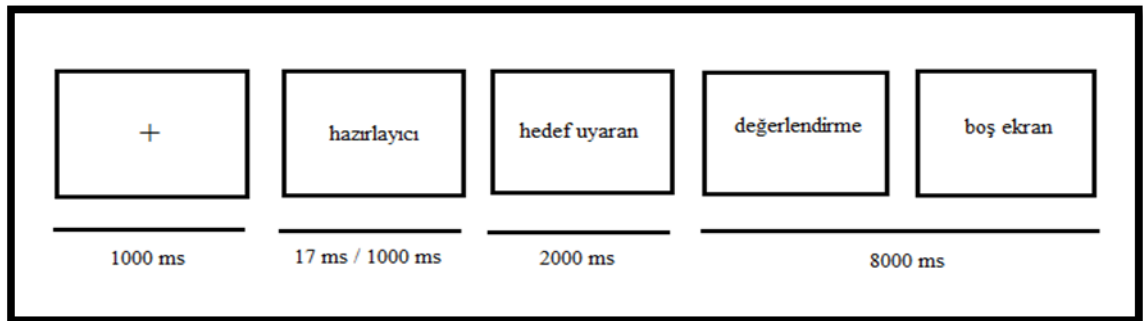
Katılımcılara, bilgisayar ekranında kısa süreli olarak sunulmuş olan resimlerin kendilerinde oluşturduğu duygusal etkiyi değerlendirmelerini içeren bir görev gerçekleştirecekleri bilgisi verilmiştir. Resimlerin değerlendirilmesinde Lang, Bradley ve Cuthbert (2008) tarafından resimlerin duygusal değerlik boyutunun derecelendirilebilmesi amacıyla geliştirilmiş olan ölçekten yararlanılmıştır. Yapılan çalışmada ölçekteki sayı değerleri orijinalinde olduğu gibi 9'dan 1'e doğru değil; Baran'ın (2011) çalışmasında düzenlendiği gibi 1'den 9'a doğru olacak şekilde uygulanmıştır. Resimlerin duygusal değerliğinin değerlendirmesi için kullanılan ölçek Şekil 1'de sunulmuştur. Görev benzer çalışmalarda (Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003) olduğu gibi geriye doğru maskeleyen olarak nitelendirilen teknik kullanılarak, önce hazırlayıcının sunulması ve hemen ardından hedef uyarının sunulmasıyla sağlanmıştır. Sonrasında da katılımcılardan, hedef uyarılara ilişkin değerlendirme yapması istenmiştir.

Şekil 1. Resimlerin Değerlendirmesi İçin Kullanılan Ölçek

Katılımcılar, hazırlayıcının sunum düzeyi değişkeninin düzeyleri için 2 gruba seçkisiz olarak atanmışlardır. Her iki grupta da çalışma, katılımcılara göreve ilişkin yönergenin sözlü olarak açıklanması ve ardından bilgisayar ekrana yansıtılmasıyla başlatılmıştır. Deney 1’de kullanılan yönergeler Ek 9 ve Ek 10’da sunulmuştur. Yönergenin açıklanmasının ardından göreve başlanmıştır. Önce odaklanma noktası olarak beyaz ekran üzerinde siyah bir “+” işareti 1000 ms süre ile sunulmuştur. Ardından hazırlayıcı olarak seçilmiş olan 12 olumlu, 12 nötr veya 12 olumsuz resimden biri seçkisiz olarak sunulmuştur. Eşikaltı sunum düzeyi grubunda, hazırlayıcının ekranda kalma süresi 17 ms olarak düzenlenmiştir. Duygusal uyaranlar kullanılarak yapılan hazırlama etkisine ilişkin yapılan çalışmalarda, hazırlayıcının eşikaltı sunumu için çeşitli süreler kullanıldığı görülmektedir: 4 ms (Murphy ve Zajonc, 1993), 10 ms (Almeida, 2013; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997), 16 ms (Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 1995), 17 ms (Baran, 2011; Wong ve Root, 2003), 20 ms (Flexas ve ark., 2013), 50 ms (Skandra-Marzouki ve Marzouki, 2010). Bu çalışma için de eşikaltı hazırlayıcı sunum süresi için eldeki teknik imkanların izin verdiği en küçük değer olarak 17 ms süre kullanılması uygun bulunmuştur. Eşiküstü sunum düzeyi grubunda ise hazırlayıcının ekranda kalma süresi, bazı çalışmalara (Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Wong ve Root, 2003) benzer olarak 1000 ms olarak düzenlenmiştir. Hazırlayıcının gösterimi bittiğinde, değerlendirme yapılması istenen 36 nötr resimden biri seçkisiz olarak sunulmuştur. Hedef uyarının ekranda kalma süresi, daha önceki çalışmalarda (Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997) kullanıldığı gibi 2000 ms olarak düzenlenmiştir. Ardından katılımcıların değerlendirme yapmaları için en son görmüş oldukları resmi izlerken ne hissettiklerini derecelendirmelerinin istendiğini belirten yazılı bir ifadenin ve resimlerin duygu değerlendirmesinin yapılması için oluşturulmuş ölçeğin (Lang, Bradley ve Cuthbert,

2008) bulunduğu değerlendirme ekranı sunulmuştur. Katılımcıların değerlendirmelerini, klavye üzerinde 1-9 arasındaki tuşlardan birine basarak yapmaları için, daha önceki bir çalışmada kullanıldığı gibi (Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997) 8000 ms süre verilmiştir. Katılımcılar herhangi bir tepki vermedikleri durumda 8000 ms değerlendirme ekranı gösterilmiş; tepki vermeleri durumunda ise değerlendirme ekranı sonlanmış ve 8000 ms süre tamamlanana kadar gri boş bir ekran görüntüsü gösterilmiştir. Ardından geriye kalan hedef uyarıların her biri için bu işlem tekrarlanmıştır. Deney 1'deki bir denemeye ilişkin uygulama örneği Şekil 2'de gösterilmiştir.

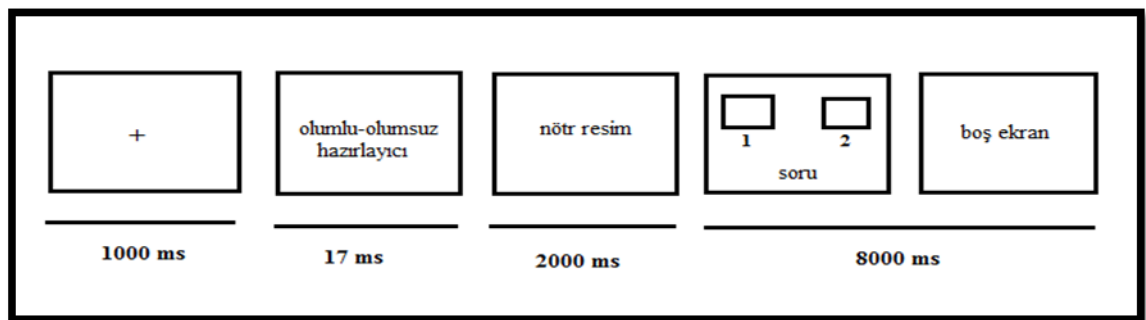

Şekil 2. Deney 1'deki Bir Denemeye İlişkin Uygulama Örneği

Deneysel uygulamanın bitiminde, hedef uyarı öncesi 17 ms süreyle gösterilmiş olan hazırlayıcıya ilişkin farkındalığın olmadığından emin olmak için, eşikaltı sunum düzeyi grubundaki katılımcılara deneysel işlemin sonlanmasının ardından değişimleme kontrolü çalışması yapılmıştır. Eşikaltı sunum düzeyindeki duygusal uyarılarınla ilgili yapılan benzer çalışmalarda farkındalık kontrolünün hem öznel hem de nesnel ölçümlerle yapıldığı görülmektedir (örneğin Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997). Bu çalışmada da katılımcıların eşikaltı sunum düzeyindeki uyarılara ilişkin farkındalığı öznel ve nesnel ölçümlerle belirlenmiştir.

Öznel ölçümde katılımcılardan, çalışma sırasında dikkatlerini çeken veya sıradan olmayan birşeyler farkedip etmedikleri konusunda sözel bilgi alınmıştır. Nesnel ölçümler ise önceki çalışmalardakine (Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997) benzer olarak bir tanıma görevi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara çok kısa süreli gösterilen uyarıların tanıma görevi ile gerçekleştirilecekleri söylenmiş ve gerekli yönerge verilmiştir. İlgili yönerge Ek 11'de sunulmuştur.

Katılımcılara görevin açıklanmasının ardından göreve başlanmıştır. Bu görevde yer alan uyarıların sunum sırası ve süresi, eşikaltı sunum düzeyi grubunda uygulanan deneyle benzer olacak şekilde düzenlenmiştir. Burada da katılımcılara önce odaklanma noktası olarak beyaz zeminde siyah bir “+” işareti sunulmuş ve ardından 17 ms süre ile daha önce gösterilmiş olan hazırlayıcıların internetten seçilmiş benzerlerinden oluşan bir çift resimden biri seçkisiz olarak gösterilmiştir. Hemen ardından 2000 ms süre ile daha önce gösterilmiş olan nötr hedef uyarılardan biri seçkisiz olarak sunulmuştur. Sonrasında çıkan değerlendirme ekranında biraz önce sunulmuş olan hazırlayıcı ve benzeri olan çeldirici resim, ekranın sağ ve sol tarafında yan yana sunulmuştur. Her hazırlayıcı, iki ayrı denemede sunulmuş ve değerlendirme ekranlarındaki resimlerin yerleri 2 denemede de değiştirilmiş olarak verilmiştir. Resimlerin altında, resmin ekranda bulunduğu yere göre sağ tarafı ya da sol tarafı gösteren ok işaretleri ile “Hangisi biraz önce çok kısa süreli olarak gösterilmişti?” sorusu yer almıştır. Katılımcılar, hazırlayıcının hangisi olduğuna yönelik tahminlerini resmin ekranda bulunduğu yere göre, farenin sağ ya da sol tuşunu tıklayarak vermiştir. Katılımcılar tepki vermedikleri durumda soru ekranı 8000 ms süre gösterilmiş; tepki vermeleri halinde, tepkinin verilmesiyle birlikte değerlendirme ekranı sonlandırılmış ve 8000 ms süre tamamlanana kadar boş gri bir ekran gösterilmiştir. Bu uygulama 20 deneme olarak diğer duygusal içerikli hazırlayıcılar ve nötr hedef uyarılar kullanılarak tekrar etmiştir. Bir denemeye ilişkin uygulama örneği Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Eşikaltı Sunum Düzeyi Değişimleme Kontrolü Nesnel Ölçüm İçin Bir Denemeye İlişkin Uygulama Örneği

2.2. DENEY II

2.2.1. Katılımcılar

Deney II, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü'nde yer alan fakültelerin çeşitli bölümlerinde okuyan 67 gönüllü öğrenci ile yürütülmüştür. Katılımcılara Psikoloji Bölümü panosuna çalışma hakkında duyuru asılması ve sınıflarda, koridorlarda ya da bahçede vakit geçiren öğrencilere çalışma hakkında bilgi verilmesi sonucu oluşturulan gönüllü listeleri ile ulaşılmıştır.

Deney I'de katılımcıların deneye dahil edilebilmesi için uygulanan kriterler, aynı şekilde Deney II'de de uygulanmıştır. Deney II için gönüllü olan 9 öğrenci, BDÖ'den 19 ve üzerinde puan aldığı için çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca hazırlayıcıların eşikaltı sunum düzeyinde sunulduğu grupta, değişimleme kontrolü çalışmasına göre hazırlayıcılara karşı farkındalığı belirlenen 2 kişinin verisi analizlere dahil edilmemiştir. Bunun sonucunda verisi analizlere dahil edilen öğrenci sayısı 30 kadın ve 26 erkek olmak üzere 56 olmuştur.

Cinsiyetin olası karıştırıcı etkilerini kontrol edebilmek için, her deneysel koşuldaki kadın ve erkek sayıları benzer tutulmaya çalışılmıştır. Eşikaltı sunum düzeyi grubunda 15 kadın, 11 erkek ve eşiküstü sunum düzeyi grubunda 15 kadın, 15 erkek yer almıştır.

Deney II için verisi analizlere dahil edilen katılımcıların yaşları 18 ile 30 arasında ($Ort=21.55$, $SS=2.621$) değişmektedir. Eşikaltı sunum düzeyi grubu katılımcılarının yaşları 19 ile 30 arasında ($Ort=21.77$, $SS=3.115$); eşiküstü sunum düzeyi katılımcılarının ise 18 ile 26 arasında ($Ort=21.37$, $SS=2.141$) değişmektedir.

Deney II için verisi analizlere dahil edilen katılımcıların Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması 7.57 ($SS=4.50$, $ranj=1-18$) olarak bulunmuştur. Eşikaltı sunum düzeyi grubunun Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması 6.54 ($SS=4.235$, $ranj=1-18$); eşiküstü sunum düzeyi grubunun ortalaması ise 8.47 ($SS=4.599$, $ranj=2-18$) olarak bulunmuştur.

Katılımcılara deneysel uygulamalar öncesinde, yapılan araştırmanın amaçlarıyla ve gerçekleştirilecek olan uygulamanın içeriğiyle ilgili bilgi verilmiş ve her bir katılımcıdan aydınlatılmış onam formu alınmıştır. İlgili form, Ek 12'de sunulmuştur.

2.2.2. Veri Toplama Araçları

Deney I’de kullanılan veri toplama araçları (Demografik Bilgi Formu, Beck Depresyon Ölçeği, Ishihara Renk Körlüğü Testi, E-Prime Uyarıcı Hazırlama ve Sunum Programı, Duygusal Resim Seti) Deney II’de de kullanılmıştır.

2.2.3. Deney Deseni

Deney II’de, 2 (hazırlayıcının sunum düzeyi: eşikaltı, eşiküstü) x 3 (hazırlayıcının duygusal değeri: olumlu, nötr ve olumsuz) son faktörde tekrar ölçümlü deney deseni kullanılmıştır. Bu desende hazırlayıcının duygusal değeri denekçi ve hazırlayıcının sunum düzeyi deneklerarası olarak değişimlenmiştir. Hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef uyarılara ilişkin olarak alınan resimlerin sıfat değerlendirme ölçümleri ve resim değerlendirme ölçeği (Lang, Bradley ve Cuthbert, 2008) aracılığıyla alınan duygusal değerlendirme ölçümleri bağımlı değişken ölçümleridir Katılımcılar, denekler arası değişkenin düzeylerine seçkisiz olarak atanmışlardır. İlgili deney deseni Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Deney II’de Kullanılan Deneysel Desen

N=56		Hazırlayıcının Duygusal Değeri		
		Olumlu	Nötr	Olumsuz
Hazırlayıcının Sunum Düzeyi	Eşikaltı	26		
	Eşiküstü	30		

2.2.4. İşlem Yolu

Çalışma, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü’ndeki Davranışsal Psikoloji Araştırma Laboratuvarı’nda gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar aydınlık ve sessiz bir odada, bireysel olarak çalışmaya alınmıştır. Katılımcılara uygulama öncesi gerekli

açıklamalar yapılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını gösteren aydınlatılmış onam formu imzalatılmıştır. Katılımcılar daha sonra demografik bilgi formunu doldurmuşlardır. Ardından Ishihara Renk Körlüğü Testi ve Beck Depresyon Ölçeği uygulanmıştır. Katılımcıların tümünün normal ya da düzeltilmiş normal görsel keskinliğe sahip, renk görmeyle ilgili herhangi bir sorunu olmayan ve BDE'den 19'un altında puan alan bireyler olmasına dikkat edilmiştir.

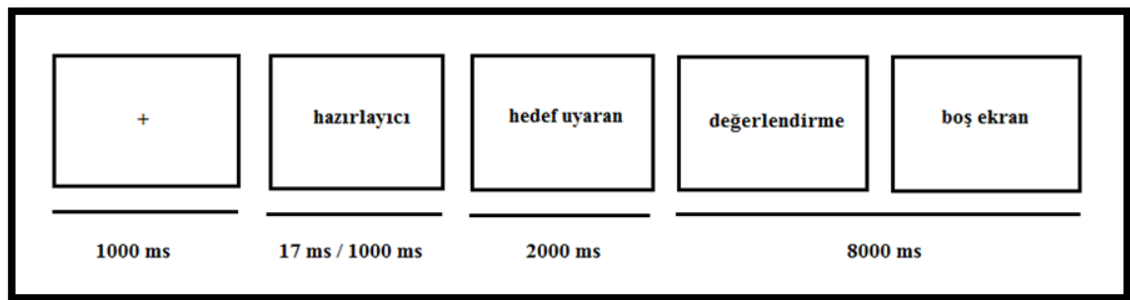
Tüm deneysel uygulamalar için renkli, yüksek çözünürlüklü (1024x768 piksel) bir Katot Işınlı Tüp (Cathode Ray Tube-CRT) monitör ve monitörün bağlı bulunduğu bir masaüstü bilgisayar kullanılmıştır. Bilgisayar üzerinden verilen görevler E-Prime programı kullanılarak oluşturulmuş ve yine bu program yardımıyla sunulmuştur. Katılımcılar, bilgisayar ekranından ortalama 60 cm uzaklıkta oturtulmuşlardır.

Katılımcılara, yer aldıkları çalışmada bilgisayar ekranında kısa süreli olarak sunulan resimlere ilişkin değerlendirmeler yapmalarını gerektiren çeşitli görevler gerçekleştirecekleri ve tüm görevlerin bilgisayar üzerinde uygulanacağı bilgisi verilmiştir. Deney II'de katılımcıların, üç ayrı görev gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu görevler aşağıda açıklanmıştır. Deneyin sonunda eşikaltı sunum düzeyi grubuna, değişimleme kontrolü çalışması uygulanmıştır.

2.2.4.1. İlk Görev

Bu görev, Deney I'dekine benzer olarak gerçekleştirilmiştir. Ancak burada katılımcılardan hedef uyarıların kendilerinde oluşturduğu duygusal etkiye ilişkin değerlendirme yapmaları değil; hedef uyarıyı en iyi tanımladığını düşündükleri sıfatı sesli olarak söylemeleri istenmiştir. Burada amaç, hedef uyarıların öncesinde sunulan hazırlayıcıların, hedef uyarılara ilişkin farklı bir değerlendirme görevi kullanıldığında etkisinin olup olmadığını görmektir. Ayrıca üçüncü görevde, bu görevde sunulmuş olan hedef uyarıların tek başlarına sunularak, burada hedef uyarılardan hemen önce sunulmuş olan hazırlayıcıların etkisine tekrar bakılmıştır. Deney I'de olduğu gibi geriye doğru maskeleyme tekniği kullanılarak, önce hazırlayıcının sunulması ve hemen ardından hedef uyarının sunulması sağlanmıştır. Sonrasında da katılımcılardan, hedef uyarılara ilişkin değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Katılımcılar, hazırlayıcının sunum düzeyi değişkeninin düzeyleri için 2 gruba seçkisiz olarak atanmıştır. Her iki grupta da çalışma, katılımcılara göreve ilişkin yönergenin sözlü olarak açıklanması ve ardından bilgisayar ekrana yansıtılmasıyla başlatılmıştır. Deney II’de kullanılan yönergeler Ek 13 ve Ek 14’te sunulmuştur. Yönergenin açıklanmasının ardından göreve başlanmıştır. Önce odaklanma noktası olarak beyaz ekran üzerinde siyah bir “+” işareti 1000 ms süre ile sunulmuştur. Ardından hazırlayıcı olarak seçilmiş olan 12 olumlu, 12 nötr veya 12 olumsuz resimden biri seçkisiz olarak sunulmuştur. Eşikaltı sunum düzeyi grubunda, hazırlayıcının ekranda kalma süresi 17 ms olarak; eşiküstü sunum düzeyi grubunda ise 1000 ms olarak düzenlenmiştir. Hazırlayıcının gösterimi bittiğinde, hedef uyaran olarak seçilen 36 nötr resimden biri seçkisiz olarak sunulmuştur. Hedef uyarının ekranda kalma süresi 2000 ms olarak düzenlenmiştir. Ardından katılımcıların görmüş oldukları resmi en iyi tanımladığını düşündükleri sıfatı söylemelerinin yazılı olduğu değerlendirme ekranı sunulmuş ve 8000 ms süre gösterilmiştir. Katılımcılar, bu süre zarfında değerlendirme ekranından hemen önce görmüş oldukları resim için en iyi tanımladığını düşündükleri sıfatı söylemiştir. Cevap veremedikleri durumda “pas” demişlerdir. Katılımcıların yaptıkları bu değerlendirme, araştırmacı tarafından her bir resim için not edilmiştir. Ardından geriye kalan hedef uyarıların her birinin değerlendirilmesi için “+” işareti sunulmuş ve anlatılmış olan akış şeklinde görev tamamlanmıştır. Deney II’nin ilk görevi için bir denemeyi içeren uygulama örneği Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4. Deney II’nin İlk Görevi İçin Bir Denemeyi İçeren Uygulama Örneği

2.2.4.2. İkinci Görev (Oyalama Görevi)

Katılımcıların ilk görevde maruz kaldıkları hazırlayıcıların, hazırlayıcılardan hemen sonrasında sunulan hedef uyarıların belli bir süre ve bilişsel faaliyetler

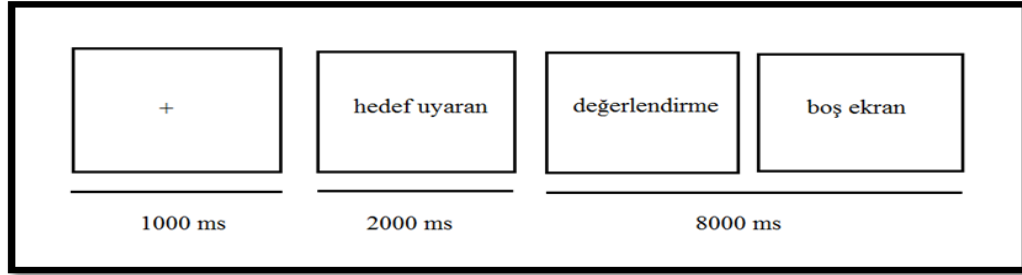
gerçekleştirdikten sonra değerlendirmedeki etkisini görebilmek amacıyla; ilk görevden sonra bir oyalama görevi sunulmuştur. Bu görevde katılımcılara, duygu durumlarını etkilemeyeceği düşünülen, yaklaşık 5 dakikalık bir görev verilmiştir. Sunulmuş olan görev, sayılar ve kelimelerle ilgilidir. Katılımcılara bazı kelimeler sunulup içindeki sesli-sessiz harf sayısı, toplam harf sayısı, hece sayısı gibi bazı bilgiler sorulmuş; belli sayılar verilip içindeki çift-tek rakamların sayısı, kaç basamaklı olduğu gibi sorular sorulmuştur. Katılımcılar soruların cevabını, klavye üzerinde 0-9 arasındaki tuşlardan yararlanarak vermişlerdir. Oyalama görevinde kullanılan sorular Ek 15'te sunulmuştur.

2.2.4.3. Üçüncü Görev

Bu görevde katılımcılardan ilk görevde sunulmuş olan hedef resimlerin kendilerinde oluşturduğu duygusal etkiye yönelik olarak bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Değerlendirme Deney I'de gerçekleştirilen göreve benzer olarak uygulanmıştır; ancak bu görevde hedef uyarın öncesinde hazırlayıcı sunulmamıştır. Burada amaç, ilk görevde hedef uyarın öncesi sunulan hazırlayıcıların etkisinin, aradan belli bir süre ve çeşitli bilişsel görevler gerçekleştirilmesinin ardından devam edip etmediğini görmektir.

Her iki grupta da çalışma, katılımcılara göreve ilişkin yönergenin sözlü olarak açıklanması ve ardından bilgisayar ekrana yansıtılmasıyla başlatılmıştır. İlgili yönergeler, Ek 13 ve Ek 14'te yer almaktadır. Yönergenin açıklanmasının ardından göreve başlanmıştır. Önce odaklanma noktası olarak beyaz ekran üzerinde siyah bir "+" işareti 1000 ms süre ile sunulmuştur. Ardından, değerlendirme yapılması istenen ve daha önce hedef resim olarak gösterilmiş olan 36 nötr resimden biri seçkisiz olarak sunulmuştur. Hedef uyarının ekranda kalma süresi 2000 ms olarak düzenlenmiştir. Hedef uyarının gösterimi bittiğinde, katılımcıların değerlendirme yapmaları için en son görmüş oldukları resmi izlerken ne hissettiklerini derecelendirmelerinin yazılı olduğu ve duygusal değerlik için oluşturulmuş ölçeğin (Lang, Bradley ve Cuthbert, 2008) bulunduğu değerlendirme ekranı sunulmuştur. Ölçekte kullanılan sayı değerleri, burada da orijinalinde olduğu gibi 9'dan 1'e doğru değil; Baran'ın (2011) çalışmasında uygulandığı gibi 1'den 9'a doğru olacak şekilde düzenlenmiştir. Katılımcıların klavye üzerinde 1-9 arasındaki tuşlardan birine basarak tepki vermeleri için 8000 ms süre verilmiştir. Katılımcının herhangi bir tepki vermemesi durumunda 8000 ms değerlendirme

ekranı gösterilmiş; tepki vermeleri durumunda, 8000 ms süre tamamlanana kadar gri boş bir ekran görüntüsü sunulmuştur. Ardından geriye kalan hedef uyarıların her birinin değerlendirilmesi için “+” işareti sunulmuş ve anlatılmış olan akış şeklinde görev tamamlanmıştır. Üçüncü görev için bir denemelik uygulama örneği Şekil 5’te verilmiştir.

Şekil 5. Deney II’nin Üçüncü Görevi İçin Bir Denemelik Uygulama Örneği

Deneysel uygulamanın bitiminde, Deney I’de eşikaltı sunum düzeyi değişimleme kontrolü için gerçekleştirilen işlemler burada benzer şekilde uygulanmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, yöntem kısmında anlatılan işlem yolu izlenerek 116 katılımcıdan (Deney I, 60 katılımcı; Deney II, 56 katılımcı) elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analizlerin sonuçlarını yer almaktadır (Araştırmaya katılan 14 kişinin verisi Beck Depresyon Ölçeği'nde aldıkları puanlar sebebiyle, 4 kişinin verisi de değişimleme kontrolü çalışmasına göre eşikaltı sunum düzeyindeki hazırlayıcılara ilişkin farkındalıklarının belirlenmesi sebebiyle analizlere dahil edilmemiştir). Öncelikle araştırmada yer alan grupların yaş ve Beck Depresyon Ölçeği puanlarına ilişkin veriler incelenmiştir. Sonrasında araştırmada elde edilen verilerin parametrik istatistik yöntemlere uygunluğunu değerlendirilmiştir. Ardından duygusal değerlendirme puanlarına uygulanan ANOVA analizlerinin sonuçları aktarılmıştır. Burada Deney I ve Deney II'den elde edilen tüm veriler, 2 (değerlendirme zamanı: hemen değerlendirme, gecikmeli değerlendirme) x 2 (hazırlayıcının sunum düzeyi: eşikaltı, eşiküstü) x 3 (hazırlayıcının duygusal değeri: olumlu, nötr ve olumsuz) son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir. Değerlendirme zamanı değişkeni resimlere ilişkin duygusal değerlendirmenin yapıldığı zamanı ifade etmekte olup, Deney I'de yapılan duygusal değerlendirmeler hemen değerlendirme koşulu, Deney II'de alınan duygusal değerlendirmeler ise gecikmeli değerlendirme koşulu altında yer almaktadır. ANOVA sonucunda anlamlı çıkan temel ve ortak etkilerin kaynağını belirlemek amacıyla *post hoc* analizler yapılmıştır. Sonrasında da resimlerin sıfat değerlendirmelerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Son olarak, deneylerin sonunda eşikaltı sunum düzeyi grubuna uygulanan değişimleme kontrolü çalışmasına ait bulgulara yer verilmiştir. Tüm analizler için anlamlılık düzeyi (*p* değeri) 0.05 olarak alınmıştır.

3.1. ARAŞTIRMADA YER ALAN GRUPLARIN YAŞLARINA VE BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ PUANLARINA İLİŞKİN VERİLER

Çalışmada yer alan katılımcıların yaşları ve Beck Depresyon Ölçeği puanları dikkate alındığında, gruplar arasında (hazırlayıcının sunum düzeyi grupları ve değerlendirme

zamanı grupları) anlamlı bir fark olup olmadığı *bağımsız gruplar için t-testi* analizleri yapılarak incelenmiştir. Değerlendirme zamanı (hemen değerlendirme, gecikmeli değerlendirme) gruplarına ilişkin karşılaştırmalar Tablo 3'te sunulmuştur. Buna göre hemen değerlendirme grubu yaş ortalaması ($Ort=21.50$, $SS=2.071$) ile gecikmeli değerlendirme grubu yaş ortalaması ($Ort=21.55$, $SS=2.621$) arasında anlamlı bir fark yoktur ($t_{(114)}=-0.123$, $p>0.05$). Hemen değerlendirme grubu Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması ($Ort=7.53$, $SS=5.420$) ile gecikmeli değerlendirme grubu Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması ($Ort=7.57$, $SS=4.500$) arasında da anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($t_{(114)}=-0.041$, $p>0.05$).

Tablo 3. Değerlendirme Zamanı Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Yaşlarına ve BDÖ Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar İçin *t-testi* Sonuçları

Ölçüm	Grup	N	Ortalama ± Standart Sapma	t	Sd.	p
Yaş	Hemen Değerl.	60	21.50±2.071	-0.123	114	p=0.903
	Gecikmeli Değerl.	56	21.55±2.621			
BDÖ puanı	Hemen Değerl.	60	7.53±5.420	-0.041	114	p=0.967
	Gecikmeli Değerl.	56	7.57±4.500			

Hazırlayıcının sunum düzeyi gruplarında yer alan katılımcıların (eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyi) yaşlarına ve Beck Depresyon Ölçeği puanlarına ilişkin karşılaştırmalar Tablo 4'te sunulmuştur. Buna göre eşikaltı sunum düzeyi grubu yaş ortalaması ($Ort=21.45$, $SS=2.593$) ile eşiküstü sunum düzeyi grubu yaş ortalaması ($Ort=21.60$, $SS=2.101$) arasında anlamlı bir fark yoktur ($t_{(114)}=-0.352$, $p>0.05$). Eşikaltı sunum düzeyi grubu Beck Depresyon Ölçeği puanları ortalaması ($Ort=7.04$, $SS=4.632$) ile eşiküstü sunum düzeyi grubu Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması ($Ort=8.03$, $SS=5.269$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t_{(114)}=-1.080$, $p>0.05$).

Tablo 4. Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Yaşlarına ve BDÖ Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar İçin *t-testi* Sonuçları

Ölçüm	Grup	N	Ortalama ± Standart Sapma	<i>t</i>	Sd.	<i>p</i>
Yaş	Eşikaltı S.D.	56	21.45±2.593	-0.352	114	<i>p</i> =0.282
	Eşiküstü S.D.	60	21.60±2.101			
BDÖ puanı	Eşikaltı S.D.	56	7.04±4.632	-1.080	114	<i>p</i> =0.726
	Eşiküstü S.D.	60	8.03±5.269			

3.2. ÖLÇÜMLERE İLİŞKİN VERİ SETİNİN PARAMETRİK İSTATİSTİK YÖNTEMLERİNE UYGUNLUĞUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada elde edilen veriler, daha sonra yapılacak parametrik testlerin varsayımlarını karşılayıp karşılamadıklarına ilişkin olarak bir takım işlemlere tabi tutulmuşlardır. İlk olarak, her bir deneklerarası koşulda yer alan katılımcılara ait olumlu, olumsuz ve nötr duygusal değeriğe sahip hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef resimlere ilişkin yapılan duygusal değerlendirme puan ortalamaları hesaplanıp z puanlarına çevrilmiştir. -3 ile +3 aralığı dışında kalan değerler uç değer olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan ele alındığında herhangi bir uç değer olmadığı görülmüştür.

Parametrik testler için en önemli sayıtlardan biri verinin normal dağılıma sahip olmasıdır. *Shapiro-Wilks* testi kullanılarak, normal dağılım sayıltısı değerlendirilmiştir. Normallik sayıltısının sağlanması için her bir deneklerarası koşulda yer alan katılımcı grubunun, her bir denekiçi koşula ilişkin verilerinin normal dağılıma sahip olması şartı aranmıştır. Bu sebeple hemen değerlendirme ve gecikmeli değerlendirme gruplarında, eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyi koşullarında yer alan her bir katılımcı için ayrı ayrı olumlu, olumsuz ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin olarak yapılan duygusal değerlendirme puan ortalamaları hesaplanmış ve bu ortalamalardan oluşan değerler üzerinden normal dağılım sayıltısının sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir. Yapılan normallik testi sonuçlarına göre, hem nötr hazırlayıcı koşulundaki değerlendirmelerin (hemen değerlendirme-eşikaltı sunum düzeyi grubu için

$S-W(30)=0.953, p>0.05$; gecikmeli değerlendirme-eşikaltı sunum düzeyi grubu için $S-W(26)=0.993, p>0.05$; hemen değerlendirme-eşiküstü sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.953, p>0.05$; gecikmeli değerlendirme-eşiküstü sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.955, p>0.05$) hem olumlu hazırlayıcı koşulundaki değerlendirmelerin (hemen değerlendirme-eşikaltı sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.969, p>0.05$; gecikmeli değerlendirme-eşikaltı sunum düzeyi grubu için $S-W(26)=0.953, p>0.05$; hemen değerlendirme-eşiküstü sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.970, p>0.05$; gecikmeli değerlendirme-eşiküstü sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.971, p>0.05$), hem de olumsuz hazırlayıcı koşulundaki değerlendirmelerin (hemen değerlendirme-eşikaltı sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.965, p>0.05$; gecikmeli değerlendirme-eşikaltı sunum düzeyi grubu için $S-W(26)=0.967, p>0.05$; hemen değerlendirme-eşiküstü sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.946, p>0.05$; gecikmeli değerlendirme-eşiküstü sunum düzeyi grubu için $S-W(30)=0.966, p>0.05$) normal dağılım gösterdiği görülmüştür.

Analizlerde kullanılan tekrar ölçümlü ANOVA sonuçlarının güvenilir olabilmesi için gerekli olan diğer bir sayıltı, fark değişkenleri varyans yapısıyla ilgili olarak küresellik (sphericity) sayılıdır. Küresellik sayılı, bağımsız değişkenlerin tüm düzeylerindeki ölçümlere ilişkin olası tüm ikili farklar alınarak oluşturulan fark değişkenlerine ilişkin varyansların benzer olmasını ifade etmektedir. Sayılıtının karşılanıp karşılanmadığı *Maunchly'nin Küresellik Testi* sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. Testin sonuçlarının anlamlı çıkması, küreselliğin sağlanmadığını göstermektedir. Küreselliğin sağlanmadığı durumlarda, *Greenhouse-Geisser düzeltmesi* (küresellik değeri 0.75'ten küçük olduğunda) veya *Huynh-Feldt düzeltmesi* (küresellik değeri 0.75'ten büyük olduğunda) uygulanmış olup; düzeltmelere ilişkin serbestlik dereceleri ve anlamlılık değerleri belirtilmiştir. Bu durumda serbestlik dereceleri, alışlageldiği gibi tam sayı değerleri olmayıp ondalık sayı değerleri olmaktadır.

3.3. RESİM DUYGUSAL DEĞERLENDİRME PUANLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu kısımda Deney I ve Deney II'de yer alan katılımcıların resimlere ilişkin yapmış oldukları duygusal değerlendirme puanları analiz edilmiştir. Deneylerden elde edilen

veriler, 2 (değerlendirme zamanı: hemen değerlendirme, gecikmeli değerlendirme) x 2 (hazırlayıcının sunum düzeyi: eşikaltı, eşiküstü) x 3 (hazırlayıcının duygusal değeriği: olumlu, olumsuz, nötr) son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Değerlendirme zamanı değeriğini resimlere ilişkin duygusal değerlendirmenin yapıldığı zamanı nitelendirmekte olup, Deney I'de yapılan duygusal değerlendirmeler hemen değerlendirme koşulunu, Deney II'de alınan duygusal değerlendirmeler ise gecikmeli değerlendirme koşulunu ifade etmektedir. Deneklerarası değeriğkenler, değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının sunum düzeyi iken; denekiçi değeriğken ise hazırlayıcının duygusal değeriğidir. Hemen değerlendirme ve gecikmeli değerlendirme gruplarında, eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyinde yer alan her bir katılımcı için ayrı ayrı olumlu, olumsuz ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin olarak yapılan duygusal değerlendirme puan ortalamaları hesaplanmış ve bu ortalamalardan oluşan değeriğler üzerinden analiz yapılmıştır.

Tablo 5'te hemen değerlendirme ve gecikmeli değerlendirme koşullarında yer alan, eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyi gruplarının resimlere ilişkin yapmış oldukları duygusal değerlendirme puanlarına ilişkin ortalama ve standart sapmalar, hazırlayıcının duygusal değeriğine göre belirtilmektedir.

Tablo 5. Hemen Değerlendirme ve Gecikmeli Değerlendirme Koşullarında Yer Alan Eşikaltı ve Eşiküstü Sunum Düzeyi Gruplarının Resim Duygusal Değerlendirme Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Değerlendirme Zamanı	Hazırlayıcının Sunum Düzeyi	Hazırlayıcının Duygusal Değeriği		
		Olumlu	Nötr	Olumsuz
Hemen Değerlendirme	Eşikaltı	4.818±0.824	4.631±0.611	4.619±0.745
	Eşiküstü	4.553±0.899	4.814±0.645	5.750±1.145
Gecikmeli Değerlendirme	Eşikaltı	4.886±0.763	4.939±0.717	4.768±0.574
	Eşiküstü	4.933±0.709	4.990±0.739	5.028±0.716

Değerlendirme zamanı ve sunum düzeyi gruplarında yer alan katılımcıların, duygusal değeriği üç düzeyde farklılaşan hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin yapmış oldukları duygusal değerlendirme puan ortalamalarına ilişkin veriye 2x2x3 son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analizin sonuçları Tablo

6’da sunulmuştur. Deneklerarası faktörlere ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında, değerlendirme zamanı temel etkisinin anlamlı olmadığı ($F_{(1, 112)}=0.365$, $p>0.05$, $\eta_p^2=0.003$); hazırlayıcının sunum düzeyi temel etkisinin anlamlı olduğu ($F_{(1, 112)}=0.587$, $p<0.05$, $\eta_p^2=0.047$) ve değerlendirme zamanı-hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisinin anlamlı olmadığı ($F_{(1, 112)}=1.354$, $p>0.05$, $\eta_p^2=0.012$) görülmektedir. Denekiçi faktörlere ilişkin analiz sonuçlarına göre ise, hazırlayıcının duygusal değerliği temel etkisinin ($F_{(1.80, 201.20)}=4.132$, $p<0.05$, $\eta_p^2=0.036$); hazırlayıcının duygusal değerliği-değerlendirme zamanı ortak etkisinin ($F_{(1.80, 201.20)}=5.533$, $p<0.05$, $\eta_p^2=0.047$); hazırlayıcının duygusal değerliği-hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisinin ($F_{(1.80, 201.20)}=10.554$, $p<0.001$, $\eta_p^2=0.086$) ve hazırlayıcının duygusal değerliği-değerlendirme zamanı-hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisinin ($F_{(1.80, 201.20)}= 5.477$, $p<0.05$, $\eta_p^2=0.047$) anlamlı olduğu bulunmuştur.

Tablo 6. Resim Duygusal Değerlendirme Puanlarına İlişkin 2x2x3 Son Faktörde Tekrar Ölçümlü ANOVA Sonuçları

Deneklerarası Faktörlere İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları						
Değişim Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd.	Ortalama Kareler	F	p	η_p^2
Değerlendirme Zamanı (A)	0.104	1	0.104	0.365	0.547	0.003
Hazırl. Sunum Düzeyi (B)	1.587	1	1.587	5.580	0.020	0.047
AxB	0.385	1	0.385	1.354	0.247	0.012
Hata	31.855	112	0.284			
Denekiçi Faktörlere İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları						
Değişim Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd.	Ortalama Kareler	F	p	η_p^2
Hazırl. Duygusal Değerliği (C)	3.892	1.796	2.167	4.132	0.021	0.036
AxC	5.213	1.796	2.902	5.533	0.006	0.047
BxC	9.943	1.796	5.535	10.554	0.000	0.086
AxBxC	5.160	1.796	2.872	5.477	0.006	0.047
Hata (C)	105.516	201.199	0.524			

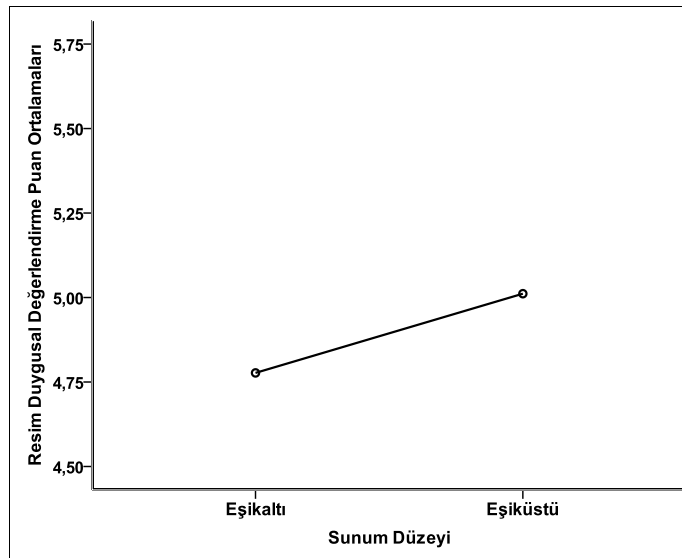
Anlamlı olan temel ve ortak etkilerinin kaynağını belirlemek amacıyla *post hoc* analizler yapılmıştır. Hazırlayıcının sunum düzeyi değişkeninin, resim duygusal

değerlendirme puanları üzerindeki temel etkisine ilişkin olarak bu değişkene ait yalnızca iki düzey bulunduğundan herhangi bir *post hoc* analiz yapılmamıştır. ANOVA analizi sonucunda ortaya çıkan anlamlı fark eşiküstü sunum düzeyi grubunun resim değerlendirme puan ortalamasının ($Ort=5.011$, $SH=0.071$), eşikaltı sunum düzeyi grubunun resim değerlendirme puan ortalamasından ($Ort=4.777$, $SH=0.069$) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre hedef resimlerden önce gösterilen hazırlayıcıların farkında olan katılımcı grubu, farkında olmayan gruba göre resimlere daha yüksek puan vermiş yani resimleri daha olumsuz değerlendirmiştir. Hazırlayıcının sunum düzeyi değişkeninin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki temel etkisini gösteren karşılaştırma sonuçları Tablo 7’de; hazırlayıcının sunum düzeyinin temel etkisine ilişkin grafik Şekil 6’da sunulmuştur.

Tablo 7. Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisine İlişkin Karşılaştırma Sonuçları

Hazırl. Sunum Düzeyi	Ortalama±Standart Hata	Karşılaştırma
Eşikaltı	4.777±0.071	Eşiküstü>Eşikaltı, $p<0.05$
Eşiküstü	5.011±0.069	

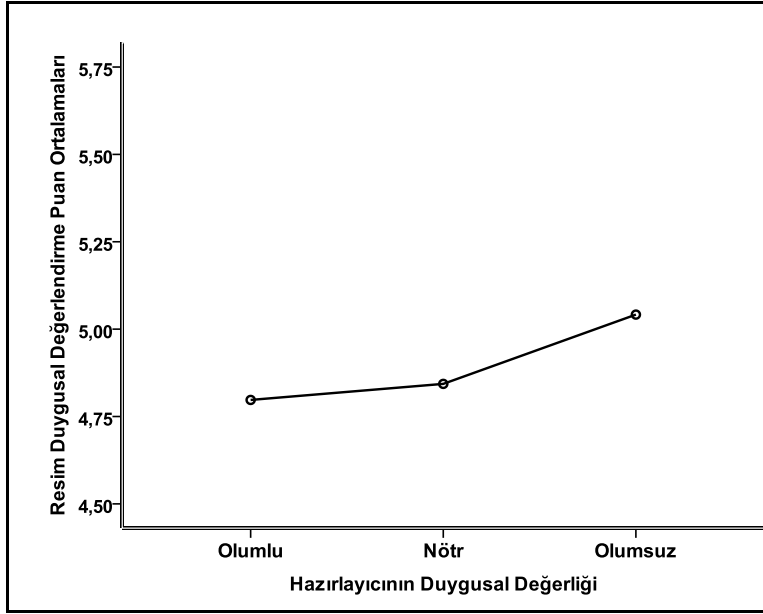
Şekil 6. Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisi

Hazırlayıcının duygusal değeriği değışkeninin, resim duygusal değeriendirme puanları üzerindeki temel etkisinin kaynağını bulmak üzere *post hoc* analizler (*Bonferroni düzeltilmesi*) yapılmıştır. Yapılan *post hoc* analizi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, olumlu ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değeriendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(115)} = -0.592, p=0.555$); nötr ve olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değeriendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(115)} = -2.266, p=0.025$) ve olumlu ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değeriendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(115)} = -2.188, p=0.031$) anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Hazırlayıcı duygusal değeriği değışkeninin temel etkisi anlamlı olmasına rağmen, *post hoc* analiz sonucunda düzeyler arasında yapılan ikili karşılaştırmalarda anlamlı bir fark bulunamamıştır. Katılımcı sayısının artırılması durumunda olumlu ve olumsuz duygusal değeriğe sahip hazırlayıcılar ile olumsuz ve nötr duygusal değeriğe sahip hazırlayıcılar arasındaki farkın, anlamlı bir düzeye ulaşabileceği düşünölmektedir. Hazırlayıcının duygusal değeriği değışkeninin, resim duygusal değeriendirme puanları üzerindeki temel etkisini gösteren grafik Şekil 7’de verilmiştir.

Tablo 8. Hazırlayıcının Duygusal Değeriği Değışkeninin, Resim Duygusal Değeriendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisine İlişkin *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Hazırl. Duygusal Değeriği	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Olumlu	4.797±0.075	A.D.
Nötr	4.843±0.063	
Olumsuz	5.052±0.077	

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltilmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p < 0.017$ olarak belirlenmiştir).

Şekil 7. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği Değişkeninin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Temel Etkisi

Temel etkilerin analizinin ardından, anlamlı bulunan ortak etkilerin kaynağını bulmak için *post hoc* analizler (*Bonferroni düzeltmesi*) yapılmıştır. *Post hoc* analizlerde *t-test* kullanılarak yapılan karşılaştırmalar için, varyansın eşit olmadığı durumlarda belirtilen serbestlik dereceleri alışlageldiği gibi tam sayı değerleri olmayıp ondalık sayı değerleri olmaktadır.

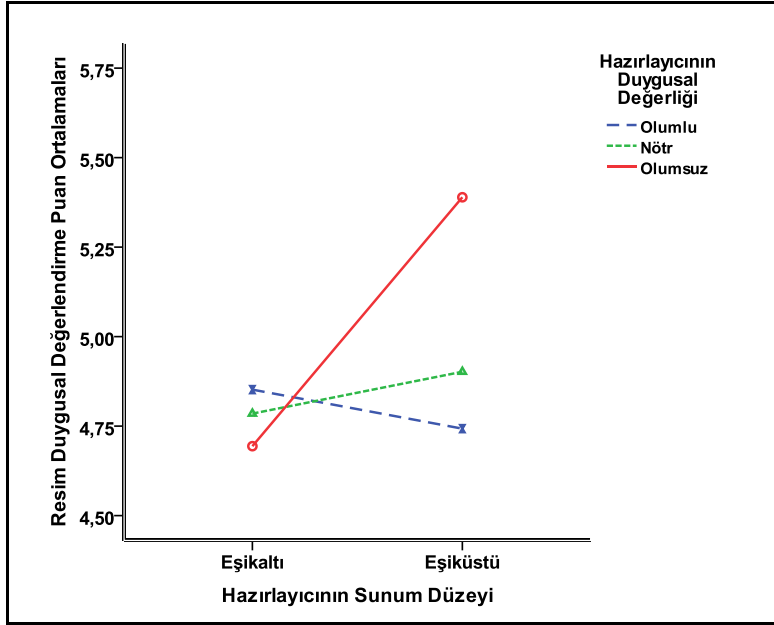
Hazırlayıcının duygusal değerliği ve hazırlayıcının sunum düzeyi değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisine yönelik olarak hazırlayıcının duygusal değerliğine ve hazırlayıcının sunum düzeyine göre ayrı *post hoc* analizler uygulanmıştır. Hazırlayıcının duygusal değerliği ve hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisinin, hazırlayıcının duygusal değerliğine göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur. Burada, hazırlayıcının sunum düzeyi değişkenine göre gruplandırılan veri üzerinde karşılaştırmalar yapılmıştır. Tablo incelendiğinde, eşikaltı sunum düzeyi grubunda, olumlu ve olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(55)}= 1.409$, $p=0.165$); olumlu ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(55)}= 0.663$, $p=0.510$) ve olumsuz ile nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(55)}=-0.837$, $p=0.406$)

anlamli fark bulunmamıştır. Eşiküstü sunum düzeyi grubunda ise, olumlu hazırlayıcılar ($Ort=4.743$, $SH=0.104$) ile olumsuz hazırlayıcılar ($Ort=5.389$, $SH=0.107$) sonrası sunulan resimlerin değerlendirme puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{(59)}=-3.445$, $p=0.001$). Aynı şekilde olumsuz hazırlayıcılar ve nötr hazırlayıcılar ($Ort=4.902$, $SH=0.088$) sonrası sunulan resimlerin değerlendirme puan ortalamaları arasında da anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($t_{(59)}=3.367$, $p=0.001$). Ancak olumlu hazırlayıcılar ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimlerin değerlendirme puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark ortaya çıkmamıştır ($t_{(59)}=-1.537$, $p=0.130$). Buna göre hedef resimlerden önce sunulan hazırlayıcıların farkında olmayan katılımcı grubunun, hedef resimlere ilişkin değerlendirmeleri hazırlayıcının duygusal değerliğinden etkilenmemiştir. Ancak hedef resimlerden önce sunulan hazırlayıcıların farkında olan katılımcı grubunun, hedef resimlere ilişkin değerlendirmeleri hazırlayıcının duygusal değerliğinden etkilendiği görülmektedir. Hazırlayıcıların farkında olan grup, olumsuz hazırlayıcılara maruz kaldığında hem nötr hazırlayıcı hem de olumlu hazırlayıcılara maruz kaldıkları duruma göre, hedef resimleri daha olumsuz değerlendirmiştir. Hazırlayıcının duygusal değeri ve hazırlayıcının sunum düzeyi değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının duygusal değerliğine göre gösteren grafik Şekil 8’de verilmiştir.

Tablo 9. Hazırlayıcının Duygusal Değeri ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Duygusal Değeri Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Hazırlayıcının Sunum Düzeyi	Hazırlayıcının Duygusal Değeri	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Eşikaltı	Olumlu	4.852±0.108	A.D.
	Nötr	4.785±0.091	
	Olumsuz	4.694±0.111	
Eşiküstü	Olumlu	4.743±0.104	Olumlu < Olumsuz, $p=0.001$
	Nötr	4.902±0.088	
	Olumsuz	5.389±0.107	Nötr < Olumsuz, $p=0.001$

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p<0.005$ olarak belirlenmiştir).

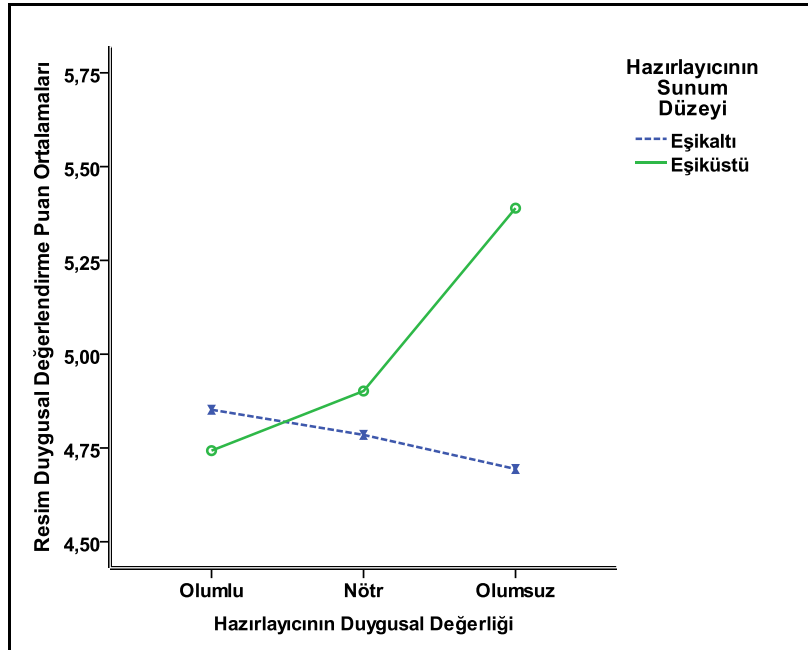
Şekil 8. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Hazırlayıcının duygusal değerliği ve hazırlayıcının sunum düzeyi değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisinin, hazırlayıcının sunum düzeyine göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur. Olumlu hazırlayıcılar için sunum düzeylerine göre resim değerlendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(114)}=0.710$, $p=0.479$) ve nötr hazırlayıcılar için sunum düzeylerine göre resim değerlendirme puan ortalamaları arasında ($t_{(114)}=-1.006$, $p=0.317$) anlamlı bir fark görülmezken; olumsuz hazırlayıcılarda eşikaltı sunum düzeyi grubunun resim değerlendirme puan ortalaması ($Ort= 4.694$, $SH= 0.111$), eşiküstü sunum düzeyi grubunun ortalamasından ($Ort= 5.389$, $SH= 0.107$) anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur ($t_{(102.855)}=-4.358$, $p=0.000$). Buna göre hazırlayıcının farkında olan katılımcı grubu, farkında olmayan gruba göre olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef resimleri daha olumsuz değerlendirmiştir. Ancak olumlu ve nötr hazırlayıcılar için hazırlayıcıların farkında olan grup ile farkında olmayan grup arasında hedef resmi değerlendirme puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Hazırlayıcının duygusal değerliği ve hazırlayıcının sunum düzeyi değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının sunum düzeyine göre gösteren grafik Şekil 9'da verilmiştir.

Tablo 10. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Hazırlayıcının Duygusal Değerliği	Hazırlayıcının Sunum Düzeyi	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Olumlu	Esikaltı	4.852±0.108	A.D.
	Esiküstü	4.743±0.104	
Nötr	Esikaltı	4.785±0.091	A.D.
	Esiküstü	4.902±0.088	
Olumsuz	Esikaltı	4.694±0.111	Eşikaltı < Esiküstü, $p=0.000$
	Esiküstü	5.389±0.107	

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p<0.005$ olarak belirlenmiştir).

Şekil 9. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

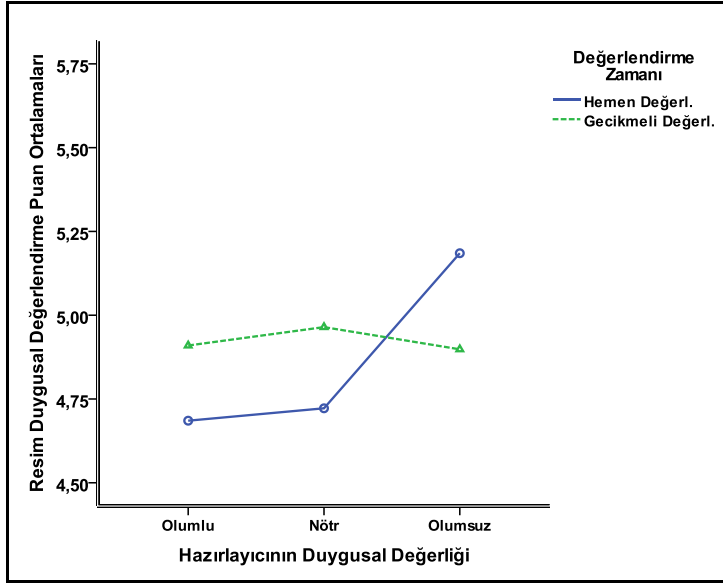
Hazırlayıcının duygusal değerliği ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisine yönelik olarak hazırlayıcının

duygusal değerliğine ve değerlendirme zamanına göre ayrı *post hoc* analizler yapılmıştır. Hazırlayıcının duygusal değerliği ve değerlendirme zamanı ortak etkisinin, değerlendirme zamanına göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, olumlu hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(114)}=-1.516$, $p=0.132$), nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(114)}=-1.942$, $p=0.055$) ve olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(97.065)}=1.643$, $p=0.104$) değerlendirme zamanları arasında değerlendirme puan ortalamaları bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir. Buna göre hedef resimlere ilişkin değerlendirmenin, tüm hazırlayıcılar için hazırlayıcıya maruz kaldıktan hemen sonra ya da gecikmeli olarak yapılması, resim değerlendirmeleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. Hazırlayıcının duygusal değerliği ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, değerlendirme zamanına göre gösteren grafik Şekil 10’da verilmiştir.

Tablo 11. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Değerlendirme Zamanına Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Hazırlayıcının Duygusal Değerliği	Değerlendirme Zamanı	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Olumlu	Hemen Değerl.	4.685±0.104	A.D.
	Gecikmeli Değerl.	4.910±0.108	
Nötr	Hemen Değerl.	4.722±0.088	A.D.
	Gecikmeli Değerl.	4.964±0.091	
Olumsuz	Hemen Değerl.	5.185±0.107	A.D.
	Gecikmeli Değerl.	4.898±0.111	

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltilmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p<0.005$ olarak belirlenmiştir).

Şekil 10. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Değerlendirme Zamanına Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Hazırlayıcının duygusal değerliği ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisinin, hazırlayıcının duygusal değerliğine göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur. Burada değerlendirme zamanı değişkenine göre gruplandırılan veri üzerinde karşılaştırmalar yapılmıştır. Gecikmeli değerlendirme grubu için olumlu hazırlayıcılar ile nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin yapılan değerlendirme puanları arasında ($t_{(55)}=-0.505$, $p=0.616$), nötr hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin yapılan değerlendirme puanları arasında ($t_{(55)}=0.586$, $p=0.560$) ve olumlu hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin yapılan değerlendirme puanları arasında ($t_{(55)}=0.037$, $p=0.971$) anlamlı fark bulunmamıştır. Hemen değerlendirme grubu için ise olumlu hazırlayıcılar ile nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(59)}=-0.336$, $p=0.738$), olumlu hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında resim değerlendirme puan ortalamaları bakımından ($t_{(59)}=-2.477$, $p=0.016$) anlamlı bir fark görülmezken; nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için yapılan değerlendirme puan ortalaması ($Ort=4.722$, $SH=0.088$), olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için yapılan değerlendirme puan ortalamasından ($Ort=5.185$,

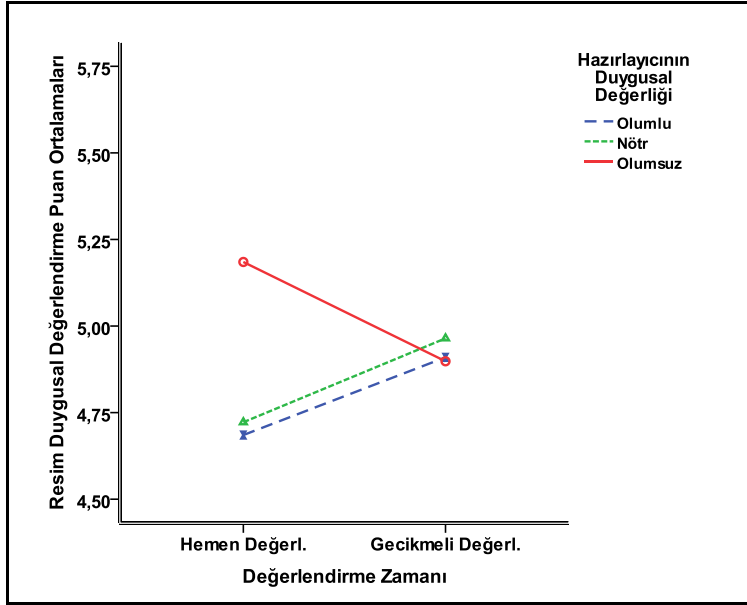

$SH=0.107$) anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur ($t_{(59)}=-3.142$, $p=0.003$). Buna göre, hedef resimlere ilişkin değerlendirmenin gecikmeli olarak yapıldığı grupta, hazırlayıcılar arasında resim değerlendirmeleri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak hedef resimlere ilişkin değerlendirmenin, hazırlayıcıya maruz kaldıktan hemen sonra yapıldığı grupta, olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan resimler, nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan resimlerden daha olumsuz değerlendirilmiştir. Hazırlayıcının duygusal değeri ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının duygusal değerine göre gösteren grafik Şekil 11’de verilmiştir.

Tablo 12. Hazırlayıcının Duygusal Değeri ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerine Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Değerlendirme Zamanı	Hazırlayıcının Duygusal Değeri	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Hemen Değerlendirme	Olumlu	4.685±0.104	Nötr < Olumsuz, $p=0.003$
	Nötr	4.722±0.088	
	Olumsuz	5.185±0.107	
Gecikmeli Değerlendirme	Olumlu	4.910±0.108	A.D.
	Nötr	4.964±0.091	
	Olumsuz	4.898±0.111	

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p<0.005$ olarak belirlenmiştir).

Şekil 11. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Hazırlayıcının duygusal değerliği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisine yönelik olarak; hazırlayıcının duygusal değerliği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanına göre ayrı *post hoc* analizler yapılmıştır. Burada, değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının sunum düzeyi değişkenlerine göre gruplandırılan veri üzerinde karşılaştırmalar yapılmıştır. Hazırlayıcının duygusal değerliği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı ortak etkisinin, hazırlayıcının duygusal değerliğine göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 13'te sunulmuştur.

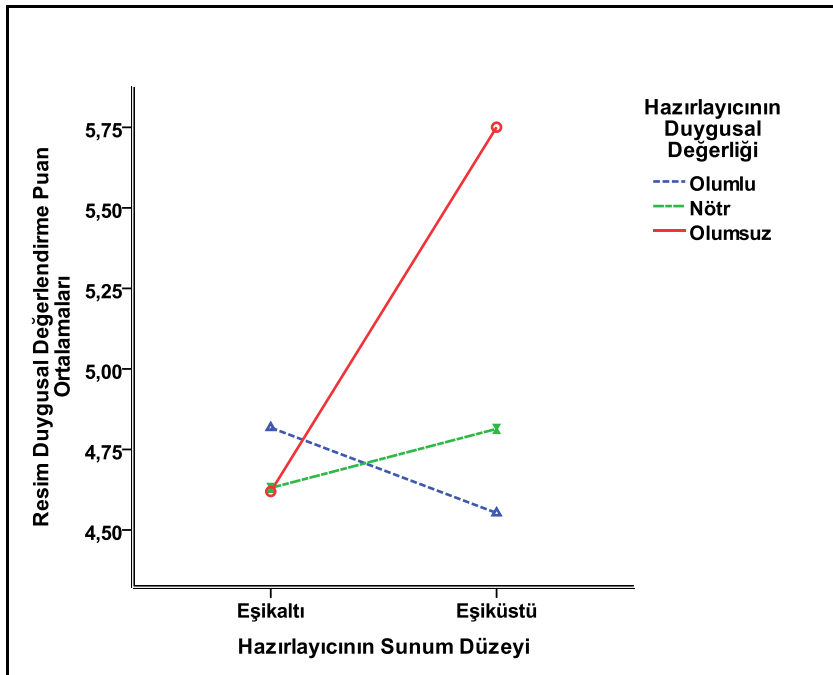
Tablo 13. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Değerlendirme Zamanı	H. Sunum Düzeyi	H. Duygusal Değerliği	Ortalama±Standart Hata	Post Hoc Karşılaştırmalar
Hemen Değerlendirme	Eşikaltı	Olumlu	4.818±0.147	<i>A.D.</i>
		Nötr	4.631±0.124	
		Olumsuz	4.619±0.152	
Hemen Değerlendirme	Eşiküstü	Olumlu	4.553±0.147	Nötr < Olumsuz, $p=0.000$
		Nötr	4.814±0.124	Olumlu < Olumsuz, $p=0.001$
		Olumsuz	5.751±0.152	
Gecikmeli Değerlendirme	Eşikaltı	Olumlu	4.886±0.158	<i>A.D.</i>
		Nötr	4.939±0.133	
		Olumsuz	4.768±0.163	
Gecikmeli Değerlendirme	Eşiküstü	Olumlu	4.933±0.147	<i>A.D.</i>
		Nötr	4.990±0.124	
		Olumsuz	5.028±0.152	

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p<0.002$ olarak belirlenmiştir).

Hemen değerlendirme grubu için, eşikaltı sunum düzeyi grubunda olumlu hazırlayıcılar ile nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(29)}=1.175$, $p=0.249$), nötr hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(29)}=0.075$, $p=0.941$) ve olumlu hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(29)}=1.146$, $p=0.261$) değerlendirme puan ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Hemen değerlendirme grubu için eşiküstü sunum düzeyi grubunda ise, olumlu hazırlayıcılar ile nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında yapılan değerlendirme puan ortalamaları açısından anlamlı düzeyde bir fark görülmezken ($t_{(29)}=-1.827$, $p=0.078$); nötr hazırlayıcılardaki resim değerlendirme puan ortalamasının ($Ort=4.814$, $SH=0.124$) olumsuz hazırlayıcılardaki puan ortalamasından ($Ort=5.751$, $SH=0.152$) anlamlı derecede daha düşük olduğu

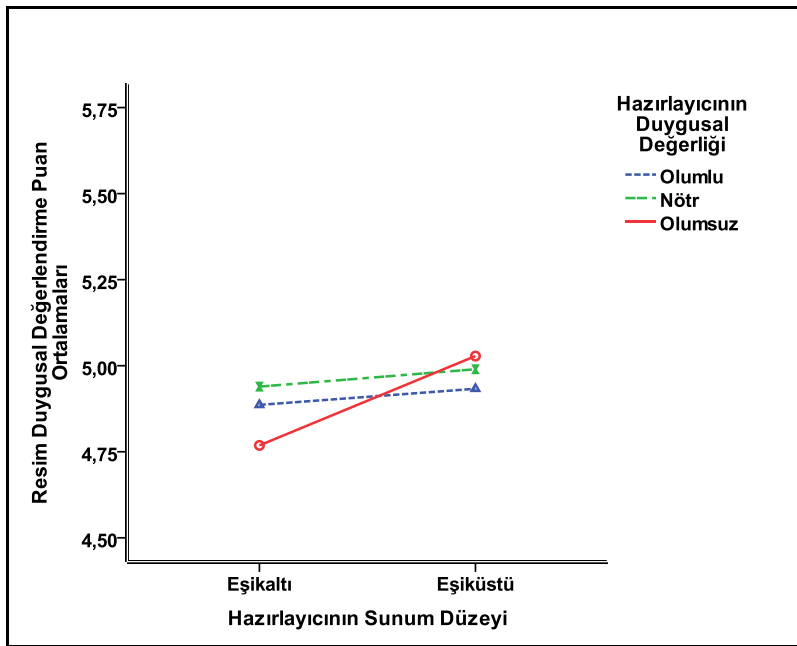
($t_{(29)}=-4.155$, $p=0.000$) ve yine olumlu hazırlayıcılardaki resim değerlendirme puan ortalamasının da ($Ort=4.553$, $SH=0.147$) olumsuz hazırlayıcılardaki puan ortalamasından anlamlı derecede daha düşük olduğu ($t_{(29)}=-3.747$, $p=0.001$) bulunmuştur. Hemen değerlendirme grubu için hazırlayıcının duygusal değeri, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının duygusal değeri göre gösteren grafik Şekil 12’de verilmiştir.

Şekil 12. Hemen Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değeri, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerliğine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Gecikmeli değerlendirme grubu için, eşikaltı sunum düzeyi grubunda olumlu hazırlayıcılar ile nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(25)}=-0.327$, $p=0.747$), nötr hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(25)}=1.232$, $p=0.229$) ve olumlu hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(25)}=0.801$, $p=0.431$) değerlendirme puan ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aynı şekilde gecikmeli değerlendirme, eşiküstü sunum düzeyi grubunda da olumlu hazırlayıcılar ile nötr

hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(29)}=-0.379$, $p=0.707$), nötr hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(29)}=-0.267$, $p=0.791$) ve olumlu hazırlayıcılar ile olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler arasında ($t_{(29)}=-0.670$, $p=0.508$) değerlendirme puan ortalamaları bakımında bir fark olmadığı görülmüştür. Gecikmeli değerlendirme grubu için hazırlayıcının duygusal değeri, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının duygusal değerine göre gösteren grafik Şekil 13'te verilmiştir.

Şekil 13. Gecikmeli Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değeri, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Duygusal Değerine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Elde edilen bu sonuçlara göre, hedef resimlere ilişkin değerlendirme gecikmeli olarak yapıldığında, hem hazırlayıcıların farkında olan hem de hazırlayıcıların farkında olmayan katılımcı grubunun resim değerlendirmeleri, hazırlayıcının duygusal değerine göre farklılaşmamaktadır. Ancak resimlere ilişkin değerlendirme hazırlayıcıya maruz kalıdıktan hemen sonra yapıldığında, hazırlayıcıların farkında olan katılımcı grubu, olumsuz resimleri olumlu ve nötr resimlerden daha olumsuz değerlendirmiştir. Ama hazırlayıcıların farkında olmayan katılımcı grubunun resim

değerlendirmeleri, değerlendirmeyi hemen yaptığı koşulda da hazırlayıcının duygusal değerliğinden etkilenmemiştir.

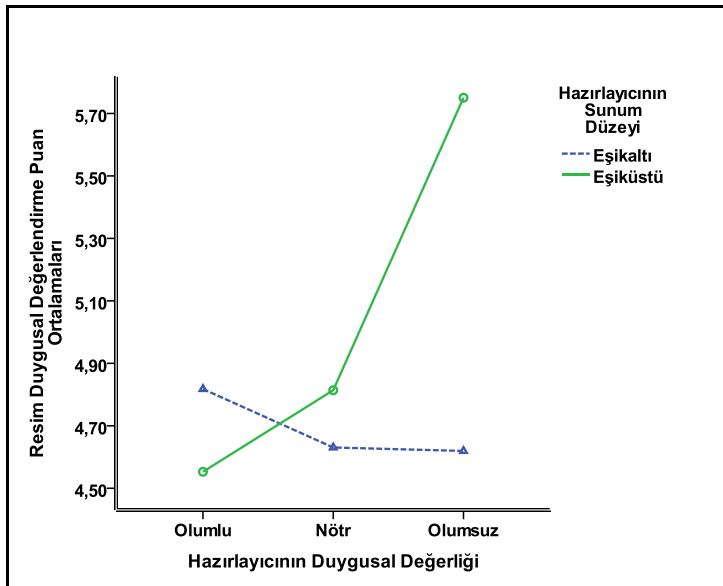
Hazırlayıcının duygusal değeri, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisinin, hazırlayıcının sunum düzeyine göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur. Burada değerlendirme zamanına göre gruplandırılan veri üzerinde karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 14. Hazırlayıcının Duygusal Değeri, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

Değerlendirme Zamanı	H. Duygusal Değeri	H. Sunum Düzeyi	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Hemen Değerlendirme	Olumlu	Eşikaltı	4.818±0.147	A.D.
		Eşiküsti	4.553±0.147	
	Nötr	Eşikaltı	4.631±0.124	A.D.
		Eşiküsti	4.814±0.124	
Gecikmeli Değerlendirme	Olumsuz	Eşikaltı	4.619±0.152	Eşikaltı < Eşiküsti, <i>p</i> =0.000
		Eşiküsti	5.751±0.152	
	Olumlu	Eşikaltı	4.886±0.158	A.D.
		Eşiküsti	4.933±0.147	
Gecikmeli Değerlendirme	Nötr	Eşikaltı	4.939±0.133	A.D.
		Eşiküsti	4.990±0.124	
	Olumsuz	Eşikaltı	4.768±0.163	A.D.
Eşiküsti	5.028±0.152			

Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p < 0.002$ olarak belirlenmiştir).

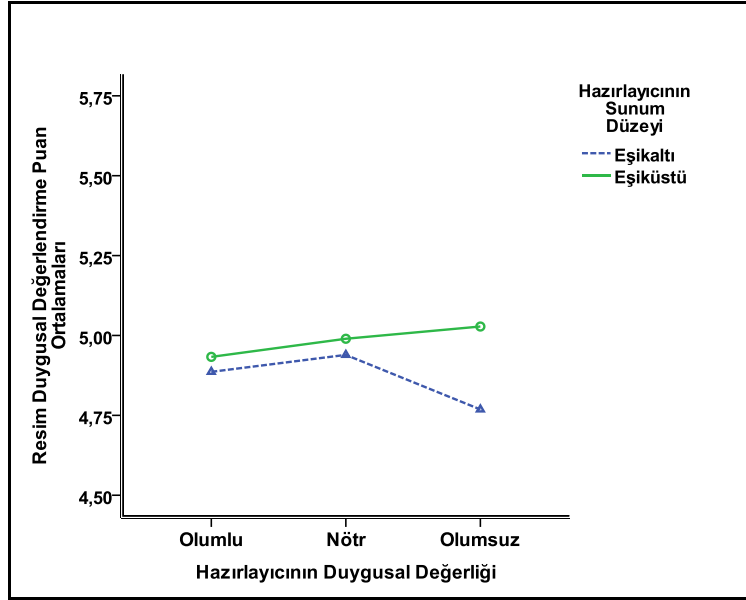
Hemen değerlendirme grubu resim değerlendirmeleri puan ortalamaları bakımından olumlu hazırlayıcılar için sunum düzeyi karşılaştırmaları arasında ($t_{(58)}=1.190$, $p=0.239$) ve nötr hazırlayıcılar için sunum düzeyi karşılaştırmaları arasında ($t_{(58)}=-1.130$, $p=0.263$) anlamlı düzeyde bir fark bulunmazken; olumsuz hazırlayıcılarda eşikaltı sunum düzeyi grubunun resim değerlendirme puan ortalaması ($Ort=4.619$, $SH=0.152$) eşiküstü sunum düzeyi grubunun ortalamasından ($Ort=5.751$, $SH=0.152$) anlamlı seviyede daha düşük bulunmuştur ($t_{(58)}=-4.535$, $p=0.000$). Hemen değerlendirme grubu için hazırlayıcının duygusal değeri, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının sunum düzeyine göre gösteren grafik Şekil 14’te gösterilmiştir.

Şekil 14. Hemen Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değeri, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Gecikmeli değerlendirme grubunda olumlu hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(54)}=-0.238$, $p=0.813$), nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(54)}=-0.258$, $p=0.797$) ve olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(54)}=-1.481$, $p=0.138$) hazırlayıcının sunum düzeyleri arasında değerlendirme puan ortalamaları bakımından anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Gecikmeli değerlendirme grubu için hazırlayıcının duygusal değeri, hazırlayıcının sunum düzeyi ve

değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının sunum düzeyine göre gösteren grafik Şekil 15'te verilmiştir.

Şekil 15. Gecikmeli Değerlendirme Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Hazırlayıcının Sunum Düzeyine Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Elde edilen bu sonuçlara göre, resimlere ilişkin değerlendirme gecikmeli olarak yapıldığında, tüm hazırlayıcılar için hazırlayıcıların farkında olan ve farkında olmayan katılımcı gruplarının değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak resimlere ilişkin değerlendirme, hazırlayıcıya maruz kaldıktan hemen sonra yapıldığında, olumsuz hazırlayıcılar için hazırlayıcıların farkında olan katılımcı grubu, farkında olmayan gruptan daha olumsuz değerlendirme yapmıştır. Fakat olumlu ve nötr hazırlayıcılar için, değerlendirme hemen yapılmasına rağmen, hazırlayıcıların farkında olan grup ile olmayan grubun değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır.

Hazırlayıcının duygusal değerliği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenleri, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisinin, değerlendirme zamanına göre *post hoc* analizi sonuçları Tablo 15'te sunulmuştur.

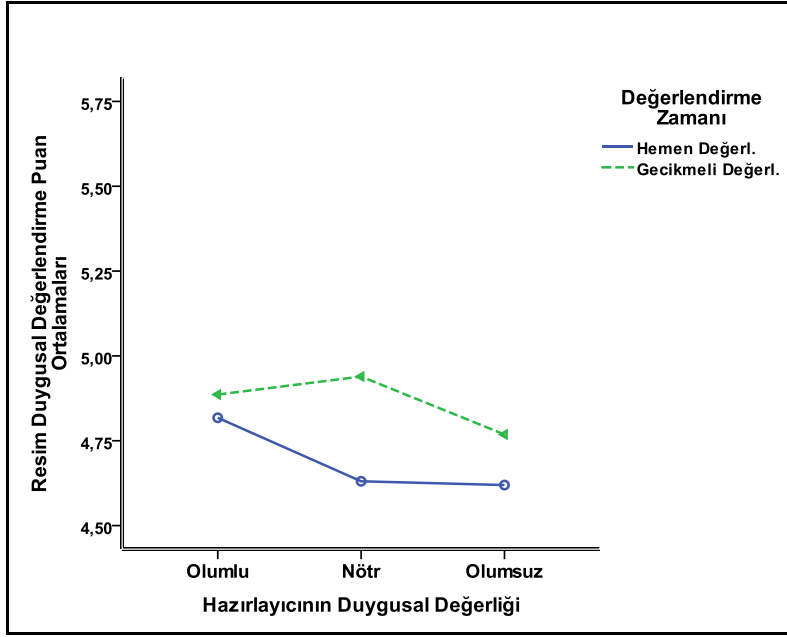
Burada hazırlayıcının sunum düzeyine göre gruplandırılan veri üzerinde karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 15. Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisinin, Değerlendirme Zamanına Göre *Post Hoc* Analizi Sonuçları

H. Sunum Düzeyi	H. Duygusal Değerliği	Değerlendirme Zamanı	Ortalama±Standart Hata	<i>Post Hoc</i> Karşılaştırmalar
Eşikaltı	Olumlu	Hemen Değerl.	4.818±0.147	A.D.
		Gecikmeli	4.886±0.158	
	Nötr	Hemen Değerl.	4.631±0.124	A.D.
		Gecikmeli	4.939±0.133	
	Olumsuz	Hemen Değerl.	4.619±0.152	A.D.
		Gecikmeli	4.768±0.163	
Eşiküstü	Olumlu	Hemen Değerl.	4.553±0.147	A.D.
		Gecikmeli	4.933±0.147	
	Nötr	Hemen Değerl.	4.814±0.124	A.D.
		Gecikmeli	4.990±0.124	
	Olumsuz	Hemen Değerl.	5.751±0.152	A.D.
		Gecikmeli	5.028±0.152	

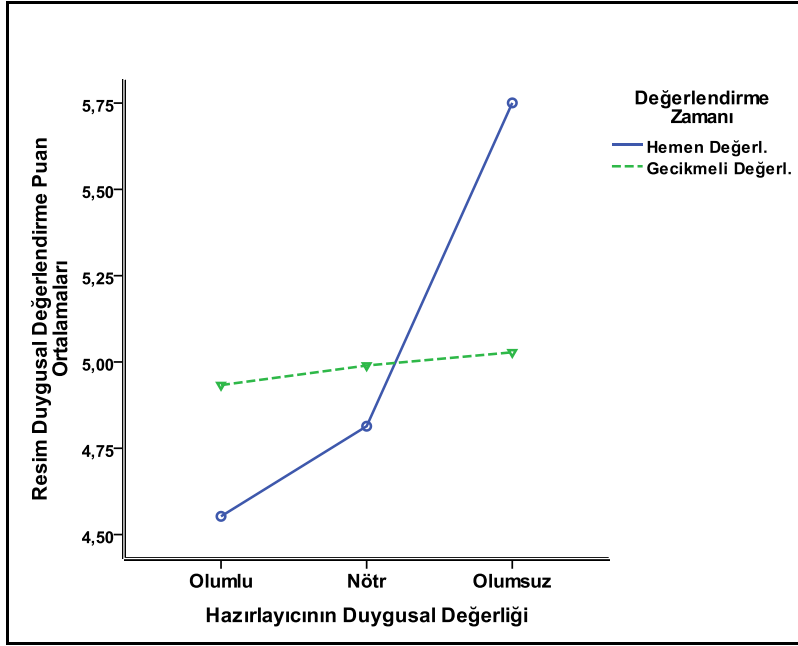
Çoklu karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (Yeni anlamlılık değeri $p < 0.002$ olarak belirlenmiştir).

Eşikaltı sunum düzeyi grubunda olumlu hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(54)} = -0.321$, $p = 0.750$), nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(54)} = -1.739$, $p = 0.088$) ve de olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(54)} = -0.829$, $p = 0.411$) değerlendirme zamanları arasında anlamlı düzeyde bir fark ortaya çıkmamıştır. Eşikaltı sunum düzeyi grubu için hazırlayıcının duygusal değerliği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının sunum düzeyine göre gösteren grafik Şekil 16'da verilmiştir.

Şekil 16. Eşikaltı Sunum Düzeyi Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Değerlendirme Zamanına Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Eşiküstü sunum düzeyi grubunda da aynı şekilde olumlu hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(58)}=-1.819$, $p=0.074$), nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(58)}=-0.982$, $p=0.330$) ve de olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimler için ($t_{(48,656)}=2.930$, $p=0.005$) değerlendirme zamanları arasında resim değerlendirme puan ortalamaları bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Eşiküstü sunum düzeyi grubu için hazırlayıcının duygusal değerliği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değişkenlerinin, resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisini, hazırlayıcının sunum düzeyine göre gösteren grafik Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 17. Eşiküstü Sunum Düzeyi Grubu İçin Hazırlayıcının Duygusal Değerliği, Hazırlayıcının Sunum Düzeyi ve Değerlendirme Zamanı Değişkenlerinin, Değerlendirme Zamanına Göre Resim Duygusal Değerlendirme Puanları Üzerindeki Ortak Etkisi

Yapılan analiz sonuçlarına göre, hazırlayıcıların farkında olan ya da olmayan grupların hiçbirinde, tüm hazırlayıcılar için resim değerlendirmesinin hemen yapılması ve gecikmeli olarak yapılması arasında resim değerlendirme puan ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

3.4. RESİMLERİN SIFAT DEĞERLENDİRMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Deney II'nin ilk görevinde hedef resimlere ilişkin olarak, sıfat değerlendirmeleri alınmıştır. Katılımcılar, hedef resimleri en iyi tanımladığını düşündükleri sıfatları belirtmiştir. Ancak bazı resimler için herhangi bir cevap söylenmemiş ya da sıfat yerine farklı ifadeler kullanılmıştır. Bazı durumlarda da cevap olarak verilen ifadeler benzerlik taşımaktadır (acı-acılı-acımak gibi). Toplamda 2016 denemenin 298'inde, sunulmuş olan hedef resim için herhangi bir cevap verilmediği görülmüştür. Bunlardan 125 tanesi eşikaltı sunum düzeyi grubunda görülürken; 177 tanesi eşiküstü sunum düzeyi grubunda görülmüştür.

Çalışmada cevap olarak verilen 606 farklı ifade 3 yargıcı tarafından olumlu, 1 puanı; nötr, 0 puanı ve olumsuz, -1 puanı işaret etmek üzere puanlanmıştır. Buna göre, kullanılmış olan ifadelerin her biri için -3 ile 3 arasında değişen bir değer elde edilmiştir. -3'e yaklaşan değerler olumsuz anlam taşırken, 3'e yaklaşan değerler olumlu anlam taşımaktadır. Üç yargıcının, resimlerin sıfat değerlendirmelerinde kullanılan ifadelerle verdikleri puanlara ilişkin olarak yargıcılar arası uyumu belirlemek üzere *Sınıf-İçi Korelasyon Katsayısı (ICC/intra-class correlation coefficient)* hesaplanmış olup, $ICC=0.877$ ($p=0.000$) olarak bulunmuştur. Buna göre yargıcılar arasında, resimlerin sıfat değerlendirmesi görevinde kullanılan ifadelerle ilişkin yapılan değerlendirmeler açısından bir uyum olduğu söylenebilir.

Resimlerin sıfat değerlendirmesi görevinde cevap olarak verilen ifadelerden, sıfat olmayan ifadeler ayrıştırılmıştır. Her üç yargıcının da olumlu veya olumsuz olduğu konusunda aynı kararı verdiği sıfatlar ve bu sıfatların frekansları belirlenerek, değerlendirmede kullanılan sıfatların, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değerliğine göre kullanım sıklıkları incelenmiştir (İlgili sıfatlar ve frekansları Ek 16'da sunulmuştur). Resimlerin sıfat değerlendirme görevinde kullanılan ve yargıcıların tamamının duygusal değerlikleri konusunda hemfikir olduğu olumlu-olumsuz sıfatların frekanslarına ilişkin bilgiler, hazırlayıcının sunum düzeyi gruplarına göre Tablo 16'da verilmiştir. Sıfat değerlendirme görevinde kullanılan olumlu ve olumsuz sıfatların frekanslarının, hazırlayıcının sunum düzeyine ve hazırlayıcının duygusal değerliğine bağlı olarak değişmediği görülmüştür ($\chi^2_{(5)}=3.422, p>0.05$).

Kullanılan olumlu ve olumsuz sıfatların frekanslarının, hazırlayıcının sunum düzeyine ve hazırlayıcının duygusal değerliğine göre anlamlı bir fark oluşturmadığı görülse de; hazırlayıcının duygusal değerliğine göre olumlu-olumsuz sıfatların kullanım frekansları karşılaştırıldığında, her iki sunum düzeyindeki katılımcıların da olumlu hazırlayıcılardan sonra olumlu sıfatları, olumsuz hazırlayıcılardan sonra ise olumsuz sıfatları daha sık kullanılma eğiliminde oldukları görülmüştür. Ayrıca değerlendirmede kullanılan sıfatların duygusal değerliklerine göre hazırlayıcı duygusal değerlikleri karşılaştırıldığında eşiküstü sunum düzeyi grubundaki katılımcıların olumlu sıfatları, olumlu hazırlayıcılardan sonra; olumsuz sıfatları da olumsuz hazırlayıcılardan sonra daha sık kullanma eğiliminde oldukları görülmektedir.

Tablo 16. Resimlerin Sıfat Değerlendirme Görevinde Kullanılan ve Yargıcıların Duygusal Değerlikleri Konusunda Hemfikir Olduğu Olumlu-Olumsuz Sıfatların Frekanslarına İlişkin Bilgiler

Hazırlayıcının Sunum Düzeyi	Hazırlayıcının Duygusal Değerliği	Hemfikir Olunan Sıfatların Duygusal Değerlikleri		
		Olumlu	Olumsuz	Toplam
Eşikaltı	Olumlu	47	40	87
	Nötr	50	44	94
	Olumsuz	51	58	109
	Toplam	148	142	290
Eşiküstü	Olumlu	82	51	133
	Nötr	62	60	122
	Olumsuz	57	85	142
	Toplam	201	196	397

3.5. EŞİKALTI SUNUM DÜZEYİ DEĞİŞİMLEME KONTROLÜ ÇALIŞMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Deney I ve Deney II eşikaltı sunum düzeyi gruplarında yer alan katılımcıların, 17 ms süre ile sunulan hazırlayıcılara ilişkin farkındalıklarını belirlemek amacıyla deneylerin bitiminde değişimleme kontrolü çalışması uygulanmıştır. Önce öznel ölçüm, ardından nesnel ölçüm alınmıştır. Öznel ölçümde katılımcılara deney sırasında dikkatlerini çeken, olağandışı bir şeyler olup olmadığı sorulmuş; hazırlayıcıya ilişkin bir farkındalık belirten ve hazırlayıcıyı doğru şekilde betimleyen kişilerin verisi çalışmaya dahil edilmemiştir. Nesnel ölçümde ise, katılımcılara 20 denemelik bir tanıma görevi sunulmuştur. Burada doğru cevap ve yanlış cevaplara ilişkin ki-kare dağılımı incelendiğinde, 14'ün üzerinde doğru cevap verildiği durumda dağılımın homojen olmadığı ve katılımcıların hazırlayıcılara yönelik farkındalık düzeyinin anlamlı olduğu görülmüştür. Nesnel ölçümde 14'ün üzerinde doğru cevap veren kişilerin verileri çalışmanın analizlerine dahil edilmemiştir.

Deney I için öznel ölçümde, 1 katılımcı bazı resimlerden önce flaş şeklinde başka resimler gösterildiği ifade etmiş ve bir hazırlayıcıyı doğru şekilde betimlemiştir. Bu katılımcının verisi, nesnel ölçümlerde 14'ün altında doğru cevap vermesine rağmen analizlere dahil edilmemiştir. Nesnel ölçümlerde ise 16 doğru yanıt veren bir katılımcının verisi, öznel ölçümlerde hazırlayıcılara ilişkin bir farkındalık bildirmese de, analizlere dahil edilmemiştir.

Deney II için bakıldığında öznel ölçümlerde hazırlayıcılara ilişkin herhangi bir farkındalık belirten bir katılımcı olmamıştır. Ancak nesnel ölçümlerde, 15 doğru yanıt veren iki katılımcının verisi çalışmanın analizlerine dahil edilmemiştir.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu bölümde bulgular bölümünde aktarılan bilgiler, ilgili literatür bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği değışkenlerinin resim duygusal değerdirmeleri üzerindeki etkisi ve bu etkinin sürekliliği incelenmiştir. Bu bağlamda hazırlayıcının sunum düzeyi, hazırlayıcının duygusal değeriği ve değerdendirme zamanı değışkenlerinin resim duygusal değerdendirme ölçümleri üzerindeki etkilerini gösteren bulgular, ilgili literatürle karşılaştırılarak değerdendirilmiştir. Ayrıca hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği değışkenlerinin resimlere ilişkin sıfat değerdirmeleri üzerindeki etkisi de ilgili literatür bağlamında ele alınmıştır. Ardından da sonuç ile çalışmanın sınırlılıkları ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

4.1. RESİM DUYGUSAL DEĞERLENDİRME ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN İLGİLİ LİTERATÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği değışkenlerinin, resim duygusal değerdirmeleri üzerindeki etkisi ve bu etkinin görelı kalıcılığını/sürekliliğini incelemek üzere “yöntem” bölümünde anlatılmış olan iki deney gerçekleştirilmiştir. Deney I’de eşikaltı sunum düzeyi grubundaki katılımcılara 17 ms, eşiküstü sunum düzeyinde grubundaki katılımcılara 1000 ms süreyle olumlu, olumsuz ve nötr duygusal değeriğe sahip hazırlayıcılardan biri sunulmuş; her bir hazırlayıcı sunumunun ardından nötr hedef resimlerden biri gösterilmiştir. Katılımcılar sunulan hedef resimlerin kendilerinde yarattığı duygusal etkiyi 9’lu Likert tipi ölçek üzerinde değerdendirmişlerdir. Deney II’de ise aynı değerdendirme, hazırlayıcılardan sonra hedef resim gösterildiğinde değil; oyalama görevi sonrasında gecikmeli olarak yapılmıştır. Bu bağlamda hazırlayıcının duygusal değeriğinin, hedef resimlere ilişkin yapılan duygusal değerdendirmeler üzerinde etkisinin olup olmadığı (Deney I’de) ve eğer bu etki varsa belli bir süre sonra hala devam edip etmediği (Deney II’de) araştırılmıştır. Bu açıdan Deney I ve Deney II’de elde edilen veriler 2 (hazırlayıcının sunum düzeyi: eşikaltı,

eşiküstü) x 2 (değerlendirme zamanı: hemen değerlendirme, gecikmeli değerlendirme) x 3 (hazırlayıcının duygusal değeriği: olumlu, nötr, olumsuz) son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA ile analiz edilmiştir. Bu kısımda da hazırlayıcının sunum düzeyi, değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının duygusal değeriği değişkenlerinin resim duygusal değerlendirme puanları üzerindeki ortak etkisi kapsamında, her bir değişkenine göre yapılan karşılaştırmalara ilişkin bulgular ilgili literatürle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

4.1.1. Duygusal Değerlendirme Ölçümlerine İlişkin Hazırlayıcının Duygusal Değeriği Değişkenine Göre Yapılan Karşılaştırmaların İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi

Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği değişkenlerinin resim duygusal değerlendirme üzerindeki ortak etkisi bağlamında yapılan hazırlayıcının duygusal değeriği karşılaştırmalarına ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Değerlendirmenin hemen yapıldığı grupta, eşiküstü sunum düzeyinde olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için, olumlu ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirmeden anlamlı düzeyde daha olumsuz değerlendirme yapılmıştır. Olumlu hazırlayıcılardan sonra sunulan resimler için de nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan resimlere göre daha olumlu değerlendirme yapılmış; ancak aralarındaki fark anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Buna göre hazırlayıcıların duygusal değeriğinin, hedefe ilişkin değerlendirmelere yansıdığı düşünülmektedir. Bunun yanında, olumsuz hazırlayıcı ile nötr hazırlayıcı sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirmeler arasında görülen anlamlı farkın, neden olumlu ile nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan resimler için yapılan değerlendirmeler arasında görülmediğiyle ilgili olarak olumsuz uyarıların organizma için daha bu büyük etkiye sahip uyarıların olduğu düşünülmüştür. Olumsuz anlam taşıyan duygusal uyarıların, hayatta kalmayla veya evrimsel bakış açısıyla ilgili olarak uyarının tespiti bakımından daha avantajlı olduğu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Fox ve ark., 2000; Hariri ve ark., 2002; Öhman, Flykt ve Esteves, 2001). Alpers, Adolph ve Pauli'nin (2011) yaptığı çalışmada olumsuz duygu taşıyan sahne resimlerinin olumlu ve nötr sahne resimlere göre uyarıcılık, ürkme tepkisi, kalp atışı ve deri iletimi tepkisi ölçümleri bakımından daha büyük etkiye sahip olduğunu ortaya konulmuştur. Başka bir

çalışmada ise (Keightley, Chiew, Anderson ve Grady, 2011) olumsuz duygusal değeriğe sahip uyarıların, nötr ve olumlu duygusal değeriğe sahip uyarılara göre tanıma belleği açısından daha avantajlı olduğu gösterilmiştir. Bu bakımdan olumsuz hazırlayıcılar, olumlu hazırlayıcılara göre daha güçlü hazırlama etkisi meydana getirmiş olabilir.

Eşiküstü sunum düzeyinde hazırlayıcıların duygusal değeriğinin, hedef uyarana taşındığına işaret eden bulgular duygusal hazırlama etkisinin bir göstergesi olarak görülebilir. Flexas ve arkadaşları (2013) yaptıkları çalışmada eşiküstü düzeyde (300 ms) hazırlayıcı sunumunda, hedef olarak sunulan soyut resimlere ilişkin beğeni değeriğendirmelerinin, hazırlayıcının duygusal değeriğinden etkilendiği görülmüştür. Olumsuz hazırlayıcıdan (tiksinmiş yüz resimleri) sonra sunulan hedef resimler, olumlu (mutlu yüz) ve nötr hazırlayıcılardan sonra sunulanlara göre daha az beğeni almış; nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef resimler de olumlu hazırlayıcılardan (mutlu yüz) sonra sunulanlardan daha az beğeni almıştır. Wong ve Root'un (2003) mutlu ve üzgün yüz resimlerini hazırlayıcı olarak kullandıkları çalışmalarında da eşiküstü sunum düzeyi grubunda duygusal hazırlama etkisini ortaya koyan bulgular elde edilmiştir. Scherer ve Lambert (2009) de, eşiküstü sunum düzeyinde sunulan UDRS'den seçilmiş hazırlayıcıların Çince ideogramları değeriğendirme üzerinde etkisini inceledikleri çalışmalarında, olumlu hazırlayıcılardan sonra sunulan uyarıların, olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulanlara göre daha olumlu değeriğendirildiğini ortaya koymuşlardır. Ancak duygusal hazırlama etkisi konusunda yapılan bazı başka çalışmalarda (Murphy ve Zajonc, 1993; Rotteveel, De Groot, Geutkens ve Phaf, 2001; Sweeny ve ark., 2009), eşiküstü sunum düzeyinde hazırlayıcılar arasında hedef uyarıların değeriğendirmeler bakımından anlamlı bir farkın ortaya çıkmadığı görülmüştür. Yapılan çalışmalarda (Flexas ve ark., 2013; Murphy ve Zajonc, 1993; Rotteveel ve ark., 2001; Scherer ve Lambert, 2009; Sweeny ve ark., 2009; Wong ve Root, 2003) farklı sonuçlar ortaya koyulması sebebiyle ilgili literatürün çelişkili olduğu söylenebilir. Eşiküstü sunum düzeyi grubu için elde edilen hazırlama etkisine ilişkin bu sonuçların bazı çalışmalarda (Flexas ve ark., 2013; Scherer ve Lambert, 2009; Wong ve Root, 2003) uyumlu görüldüğü ifade edilebilir.

Değerlendirme zamanı, sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği ortak etkisi çerçevesinde, hemen değerlendirme grubu için eşikaltı sunum düzeyinde ise hazırlayıcılar sonrası sunulan resimlere ilişkin yapılan değerlendirmeler arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Benzer çalışmalarda (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murhpy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murhpy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Root ve Wong, 2003), eşikaltı düzeyde sunulan hazırlayıcının duygusal etkisini, hemen sonrasında sunulan nötr hedef uyarana taşıdığı görülmüş yani hazırlama etkisi ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan eşikaltı duygusal hazırlama etkisine ilişkin sonuçlar ortaya koyan benzer çalışmaların (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murhpy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Root ve Wong, 2003) bulgularıyla uyumlu sonuçlara ulaşılabilmesi sebebiyle, ilgili literatüre göre uyumsuzluk taşıdığı söylenebilir. Eşikaltı sunum düzeyinde hazırlama etkisinin neden oluşmadığıyla ilgili olarak akla gelen ilk sebep, kullanılan hazırlayıcı türüdür. Benzer çalışmalarda (Almeida ve ark., 2013; Flexasve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Root ve Wong, 2003) genellikle belli bir duyguyu yansıtan yüz resimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada hazırlayıcı olarak kullanılan resimlerin içerisinde insan resimleri yer almasına rağmen, belli bir duyguyu yansıtan ve sadece yüz resmi olan az sayıda resim bulunmaktadır. Yüzün resimlerde kapladığı alan ve taşıdığı duygusal ifade dikkate alındığında, bu çalışmada eşikaltı düzeyde bir hazırlama etkinin ortaya çıkmamasına hazırlayıcı olarak kullanılan resimlerin neden olduğu düşünülebilir.

Çalışmada kullanılan resimler, daha karmaşık bir yapıya sahip olup işleme hızı daha yavaş (Britton ve ark., 2006; Hariri ve ark., 2002) ve yüz resimlerini işleyen nöral süreçlerden farklı süreçlerde gerçekleşen uyarılardır (Britton ve ark., 2006; Hariri ve ark., 2002; Sabatinelli ve ark., 2011). Bu durumda bilinçsiz olarak duyguların ortaya çıkmasında duygusal hazırlayıcı olarak kullanılan uyarının önem taşıdığı söylenebilir. Duygusal hazırlayıcı olarak yüz resimlerinin kullanıldığını çalışmalarda (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Zajonc Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009;

Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Root ve Wong, 2003) Zajonc'un (1980, 1984) duyguların bilinçsiz şekilde ortaya çıkabildiği görüşü desteklenirken; bu çalışma kapsamında duygusal hazırlayıcı olarak çeşitli bağlamlarda sunulmuş insan resimleri kullanıldığında, duyguların bilinçsiz olarak ortaya çıkabildiği gösterilememektedir.

Evrimsel bakış açısına göre duygu ifadeleri, organizmayı bir olaydan koruyucu veya olaya hazırlayıcı nitelik taşıması, adaptif yönünün ve iletişim değerinin olması sebebiyle organizma için önemli bir yere sahiptir (Hess ve Thibault, 2009). Eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin ortaya koyan çalışmalarda da, evrimsel açıdan önemli olduğu düşünülen duygusal yüz resimlerinin kullanıldığı ve bu duygu ifadelerinin de evrensel nitelik taşıyan mutluluk (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003), kızgınlık (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997), korku (Sweeny ve ark., 2009), üzüntü (Wong ve Root, 2003) ve iğrenme (Flexas ve ark., 2013) duygularına yönelik olarak seçildiği dikkat çekmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında seçilen resimler düşünüldüğünde resimlerin olumlu, nötr ve olumsuz duygusal değeriğe sahip olmasına göre genel olarak sınıflandırıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada hazırlayıcı olarak kullanılan ve sadece yüzü içermeyen duygu içerikli resimler dikkate alındığında, duygusal içeriğe sahip yüz resimleri ve duygusal içeriğe sahip sahne resimlerinin insanlar üzerindeki etkisinin beyin bölgesi aktivitesi (Britton ve ark., 2006; Hariri ve ark., 2002; Sabatinelli ve ark., 2011), fizyolojik ölçümler (Alpers, Adolph ve Pauli, 2011) ve elektrofizyolojik ölçümler (Carretié ve ark., 2013) gibi çeşitli yönlerden farklılaştığını gösteren çalışmaların, bu çalışmada eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin oluşmamasına yönelik bazı açıklamalar sunabileceği düşünülmektedir. Yapılan çeşitli çalışmalarda duygu ifade eden yüz resimlerine ve duygu içerikli sahne resimlerine ilişkin olarak benzer bazı beyin yapılarının aktive olduğu ancak iki resim türü için farklılaşan beyin yapılarının da olduğu (Britton ve ark., 2006; Sabatinelli ve ark., 2011) ya da duygulara ilişkin önemli bir beyin yapısı

olan amigdala üzerinde farklılaşan aktivite oranlarının olduğu gösterilmiştir (Hariri ve ark., 2002). Bu bağlamda yüz resimlerinin duygu ortaya çıkarmada daha avantajlı olduğuna yönelik bulgular ortaya konulmuştur (Alpers, Adolph ve Pauli, 2011; Britton ve ark., 2006; Carretié ve ark., 2013; Hariri ve ark., 2002).

Britton ve arkadaşları (2006) beyin aktivitesinde yüz ve sahne resimleri için meydana gelen farklılaşmalarla ilgili olarak, duygusal içerik taşıyan yüz resimleri ile UDRS’de yer alan sahne resimlerini karşılaştırmıştır. Buna göre yüz resimleri görece daha belirli ve değişmeyen uyaranlar içermesi sebebiyle resmin sunulduğu kişiler için daha bilindik uyaranlar durumundayken; sahne resimlerinin içeriğinin daha belirsiz olması sebebiyle kişiler için daha yeni ve farklı bir uyaranlar olması sahne resimlerinin işleme sürecini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında yüz resimleri daha basit ve bilindik uyaranlar olması sebebiyle otomatik olarak işlenebilmektedir; fakat sahne resimleri daha karmaşık bir yapı içermesi ve bunun yanında geçmiş deneyimler ve edinilen bilgilerle ilişkili olarak bilişsel yükünün daha fazla olmasından dolayı bu uyaranların görece daha uzun bir bilişsel süreçten geçmesi gerekebilmektedir. Bu karşılaştırmalar çerçevesinde sahne resimlerine göre, yüz resimleri duygu ortaya çıkarma konusunda daha avantajlı olduğu düşünülebilir. Bunun yanında bu uyaranların (sahne resimleri) eşikaltı sunum düzeyi koşulunda sunulması sebebiyle, katılımcılar hazırlayıcılara yönelik işleme süreci tamamlayamadan hedefe ilişkin değerlendirme yapmak durumunda kalmış olabilir; bundan dolayı da katılımcıların hedefe yönelik verdikleri tepkiler, oluşması beklenen duygusal etkiyi yansıtmamış olabilir. Görece daha basit bir yapıya sahip duygusal yüz ifadelerinin hazırlayıcı olarak kullanıldığı çalışmalarda eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin ortaya çıkması için sunum süresinin oldukça kısa olması, etkinin görülmesine engel teşkil etmezken; daha karmaşık bir yapıda olan sahne resimlerinin hazırlayıcı olarak kullanıldığı durumda, hazırlama etkisinin ortaya çıkmasını zorlaştırmış olabilir.

Carretié ve arkadaşları (2013) da, günlük yaşamda farklı alanlarda duygusal yüz ifadeleriyle karşılaşılmasının, yüzü duyguların en önemli işaretçisi yapması sebebiyle, yüz ifadelerinin iletişim değerine vurgu yapmıştır. Duygu ifade eden yüz resimlerinin hayatta kalmayla ilgili olarak daha önemli bir uyaran türü olması da yüz resimlerini daha önemli hale getirmektedir (Britton ve ark., 2006; Hariri ve ark., 2002; Hess ve

Thibault, 2009). Duygusal yüz resimlerinin, duygu içerikli sahne resimlerine göre bir tehlikenin varlığını tespit etme bakımından daha tutarlı ve katıksız uyaranlar olmasına karşın; UDRS'deki sahne resimlerinin algısal olarak daha karışık bir yapıda olması ve yüz resimlerine göre daha heterojen bir içeriğinin bulunması sebepleriyle daha düşük bir biyolojik değere sahiptir (Hariri ve ark., 2002). Bahsedilen tüm değerlendirmeler göz önüne alındığında, bu çalışmada eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin ortaya çıkmamasının sebebi olarak hazırlayıcı olarak çeşitli açılardan daha etkili bir uyaran olan yüz resimleri kullanılmaması gösterilebilir.

Eşikaltı sunum düzeyinde sunulan duygusal hazırlayıcılar, hedef uyaranlar üzerinde etkisinin görülememesinin başka bir nedeninin de hedef olarak kullanılan uyaranlar olabileceği düşünülmüş. Eşikaltı hazırlama etkisi ortaya koyan çeşitli çalışmalarda, hedef uyaran olarak Çince ideogramların (Almeida ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003), nötr yüz ifadelerinin (Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010) ya da soyut resimlerin (Flexas ve ark., 2013) kullanıldığı görülmüştür. Çalışmada hedef olarak kullanılan uyaranlar UDRS'den seçilmiş somut nesne resimleri, soyut resimler ya da nötr duygu taşıdığı düşünülen insan resimleridir. Bu resimler hazırlayıcıların kişilerde oluşturduğu etkiyi yansıtabilecekleri düzeyde nötr uyaranlar olmamış olabilir; bu sebeple de katılımcıların, hazırlayıcıların oluşturduğu etkiyi değerlendirmelerine yansıtamamış olabileceği düşünülebilir.

Bu çalışmada eşiküstü sunum düzeyinde bir hazırlama etkisi ortaya çıktığı görülmüş; ancak eşikaltı sunum düzeyinde bu etki görülmemiştir. Eşikaltı sunum düzeyinde etkinin görülmemesinin hazırlayıcı uyaran türünden, hazırlayıcı sunum süresinden ya da hedef uyaran türünden kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Bu bakımdan, hazırlayıcı ve hedef uyaran olarak UDRS'den seçilmiş farklı türdeki resimlerinin kullanıldığı bu çalışma için eşiküstü sunum düzeyinin, eşikaltı sunum düzeyine göre hazırlama etkisi ortaya çıkarma açısından daha uygun olduğu söylenebilir. Yüz resimlerinin hazırlayıcı olarak kullanıldığı bazı çalışmalarda (Murphy ve Zajonc, 1993; Rotteveel ve ark., 2001) eşikaltı sunum düzeyi için, eşiküstü sunum düzeyine göre daha güçlü hazırlama etkileri ortaya çıktığı görülse de, bu çalışma kapsamında eşikaltı sunum düzeyinde hazırlama

etkisi oluşmaması dolayısıyla eşiküstü sunum düzeyinde oluşan hazırlama etkisinin daha güçlü olduğu söylenebilir.

Değerlendirme zamanı, sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeri ortak etkisi çerçevesinde yapılan hazırlayıcının duygusal değeri karşılaştırmalarında, hedef resimlere ilişkin değerlendirmenin gecikmeli olarak yapıldığı grupta hiçbir sunum düzeyi için hazırlayıcılar sonrası sunulan resimlere ilişkin yapılan değerlendirmeler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Hedef resimler için değerlendirmenin hemen yapıldığı ve hazırlayıcıların farkında olan grupta, resim değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark oluşmuş ve hazırlama etkisine ilişkin bazı sonuçlar elde edilmişken; hazırlayıcıların farkında olup hedef resimlere ilişkin değerlendirmenin gecikmeli olarak yapıldığı grupta hedef resim için yapılan değerlendirmeler arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Buradan hareketle hedef resimlere ilişkin değerlendirmenin gecikmeli yapılması sebebiyle, eşiküstü sunum düzeyinde ortaya çıkan hazırlama etkisinin kaybolduğu ve aradan geçen zamanın hazırlama etkisinin sürekliliğini engelleyici, olumsuz bir rolü olduğu düşünülmüştür. Sweeny ve arkadaşlarının (2009) yüz resimleri kullanarak yaptığı çalışmada da hazırlayıcılara ilişkin farkındalık söz konusu olduğunda, duygusal hazırlayıcıların uzun süreli bellek üzerinde anlamlı farklılık meydana getirmediği görülmüştür. Ancak hazırlayıcılara ilişkin farkındalık olmadığında, hazırlayıcıların uzun süreli etkisinin olabileceğine işaret eden çalışmalar (Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005) olmasına rağmen; bu çalışma kapsamında eşikaltı duygusal hazırlama etkisi, değerlendirme hemen yapıldığı koşulda da gecikmeli yapıldığı koşulda da ortaya çıkmamıştır, bu bakımdan etkinin sürekliliğinden söz edilememektedir.

4.1.2. Duygusal Değerlendirme Ölçümlerine İlişkin Hazırlayıcının Sunum Düzeyi Değişkenine Göre Yapılan Karşılaştırmaların İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi

Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeri değişkenlerinin resim duygusal değerlendirme üzerindeki ortak etkisi bağlamında yapılan hazırlayıcının sunum düzeyi karşılaştırmalarına ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Hemen değerlendirme yapılan grupta, olumsuz hazırlayıcılar sonrası

sunulan resimler için eşiküstü sunum düzeyi grubunun, eşikaltı sunum düzeyi grubundan anlamlı derecede daha olumsuz bir değerlendirme yaptığı görülmüştür. Ancak olumlu ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirmelerde, hazırlayıcının sunum düzeyi grupları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu durumda olumsuz hazırlayıcılar için hazırlayıcıların farkında olmanın, farkında olmamaya göre hazırlayıcının duygusal değerini hedef resme ilişkin değerlendirmelere taşıması bakımından daha güçlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Flexas ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları benzer bir çalışmada da hedef resim değerlendirmeleri bakımından sunum düzeyleri karşılaştırıldığında, sadece olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan uyaranların değerlendirilmesinde anlamlı fark bulunmuş; olumsuz hazırlayıcı olarak tiksiniş yüz resimlerinin sunulduğunda, eşiküstü sunum düzeyi koşulu için hedef uyaranlar daha olumsuz değerlendirilmiştir. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar, Flexas ve arkadaşlarının (2013) çalışmasıyla uyum göstermektedir. Ancak hazırlayıcıların farkında olan ve olmayan grup arasında hedef uyaranları değerlendirme bakımından, hazırlayıcı duygusal değerlikleri arasında anlamlı bir fark olmadığını (Sweeny ve ark., 2009) veya olumlu hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef uyaranlar için eşikaltı sunum düzeyi koşulunda eşiküstü sunum düzeyi koşuluna göre daha olumlu değerlendirme yapıldığını, olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan hedef uyaranlar içinse eşikaltı sunum düzeyinde eşiküstü sunum düzeyine göre daha olumsuz değerlendirme yapıldığını (Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995) ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu sebeple ilgili literatürdeki bazı çalışmalarla (Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Sweeny ve ark., 2009) da uyumsuzluk taşıdığı söylenebilir.

Yapılan bu sunum düzeyi karşılaştırması kapsamında olumlu ve nötr hazırlayıcılar için sunum düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı; fakat olumsuz hazırlayıcılar için hazırlayıcının resim değerlendirme üzerindeki etkisinin eşikaltı sunum düzeyine göre, eşiküstü sunum düzeyinde daha güçlü olduğu görülmüştür. Çalışmada hazırlayıcı olarak kullanılan duygu içerikli uyaranların karmaşık bir yapıda olmaları ve görece daha uzun bir işleme süreci gerektirmeleri sebebiyle (Britton ve ark., 2006; Hariri ve ark., 2002) eşikaltı sunum düzeyi koşulundaki kadar kısa sürede sunulan hazırlayıcılar, hedefe ilişkin değerlendirmeler üzerinde beklenen duygusal etkiyi oluşturamadığı düşünülmüştür. Bu durumda hazırlayıcıların eşiküstü sunum düzeyinde sunulması, hedef uyarana ilişkin değerlendirmelerde beklenen duygusal etkiyi oluşturmak için daha

uygun bir koşul haline gelmiş olabilir. Bu açıdan eşikaltı sunum düzeyine kıyasla görece daha uzun bir gösterim süresi olan eşiküstü sunum düzeyi koşulunda, hedef uyarılar gösterilmeden veya hedefe ilişkin değerlendirme yapılmadan önce hazırlayıcıların işlemlenmesi için gerekli olan bilişsel süreç tamamlanmış olabilir; bu sebeple de eşiküstü sunum düzeyinde sunulan hazırlayıcıların değerlendirmeler üzerinde etkisinin görüldüğü düşünülebilir.

Çalışma bağlamında eşiküstü sunum düzeyi koşulunda, eşikaltı sunum düzeyi koşuluna göre hazırlayıcıların duygusal değerliğine daha uygun tepkiler verildiği ifade edilebilir; ancak sunum düzeylerine göre ortaya çıkan bu farkın olumlu hazırlayıcılardan sonra sunulan resimlere ilişkin değerlendirmelerde görülmeyip sadece olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan resimler için görülmesinin ise olumsuz uyarıların hayatta kalmayla ilgili olarak uyarıyı tespit etmek bakımından daha güçlü uyarılar olmaları (Fox ve ark., 2000; Hariri ve ark., 2002; Öhman, Flykt ve Esteves, 2001), olumlu duygusal içeriğe sahip uyarılara göre tanıma belleği açısından daha fazla avantaja sahip olmalarından (Keightley ve ark., 2011) kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca çeşitli fizyolojik ölçümler (ürkme tepkisi, kalp atışı ve deri iletimi tepkisi) bakımından da olumsuz duygu taşıyan sahne resimlerinin, olumlu sahne resimlere göre daha büyük etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur (Alpers, Adolph ve Pauli, 2011). Bu açılardan, sadece olumsuz hazırlayıcılar için sunum düzeyleri arasında fark oluşması anlamlı görülebilir.

Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değerliği ortak etkisi bağlamında yapılan hazırlayıcının sunum düzeyi karşılaştırmalarında, gecikmeli değerlendirme yapılan grupta, hiçbir hazırlayıcı sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirmelerde, sunum düzeyi grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durumda hedef resimlere ilişkin değerlendirme gecikmeli olarak yapıldığında, hiçbir hazırlayıcı sonrası yapılan değerlendirme hazırlayıcıların farkında olunmasından ya da olunmamasından etkilenmediği söylenebilir. Bununla birlikte, hemen değerlendirme yapan grupta, olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan resimler için sunum düzeyleri arasında çıkan farkın gecikmeli değerlendirmede ortadan kalktığı görülmüştür. Bu sebeple eşiküstü sunum düzeyinde hedef resimlere ilişkin değerlendirmelerde, eşikaltı sunum düzeyinde

yapılan değerlendirmelere göre daha güçlü bir etkiye sahip hazırlayıcıların (olumsuz hazırlayıcılar) aradan geçen zaman sebebiyle etkisini azaltmakta ya da sürdürememekte olduğu düşünülmektedir.

4.1.3. Duygusal Değerlendirme Ölçümlerine İlişkin Değerlendirme Zamanı Değişkenine Göre Yapılan Karşılaştırmaların İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi

Hazırlayıcının duygusal değeriği, değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisi bağlamında yapılan değerlendirme zamanı karşılaştırmalarında, hiçbir değişken düzeyinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre, hazırlayıcıların farkında olan ya da olmayan grupların hiçbirinde, tüm hazırlayıcı duygusal değeriikleri için resim değerlendirmesinin hemen yapılması ve gecikmeli olarak yapılması arasında resim değerlendirme puan ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak hazırlayıcının duygusal değeriği, değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisi bağlamında hazırlayıcının duygusal değeriğine göre resim değerlendirme puanları karşılaştırıldığında, gecikmeli değerlendirme grubunda hiçbir sunum düzeyi için herhangi bir anlamlı fark bulunmazken; hemen değerlendirme grubunda eşiküstü sunum düzeyi için anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Ayrıca hazırlayıcının duygusal değeriği, değerlendirme zamanı ve hazırlayıcının sunum düzeyi ortak etkisi bağlamında hazırlayıcının sunum düzeyine göre karşılaştırma yapıldığında da, yine gecikmeli değerlendirme yapan grupta hiçbir hazırlayıcı duygusal değeriği için anlamlı fark görülmezken; hemen değerlendirme grubunda olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler eşiküstü sunum düzeyinde, eşikaltı sunum düzeyine göre daha olumsuz değerlendirilmiştir. Bu bağlamda değerlendirme zamanı karşılaşmalarında hazırlayıcının hiçbir sunum düzeyi ve duygusal değeriği için anlamlı bir fark ortaya çıkmamasına rağmen; hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği karşılaştırmalarında gecikmeli değerlendirme grubunda değil, fakat erken değerlendirme grubunda anlamlı farkların görülmesi, aradan geçen süreye bağlı olarak hazırlayıcıların duygusal değeriğinin ve sunum düzeyinin hedef resmi değerlendirme üzerindeki etkisini azalttığı söylenebilir. Winkielman, Berridge ve Wilbarger'in (2005) çalışmasında eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin görece kalıcı olduğuna ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Sweeny ve arkadaşlarının (2009) yaptığı çalışmada da

hazırlayıcılara ilişkin farkındalık olmadığında uzun süreli bellek performansı üzerinde olumlu hazırlayıcıların, nötr ve olumsuz hazırlayıcılara göre daha olumlu etki oluşturduğu gösterilmiş; fakat hazırlayıcılara ilişkin farkındalık söz konusu olduğu durumda, hazırlayıcıların uzun süreli bellek performansı üzerinde böyle bir fark meydana getirmediği görülmüştür. Bu çalışma bağlamında da, hedef resimlere ilişkin değerlendirmeler gecikmeli olarak yapıldığında, hazırlayıcının duygusal değerlikleri arasında değerlendirmeler bakımından bir fark oluşmadığı yani hazırlayıcıların etkisinin süreklilik taşımadığı görülmüştür.

4.2. RESİMLERİN SIFAT DEĞERLENDİRMESİ ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN İLGİLİ LİTERATÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Deney II'nin ilk görevinde katılımcılardan hazırlayıcılar sonrası sunulan hedef resimlere ilişkin, resmi en iyi tanımladıklarını düşündükleri sıfatları ifade etmeleri istenmiştir. Katılımcıların resimlere ilişkin sıfat değerlendirme görevinde kullandıkları ifadeler, üç yargıcı tarafından 1 puan olumluyu, -1 puan olumsuz ve 0 puan nötrü ifade etmek üzere puanlanmıştır. Her ifade için -3 ve 3 arasında bir puan elde edilmiştir.

Resimlerin sıfat değerlendirmesi görevinde kullanılan ve yargıcıların duygusal değerliği konusunda hemfikir olduğu olumlu (değerlendirme puanı 3 olan) ve olumsuz (değerlendirme puanı -3 olan) sıfat ifadelerinin, değerlendirmelerdeki kullanım sıklığı incelendiğinde, yapılan değerlendirmelerin hazırlayıcının duygusal değerliğine ve hazırlayıcının sunum düzeyine bağlı olarak değişmediği görülmüştür. Katılımcıların, hedef uyaranlara Likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirme yaparak tepki verdikleri çeşitli çalışmalarda, eşikaltı (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murph, Zajonc ve Monahan, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003) ve eşiküstü (Flexas ve ark., 2013; Scherer ve Lambert, 2009; Wong ve Root, 2003) sunum düzeyinde hazırlama etkisinin meydana geldiğini gösteren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca eşikaltı düzeyde sunulan duygusal hazırlayıcıların, kişilerin bir eylem içeren gerçek davranışları üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada da hazırlayıcıların bir içeceği koyma ve tüketme davranışı üzerinde; bunun yanında içeceğe yönelik tüketme

ve ödeme istekliliği üzerinde etkisinin olduğu gösterilmiştir (Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005).

Resimlere ilişkin sıfat değerlendirmelerinin alındığı bu görevde ise, yapılan değerlendirmelerin hazırlayıcının duygusal değeri ve hazırlayıcının sunum düzeyine göre anlamlı düzeyde bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Fakat değerlendirmedeki tepki eğilimleri incelendiğinde (bkz. Tablo 16), hazırlama etkisiyle ilişkili bazı sonuçların olduğu düşünülmektedir. Hazırlayıcının duygusal değerliğine göre olumlu ve olumsuz sıfatların kullanım sıklıkları karşılaştırıldığında, eşiküstü sunum düzeyindeki katılımcıların olumlu hazırlayıcılardan sonra olumlu sıfatları, olumsuz hazırlayıcılardan sonra ise olumsuz sıfatları daha sık kullanma eğiliminde oldukları; değerlendirmede kullanılan sıfatların duygusal değerliğine göre hazırlayıcının duygusal değeri karşılaştırıldığında da eşiküstü sunum düzeyi grubundaki katılımcıların olumlu sıfatları, olumlu hazırlayıcılardan sonra; olumsuz sıfatları da olumsuz hazırlayıcılardan sonra daha sık kullanma eğiliminde oldukları görülmüştür.

Resimlerin sıfat değerlendirmesi görevinde eşiküstü sunum düzeyinde hazırlama etkisiyle ilgili bazı tepki eğilimleri olduğu farkedilse de, yapılan analizler sonucunda bu eğilimlerin anlamlı bir fark oluşturacak düzeyde olmadığı görülmüştür. Resim duygusal değerlendirme görevinde hemen değerlendirme koşulunda, eşiküstü sunum düzeyi grubunda olumsuz hazırlayıcılardan sonra sunulan resimler, olumlu ve nötr hazırlayıcılardan sonra sunulan resimlere göre daha olumsuz değerlendirilmiştir; ancak resimlerin sıfat değerlendirmesi görevinde bu tür bir fark oluşmamıştır. Burada eşiküstü sunum düzeyinde anlamlı bir farkın ortaya çıkmamasının, alınan ölçüm türüyle ilgili olduğu düşünülebilir. Resimlerin sıfat değerlendirmesi görevinde katılımcılardan hedef resmi en iyi tanımladığını düşündükleri sıfatları hızlı bir şekilde söylemeleri istenmiştir. Katılımcıların, açık uçlu cevaplar vermesi gerektiğinden ve cevap vermek için kısıtlı bir süreye sahip olmalarından dolayı, sıklıkla tepki veremedikleri ya da verilen tepkilerde, uygun ifadeler (sıfat) kullanmadıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcıların hedefe kısa bir sürede tepki vermeleri gerektiğinden, bir denemeye ilişkin süre tamamlanıp diğer denemeye geçildiğinde, katılımcıların hala önceki hedefe ilişkin olarak tepki vermeye çalıştığı, dolayısıyla da yeni denemede sunulan uyaranlara dikkat edemedikleri durumların olduğu gözlenmiştir. Resimlerin sıfat değerlendirmesi ölçümlerinde

meydana gelen bu durumlardan dolayı, resim duygusal değerlendirme ölçümlerinde eşiküstü sunum düzeyi için ortaya çıkan hazırlama etkisiyle ilgili sonuçların, farklı bir değerlendirme yönteminin kullanıldığı resimlerin sıfat değerlendirmesi ölçümlerinde görülmemiş olabileceği düşünülmektedir.

4.3. SONUÇ

Bu çalışmada duygusal içerikli hazırlayıcı resimlerin, hemen ardından sunulan hedef resimlere ilişkin değerlendirmelerin hazırlayıcının duygusal değeriği, hazırlayıcının sunum düzeyi ve değerlendirme zamanı değışkenlerinden nasıl etkilendiği; gerçekleştirilen resim değerlendirme görevlerinde hazırlama etkisinin ortaya çıkıp çıkmadığı ve hazırlama etkisinin sürekliliği incelenmiştir. Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği değışkenlerinin resim duygusal değerlendirme üzerindeki ortak etkisi bağlamında yapılan hazırlayıcı duygusal değeriği karşılaştırmalarına göre, değerlendirmenin hemen yapıldığı grupta, eşiküstü sunum düzeyinde olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için olumlu ve nötr hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirmeden anlamlı düzeyde daha olumsuz değerlendirme yapılmıştır. Ancak hemen değerlendirmenin yapıldığı eşikaltı sunum düzeyi grubunda hazırlayıcı türleri arasında resim değerlendirme puanları açısından anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Bu bağlamda eşiküstü sunum düzeyinde hazırlama etkisi ortaya çıkmış, fakat eşikaltı sunum düzeyinde böyle bir etki oluşmamıştır. Yapılan benzer çalışmalarda (Almeida ve ark., 2013; Flexas ve ark., 2013; Murphy, Monahan ve Zajonc, 1995; Murphy ve Zajonc, 1993; Skandrani-Marzouki ve Marzouki, 2010; Sweeny ve ark., 2009; Winkielman, Berridge ve Wilbarger, 2005; Winkielman, Zajonc ve Schwarz, 1997; Wong ve Root, 2003) eşikaltı duygusal hazırlama etkisi görülürken bu çalışmada görülmemesinin kullanılan hazırlayıcı uyaran türünden, hazırlayıcının sunum süresinden ve hedef uyarandan kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple eşikaltı duygusal hazırlama etkisinin ortaya çıkması, dolayısıyla duyguların bilinçsiz olarak oluşmasıyla ilgili olarak hazırlayıcı ve hedef olarak kullanılan uyarıların, hazırlayıcının sunum süresinin önemli olduğu görülmüştür.

Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının duygusal değeriği ve hazırlayıcının sunum düzeyi değışkenlerinin resim duygusal değerlendirme üzerindeki ortak etkisi çerçevesinde yapılan hazırlayıcının duygusal değeriği karşılaştırmalarına göre gecikmeli değerlendirme grubunda hiçbir anlamlı farka rastlanmamıştır. Hemen değerlendirme grubunda, eşiküstü sunum düzeyi için ortaya çıkan hazırlama etkisi, gecikmeli değerlendirme grubunda ortaya çıkmamıştır; bu bakımdan eşiküstü sunum düzeyinde ortaya çıkan hazırlama etkisinin sürekliliğinin olmadığı görülmüştür.

Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği değışkenlerinin resim duygusal değerlendirme üzerindeki ortak etkisi bağlamında yapılan sunum düzeyi karşılaştırmalarında hemen değerlendirme yapılan grupta, olumsuz hazırlayıcılar sonrası sunulan resimler için eşiküstü sunum düzeyi grubunun, eşikaltı sunum düzeyi grubundan anlamlı düzeyde daha olumsuz bir değerlendirme yaptığı görülmüş; ancak diğer hazırlayıcılar için sunum düzeyleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Burada olumsuz hazırlayıcılar için eşiküstü sunum düzeyinde, eşikaltı sunum düzeyine göre daha güçlü bir etkinin ortaya çıkması, hazırlayıcı olarak kullanılan karmaşık yapıdaki duygusal uyarıların hedef resimlere ilişkin değerlendirme yapılmadan önce işleme için eşikaltı sunum düzeyinde olduğu kadar kısa bir sürenin yeterli olmamasından; hazırlayıcının işleme tamamlanması ve hedef üzerinde etkisini gösterebilmesi için eşiküstü sunum düzeyindeki sürenin daha uygun olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Diğer hazırlayıcılara göre, olumsuz hazırlayıcılar için sunum düzeyleri arasında bir fark görülmesinin de olumsuz uyarıların hayatta kalma veya evrimsel açıdan daha önemli bir yere sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Fox ve ark., 2000; Hariri ve ark., 2002; Öhman, Flykt ve Esteves, 2001). Değerlendirme zamanı, hazırlayıcının sunum düzeyi ve hazırlayıcının duygusal değeriği ortak etkisi bağlamında yapılan hazırlayıcının sunum düzeyi karşılaştırmalarında, gecikmeli değerlendirme yapılan grupta, hiçbir hazırlayıcı sonrası sunulan resimler için yapılan değerlendirmelerde, sunum düzeyi grupları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Hemen değerlendirme grubunda, olumsuz hazırlayıcılar için sunum düzeyleri arasında oluşan farkın, gecikmeli değerlendirmede ortaya çıkmaması hazırlayıcının ve sunum düzeyinin etkisinin aradan geçen zamana bağlı olarak etkisini yitirmesi nedeniyle olduğu söylenebilir.

4.4. SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Çalışmada hedef resimlerin duygusal değerlendirmeleri üzerinde hazırlayıcının duygusal değeri ana etkisi bağlamında ve eşikaltı sunum düzeyi grubunda, hazırlama etkisine yönelik sonuçlar elde edilse de; eşikaltı sunum düzeyinde bu etkinin ortaya çıkmaması sebebiyle, bu çalışmanın eşikaltı duygusal hazırlama etkisini ortaya çıkarma bakımından sınırlılıklarının olduğu söylenebilir. Bu sınırlılığın kullanılan hazırlayıcı uyaranlarla ilgili olduğu düşünülmektedir. Kullanılan hazırlayıcı türünün, evrimsel değeri olan (Britton ve ark., 2006; Hariri ve ark., 2002; Hess ve Thibault, 2009) ve evrensel nitelik taşıyan duygusal yüz resimleri ile yapılması durumunda, sunum düzeylerine ve değerlendirme zamanına göre farklı sonuçlara ulaşabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında, duygusal içerikli sahne resimleri olarak da evrimsel açıdan güçlü bulunan farklı türdeki uyarıcıların kullanılmasının, sahne resimlerinin hazırlama etkisi üzerindeki farklılaşan etkilerini görebilmek açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Ayrıca aynı duyguları yansıtan ve aynı türdeki uyarıcıları içeren resimler kullanılarak benzer çalışmaların gerçekleştirilmesiyle, eşikaltı duygusal hazırlama etkisini ortaya çıkarma gücüne sahip uyarıcılar konusunda bilgi sağlanacağı düşünülmektedir. Bu sayede hazırlama etkisi ortaya çıkaran ve çıkarmayan, daha güçlü etkiler oluşturan uyarıcılara ilişkin bilgi edinilebilecek; bilinçsiz olarak ortaya çıkan duyguların etki kaynaklarını öğrenme konusunda ilerleme kaydedilebilecektir.

Çalışmada kullanılan görece karmaşık bir yapıya sahip duygusal uyarıcıların eşikaltı sunum düzeyinde görece daha uzun sürelerde gösterilmesinin, hazırlama etkisi ortaya çıkarmak bakımından fayda sağlayacağına inanılmaktadır. Karmaşık yapıdaki görsel uyarıcıların, hemen sonrasında sunulan hedef uyarıcılara ilişkin yapılan değerlendirmelerde etkisini görebilmek için değerlendirme yapılmadan önce hazırlayıcıların gerekli olan işleme sürecini tamamlamasının gerektiği; tamamlanmadığı durumda ise hazırlayıcıların oluşturması beklenen duygusal etki oluşmayabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple karmaşık yapıya sahip duygusal hazırlayıcıların etkisini görebilmek için, eşikaltı sunum düzeyi koşulunda görece daha uzun sunum sürelerini kullanmak yararlı olabilir.

Bu çalışmada eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeyinde sunulan duygusal uyanların, hemen sonrasında sunulan nötr hedef uyanlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Eşikaltı ve eşiküstü sunum düzeylerinin her biri için tek bir sunum süresi kullanılmıştır. Sunum düzeylerine ilişkin farklı süreler kullanılarak duygusal hazırlayıcıların etkisinin incelenmesinin, etki oluşabilmesi için hangi süreler arasında uyan sunumu gerçekleştirmek gerektiğini öğrenmek açısından ya da hangi sürelerde etkinin daha güçlü ortaya çıktığını görebilmek açısından yararlı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada hazırlayıcıların uzun süreli etkisini değerlendirmek amacıyla hedef uyanlara ilişkin gecikmeli değerlendirme ölçümleri alınmıştır. Farklı çalışmalarda alınan bu ölçümün gecikme süresi farklılaştırılarak, etkinin ne kadar sürdüğüne ya da etkinin ne şekilde değiştiğine yönelik bilgi sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca hedef uyanın, hazırlayıcı ile birlikte sunulduğu denemelerin sayısını artırılmasıyla da hazırlama etkisinin sürekliliğinin olumlu etkileneceği düşünülmektedir; bu sebeple farklı sıklıklarda hazırlayıcı ile hedef uyanın ard arda sunulduğu koşullar oluşturularak karşılaştırmalar yapılabilir.

Deney II’de resimlere ilişkin alınan sıfat değerlendirme ölçümleri, kısa süre içinde açık uçlu cevaplar vermeyi gerektirmiştir; bu durumda katılımcıların tepki verememesi ya da verilen tepkilerin uygun olmaması gibi sorunlar yaşanmıştır. Yaşanan bu sorunlar, oluşması beklenen etkinin ortaya çıkması ve verinin analizleri açısından olumsuz bir etken oluşturmuştur. Bu sebeple hazırlayıcıların hedef uyanlar üzerindeki etkisini daha iyi görebilmek ve ölçümleyebilmek açısından katılımcıların daha kolay tepki verebileceği, bir hedefe verilen tepkinin diğer hedefe tepki verilmesini etkilemeyeceği ve verilen tepkilerin nesnel olarak değerlendirilebileceği farklı ölçüm yollarına başvurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu sayede hazırlayıcıların hedef uyanlar üzerindeki etkisinin, farklı ölçümlerde nasıl değiştiğini görebilme fırsatı elde edilecektir.

KAYNAKÇA

- Almeida, J., Pajtas P. E., Mahon, B. Z., Nakayama, K. ve Caramazza, A. (2013). Affect of the unconscious: Visually suppressed angry faces modulate our decisions. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 13, 94–101.
- Alpers, G. W., Adolph, D. ve Pauli, P. (2011). Emotional scenes and facial expressions elicit different psychophysiological responses. *International Journal of Psychophysiology*, 80 (3), 173–181.
- Arıkan, B. E. (2012). *Duygusal yük taşıyan uyarıcıların tanınmasında uyarılmışlık ve öncelikli birleştirme süreçlerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banse, R. (2001). Affective priming with liked and disliked persons: Prime visibility determines congruency and incongruency effects. *Cognition and Emotion*, 15 (4), 501-520.
- Baran, Z. (2011). *Genç, sağlıklı, yaşlı ve alzheimer tipi demanslı grupların duygusal bellek performansları açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beck, A. T., Ward, C. H., Mendelson, M., Mock, J. ve Erbaugh, J. (1961). An inventory for measuring depression. *Archives of general psychiatry*, 4, 561-571.
- Berridge, K. C. ve Winkielman, P., (2003). What is an unconscious emotion? (The case for unconscious “liking”). *Cognition and Emotion*, 17 (2), 181-211.
- Birch, J. ve McKeever, L. M. (1991). Survey of the accuracay of new pseudoisochromatic plates. *Ophthalmic and Physiological Optics*, 13, 35-40.
- Britton, J. C., Taylor, S. F., Sudheimer, K. D. ve Liberzon, I. (2006). Facial expressions and complex IAPS pictures: Common and differential networks. *Neuroimage*, 31 (2), 906-919.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Carretié, L., Kessel, D., Carboni, A., López-Martín, S., Albert, J., Tapia, M., Mercado, F., Capilla, A., Hinojosa, J. A. (2013). Exogenous attention to facial vs non facial emotional visual stimuli. *Social Cognitive Affective Neuroscience*, 8 (7), 764-73
- Chan, E., Ybarra, O. ve Schwarz, N. (2006). Reversing the affective congruity effect: The role of target accessibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, 365-372.
- Cornelius, R.R. (2000). Theoretical approaches to emotion. R. Cowie, E. Douglas Cowie ve M. Schröder (eds.), *Proceedings of the ISCA Workshop on Speech and Emotion: A Conceptual Framework for Research* içinde (3–10). Belfast.
- Dalgleish, T. (2004). Emotional brain. *Neuroscience*, 5, 582-589.
- DeHouwer, J., Hermans, D. ve Spruyt, A. (2001). Affective priming of pronunciation responses: Effects of target degradation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 85–91.
- DeHouwer, J. ve Randell, T. (2002). Attention to primes modulates affective priming of pronunciation responses. *Experimental Psychology*, 49 (3), 163-170.
- D'Hondt, F., Lassonde, M., Collignon, O., Dubarry, A.-S., Robert, M., Rigoulot, S., Honoré, J., Lepore, F. ve Sequeira, H. (2010). Early brain-body impact of emotional arousal. *Frontiers in Human Neuroscience*, 4 (33), 1-10.
- Ellsworth, P. C. ve Scherer, K. R. (2003). Appraisal processes in emotion. R. J. Davidson, H. Goldsmith, ve K. R. Scherer (Eds.), *Handbook of the affective sciences* içinde (592–595). New York and Oxford, England: Oxford University Press.
- Fazio, R. H. (2011). On the automatic activation of associated evaluations: An overview. *Cognition and Emotion*, 15 (2), 115–141.
- Flexas, A., Rosselló, J., Christensen, J. F., Nadal, M., Olivera La Rosa, A. ve Munar, E. (2013). Affective priming using facial expressions modulates liking for abstract art. *PLoS ONE*, 8 (11): e80154.

- Friedman, B. H. (2010). Feelings and the body: The Jamesian perspective on autonomic specificity of emotion. *Biological Psychology*, 84, 383–393.
- Frijda, N. H. (2008). The psychologists' point of view. M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, ve L. F. Barrett (eds.), *Handbook of emotion* (3.baskı) içinde (68-87). New York: The Guilford Press.
- Fox, E., Lester, V., Russo, R., Bowles, R. J., Pichler, A. ve Dutton, K. (2000). Facial expressions of emotion: Are angry faces detected more efficiently? *Cognition and Emotion*, 14 (1): 61–92.
- Gulan, T. ve Valerjev, P. (2010). Semantic and related types of priming as a context in word recognition. *Review of Psychology*, 17 (1), 53-58.
- Hariri, A. R., Tessitore, A., Mattay, V. S., Fera, F. ve Weinberger, D. R. (2002). The amygdala response to emotional stimuli: A comparison of faces and scenes. *Neuroimage*, 17 (1), 317-323.
- Hess, U. ve Thibault, P. (2009). Darwin and emotion expression. *American Psychologist*, 64 (2), 120-128.
- Hisli, N. (1988). Beck Depresyon Envanteri'nin geçerliği üzerine bir çalışma. *Psikoloji Dergisi*, 6 (22), 118-122.
- Ito, T. A., Cacioppo, J. T. ve Lang P. J. (1998). Eliciting affect using the International Affective Picture System: Trajectories through evaluative space. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24 (8), 855-879.
- Izard, C. E. (1984). Emotion and cognition relationships and human development. C. E. Izard, J. Kagan ve R. B. Zajonc, (Eds.), *Emotion, cognition, and behavior* içinde (17-37). Cambridge: Cambridge University Press.
- Keightley, M. L., Chiew, K S., Anderson, J. A. ve Grady, C. L. (2011). Neural correlates of recognition memory for emotional faces and scenes. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 6 (1), 24-37.

- Kensinger, E. A. (2009). *Emotional memory across the adult lifespan*. New York: Psychology Press.
- Klauer, K. C., Teige-Mocigemba, S. ve Spruyt, A. (2009). Contrast effects in spontaneous evaluations: A psychophysical account. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96 (2), 265–287.
- Lang, P. J. (1994). The varieties of emotional experience: A meditation on James-Lange theory. *Psychological Review*, 101 (2), 211-221.
- Lang, P. J., Bradley, M. M. ve Cuthbert, B. N. (2008). *International Affective Picture System (IAPS): Affective ratings of pictures and instruction manual*. Technical Report A-8. University of Florida, Gainesville, FL.
- Lazarus, R. S. (1982). Thoughts on the relations between emotion and cognition. *American Psychologist*, 37 (9), 1019-1024.
- Lazarus, R. S. (1984). On the primacy of cognition. *American Psychologist*, 39 (2), 124-129.
- LeDoux, J. E. (1998). *The emotional brain: The mysterious underpinnings of emotional life* (Birinci baskı). New York: Touchstone.
- LeDoux, J. E. (2000). Emotion circuits in the brain. *Annual Review of Neuroscience*, 23, 155-184.
- Mikels, J. A., Fredrickson, B. L., Larkin, G. R., Lindberg, C. M., Maglio, S. J. ve Reuter Lorenz, P. A. (2005). Emotional category data on images from the International Affective Picture System. *Behavior Research Methods*, 37 (4), 626-630.
- Morris, C. G. (2003). *Psikolojiyi anlamak: Psikolojiye giriş* (3.basım). (Çev. Eds. H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Moors, A. (2009). Theories of emotion causation: A review. *Cognition & Emotion*. 23 (4), 625-662.

- Murphy, S. T., Monahan, J. L. ve Zajonc, R. B. (1995). Additivity of nonconscious affect: Combined effects of priming and exposure. *Journal of Personality & Social Psychology*, 69 (4), 589-602.
- Murphy, S. T. ve Zajonc, R. B. (1993). Affect, cognition, and awareness: Affective priming with optimal and suboptimal stimulus exposures. *Journal of Personality & Social Psychology*, 64 (5), 723-739.
- Ochsner, K. N., Chiu, C-Y. P. ve Schacter, D. L. (1994). Varieties of priming. *Current Opinion in Neurology*, 4 (2), 189-194.
- Ortells, J. J., Vellida, C., Daza, M. T. ve Noguera, C. (2006). Semantic priming effects with and without perceptual awareness. *Psicológica*, 27, 225-242.
- Öhman, A., Flykt, A. ve Esteves, F. (2001). Emotion drives attention: detecting the snake in the grass. *Journal of Experimental Psychology: General*, 130 (3), 466-478.
- Rotteveel, M., De Groot, P., Geutskens, A. ve Phaf, R. H. (2001) Stronger suboptimal than optimal affective priming? *Emotion*, 1 (4), 348–364.
- Sabatinelli, D., Fortune, E. E., Li, Q., Siddiqui, A., Krafft, C., Oliver, W.T., Beck, S. ve Jeffries, J. (2011). Emotional perception: meta-analyses of face and natural scene processing. *Neuroimage*, 54 (3), 2524-2533.
- Schacter, D. L., Chiu C.-Y. P. ve Ochsner K. N. (1993). Implicit memory: A selective review. *Annual Review of Neuroscience*. 16, 159-182.
- Scherer, K. R. (2000). Psychological models of emotion. J. Borod (Ed.). *The neuropsychology of emotion* içinde (137–162). Oxford/New York: Oxford University Press.
- Scherer, L. D. ve Lambert, A. J. (2009). Contrast effects in priming paradigms: Implications for theory and research on implicit attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97 (3), 383–403.

- Schwarz, N. ve Clore, G. L. (1983). Mood, misattribution and judgement of well-being. Informative and directive functions of affective states. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 513–523.
- Skandrani-Marzouki, I. ve Marzouki, Y. (2010). Subliminal emotional priming and decision making in a simulated hiring situation. *Swiss Journal of Psychology*, 69 (4), 213–219.
- Solso, R. L., Maclin M. K. ve Maclin O. H. (2009). *Bilişsel psikoloji* (2. Baskı). (A. Ayçiçeği Dinn, Çev.). İstanbul: Kitabevi.
- Storbeck, J. ve Clore, G. L. (2007). On the interdependence of cognition and emotion. *Cognition and Emotion*, 21 (6), 1212–1237.
- Sweeny, T. D., Grabowecky, M., Suzuki, S. ve Paller, K. A. (2009). Long-lasting effects of subliminal affective priming from facial expressions. *Consciousness and Cognition*, 18, 929–938.
- Tobias, B., Kihlstrom, J. F. ve Schacter, D. L. (1992). Emotion and implicit memory. S. -A. Christianson, (Ed.), *Handbook of emotion and memory: Research and theory* içinde (67-92). Hillsdale, New Jersey: Erlbaum Associates.
- Tok, S., Koyuncu, M., Dural, S. ve Catikkas, F. (2010). Evaluation of International Affective Picture System (IAPS) ratings in an athlete population and its relations to personality. *Personality and Individual Differences*, 49 (5), 461-466.
- Tulving, E. ve Schacter, D. L. (1992). Priming and memory systems. B. Smith ve G. Adelman (Eds.), *Neuroscience year: Supplement 2 to the encyclopedia of neuroscience* içinde (130-133). Boston, MA: Birkhäuser.
- Tulving, E., Schacter, D. L. ve Stark, H. A. (1982). Priming effects in word-fragment completion are independent of recognition memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 8 (4), 336-342.
- Ünlü, S. (2001). *Psikoloji*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın No:710.

- Winkielman, P. ve Berridge, K. C. (2004). Unconscious emotion. *Current Directions in Psychological Science*, 13 (3), 120-123.
- Winkielman, P., Berridge, K. C. ve Wilbarger, J. (2005). Unconscious affective reactions to masked happy versus angry faces influence consumption behavior and judgments of value. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1, 121-135.
- Winkielman, P., Knutson, B., Paulus, M. ve Trujillo, J. L. (2007). Affective influence on judgments and decisions: Moving towards core mechanisms. *Review of General Psychology*, 11 (2), 179–192.
- Winkielman, P., Zajonc, R. B. ve Schwarz, N. (1997). Subliminal affective priming resists attributional interventions. *Cognition & Emotion*, 11 (4), 433-465.
- Wong, P. S. ve Root, J. C. (2003). Dynamic variations in affective priming. *Consciousness and Cognition*, 12 (2), 147–168.
- Yang, J., Xu, X., Du, X., Shi, C. ve Fang, F. (2011). Effects of unconscious processing on implicit memory for fearful faces. *PLoS ONE*, 6 (2): e14641.
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American Psychologist*, 35, 151-175.
- Zajonc, R. B. (1984). On the primacy of affect. *American Psychologist*, 37, 117-123.
- Zhang, Q., Guo, C., Lawson, A. ve Jiang, Y. (2006). Electrophysiological correlates of visual affective priming. *Brain Research Bulletin*, 71 (1-3), 316-323.

EKLER

EK 1: DENEY I İÇİN AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nde yürütülen bu araştırma, Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ danışmanlığında, Deneysel Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Gülcan ÖZTÜRK'ün yüksek lisans tez çalışmasının bir gerekliliği olarak yapılmaktadır.

Çalışmanın yapılabilmesi için, sağlıklı genç yetişkinlerden veri toplanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tez çalışmasının amacı, insanların bilgisayar ekranında gösterilen çeşitli resimleri izlerken, resimlerle ilgili hissettikleri duygulara ilişkin yapmış oldukları değerlendirmeleri incelemektir. Çalışma kapsamında, katılımcıların bilgisayar ekranında sunulacak olan uyaranlara yönelik davranışsal tepkileri kaydedilecektir. Uygulamanın yaklaşık 20 dakika sürmesi beklenmektedir. Uygulamalar katılımcının ve araştırmacının uygun oldukları bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Araştırma ile ilgili uygulamaların tamamı Gülcan ÖZTÜRK tarafından yapılacaktır. Uygulama sırasında katılımcılardan elde edilen veriler gizli tutularak sadece bilimsel nitelikli çalışmalarda ve eğitim maksatlı olarak kullanılabilir. Veriler, belirtilen amaçlar dışında kullanılmayacak ve başkaları ile paylaşılmayacaktır.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Katılımcının, uygulamalar süresince herhangi bir zamanda neden bildirmeksizin çalışmadan ayrılma isteği olumlu karşılanacaktır.

(Katılımcının Beyanı)

Sayın Gülcan ÖZTÜRK (yüksek lisans öğrencisi) ve Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ (danışmanı) tarafından Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalında yürütülen araştırma ile ilgili bana gerekli bilgiler verildi. Bu bilgilendirmenin ardından bu araştırma faaliyetine katılımcı olarak davet edildim.

Eğer bu araştırma faaliyetine katılırsam bana ait bilgilerin gizliliğine özen gösterileceğine ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Toplanan her türlü verinin, eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Bu araştırma süresince yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Araştırmaya katıldığım için tarafıma herhangi bir ödeme yapılmayacağını biliyorum. Ayrıca herhangi bir tazminat talebim olmayacaktır. Uygulamalar süresince herhangi bir zamanda neden bildirmeksizin çalışmadan ayrılma hakkına sahip olduğumu biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda, bu çalışmada “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Çalışma kapsamında, verilerimin bilimsel araştırma ve eğitim amaçlı olarak kullanılabileceğini biliyorum ve onaylıyorum. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Katılımcı

Adı, Soyadı:

Adres:

Tel.:

İmza:

Görüşme tanığı

Adı, Soyadı:

Adres:

Tel.:

İmza:

Katılımcı ile görüşen araştırmacı

Adı, Soyadı, Unvanı:

Adres:

Tel.:

İmza:

EK 2: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Yaşınız :

Cinsiyetiniz :

Fakülteniz :

Bölümünüz :

Sınıfınız :

Yaygın olarak kullandığınız el hangisidir (yazı yazarken kalemi tuttuğunuz, çorba içerken kaşığı tuttuğunuz, bir şey keserken makası tuttuğunuz el)? Sağ Sol

Sigara kullanıyor musunuz? Evet Hayır

Cevabınız “evet” ise günlük tüketim miktarını adet olarak belirtiniz. ....

Günlük yaşantınızda görme konusunda herhangi bir sorun yaşıyor musunuz?

Evet Hayır

Cevabınız “evet” ise lütfen yaşadığınız sorunu tanımlayınız.

.....
 .....
 .....

Bilincinizi kaybedecek düzeyde bir kafa travması geçirdiniz mi? Evet Hayır

Cevabınız “evet” ise;

Ne kadar zaman önce geçirdiniz? Geçtiğimiz bir ay içerisinde

Geçtiğimiz bir ay ile bir yıl arasında

Bir yıldan önce

Bilinç kaybınız ne kadar sürdü? Bir günden daha uzun

Bir saat ile bir gün arasında

Bir saatten az

Daha önce herhangi bir psikiyatrik ya da nörolojik bir rahatsızlık geçirdiniz mi?

Evet Hayır

Cevabınız “evet” ise, ne kadar zaman önce geçirdiniz?

- Geçtiğimiz bir ay içerisinde
 Geçtiğimiz bir ay ile bir yıl arasında
 Bir yıldan çok önce

Şu anda kullanmaya devam ettiğiniz ve bilişsel faaliyetlerinizi etkilediği düşündüğünüz bir ilaç var mı? Evet Hayır

Cevabınız “evet” ise lütfen ilacın adı ve etkilerini belirtiniz.

.....
.....
.....

EK 3: BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ

Beck Depresyon Ölçeği

Hastanın Soyadı, Adı:.....

Tarih:.....

Bu form son bir (1) hafta içerisinde kendinizi nasıl hissettiğinizi araştırmaya yönelik 21 maddeden oluşmaktadır. Her maddenin karşısındaki dört cevabı dikkatlice okuduktan sonra, size en çok uyan, yani sizin durumunuzu en iyi anlatanı işaretlemeniz gerekmektedir.

1 (0) Üzgün ve sıkıntılı değilim. (1) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum. (2) Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım. Bundan kurtulamıyorum. (3) O kadar üzgün ve sıkıntılıyım ki, artık dayanamıyorum. 2 (0) Gelecek hakkında umutsuz ve karamsar değilim. (1) Gelecek için karamsarım. (2) Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok. (3) Gelecek hakkında umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyeceğim gibi geliyor. 3 (0) Kendimi başarısız biri olarak görmüyorum. (1) Başkalarından daha başarısız olduğumu hissediyorum. (2) Geçmişte baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğumu görüyorum. (3) Kendimi tümüyle başarısız bir insan olarak görüyorum. 4 (0) Herşeyden eskisi kadar zevk alıyorum. (1) Birçok şeyden eskiden olduğu gibi zevk alamıyorum. (2) Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor. (3) Herşeyden sıkılıyorum. 5 (0) Kendimi herhangi bir biçimde suçlu hissetmiyorum. (1) Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum. (2) Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum. (3) Kendimi her zaman suçlu hissediyorum. 6 (0) Kendimden memnunum. (1) Kendimden pek memnun değilim. (2) Kendime kızgıyım. (3) Kendimden nefrete ediyorum. 7 (0) Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum. (1) Hatalarım ve zayıf taraflarım olduğumu düşünmüyorum. (2) Hatalarımdan dolayı kendimden utanıyorum. (3) Herşey yanlış yapıyor muyum gibi geliyor ve hep kendimi kabahat buluyorum. 8 (0) Kendimi öldürmek gibi düşüncülerim yok. (1) Kimi zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm oluyor ama yapmıyorum. (2) Kendimi öldürmek isterdim. (3) Fırsatını bulsam kendimi öldürürüm. 9 (0) İçimden ağlamak geldiği pek olmuyor. (1) Zaman zaman içimden ağlamak geliyor. (2) Çoğu zaman ağlıyorum. (3) Eskiden ağlayabilirdim ama şimdi istesem de ağlayamıyorum. 10 (0) Her zaman olduğumdan daha canı sıkın ve sinirli değilim. (1) Eskisine oranla daha kolay canım sıkıyor ve kızıyorum. (2) Herşey canımı sıkıyor ve kendimi hep sinirli hissediyorum. (3) Canımı sıkın şeylere bile artık kızmıyorum. 11 (0) Başkalarıyla görüşme, konuşma isteğimi kaybetmedim. (1) Eskisi kadar insanlarla birlikte olmak istemiyorum. (2) Birileriyle görüşüp konuşmak hiç içimden gelmiyor. (3) Artık çevremde hiçkimseyi istemiyorum.	12 (0) Karar verirken eskisinden fazla güçlük çekmiyorum. (1) Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum. (2) Eskiyeye kıyasla karar vermekte çok güçlük çekiyorum. (3) Artık hiçbir konuda karar veremiyorum. 13 (0) Her zamankinden farklı görüldüğümü sanmıyorum. (1) Aynada kendime her zamankinden kötü görünüyorum. (2) Aynaya baktığımda kendimi yaşlanmış ve çirkinleşmiş buluyorum. (3) Kendimi çok çirkin buluyorum. 14 (0) Eskisi kadar iyi iş güç yapabiliyorum. (1) Her zaman yaptığım işler şimdi gözümde büyüyor. (2) Ufacık bir işi bile kendimi çok zorlayarak yapabiliyorum. (3) Artık hiçbir iş yapamıyorum. 15 (0) Uykum her zamanki gibi. (1) Eskisi gibi uyuyamıyorum. (2) Her zamankinden 1-2 saat önce uyanıyorum ve kolay kolay tekrar uykuya dalamıyorum. (3) Sabahları çok erken uyanıyorum ve bir daha uyuyamıyorum. 16 (0) Kendimi her zamankinden yorgun hissetmiyorum. (1) Eskiyeye oranla daha çabuk yoruluyorum. (2) Her şey beni yoruyor. (3) Kendimi hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun ve bitkin hissediyorum. 17 (0) İştahım her zamanki gibi. (1) Eskisinden daha iştahsızım. (2) İştahım çok azaldı. (3) Hiçbir şey yiyemiyorum. 18 (0) Son zamanlarda zayıflamadım. (1) Zayıflamaya çalışmadığım halde en az 2 Kg verdim. (2) Zayıflamaya çalışmadığım halde en az 4 Kg verdim. (3) Zayıflamaya çalışmadığım halde en az 6 Kg verdim. 19 (0) Sağlığım ile ilgili kaygılarım yok. (1) Ağrılar, mide sancıları, kabızlık gibi şikayetlerim oluyor ve bunlar beni tasalandırıyor. (2) Sağlığımın bozulmasından çok kaygılanıyorum ve kafamı başka şeylere vermekte zorlanıyorum. (3) Sağlık durumum kafama o kadar takılıyor ki, başka hiçbir şey düşünemiyorum. 20 (0) Sekse karşı ilimde herhangi bir değişiklik yok. (1) Eskisine oranla sekse ilim az. (2) Cinsel isteğim çok azaldı. (3) Hiç cinsel istek duymuyorum. 21 (0) Cezalandırılması gereken şeyler yaptığımı sanmıyorum. (1) Yaptıklarından dolayı cezalandırılabilirliğimi düşünüyorum. (2) Cezamı çekmeyi bekliyorum. (3) Sanki cezamı bulmuşum gibi geliyor.

Toplam BECK-D skoru:.....

EK 4: ISHIHARA RENK KÖRLÜĞÜ TESTİ TARAMA FORMU

Okulu :
Ad Soyadı :
Numarası :
Yaşı :
Memleketi :
Cinsiyeti :

E
K

El Terehi :
Saç ve göz rengi: Açık
Koyu

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
FİZYOLOJİ ANABİLİM DALI
RENK GÖRME TARAMA TESTİ FORMU

Hazırlayan : Prof. Dr. Nimet Ünay GÜNDOĞAN

Renk Körlüğü Tarama Testi ile ilgili bu forma verilen süre içinde yansıda gördüklerinizi, sayı, renkli yollar, anlamsız şekil ve siyah-beyaz görüntü bakımından değerlendirin. Yansıda gördüklerinizi numara sırasına dikkat ederek ve

her yansı için **tek işaret** koyarak (✓) gösteriniz. Her yansı 4 saniye gösterilecektir.

Yansı Numarası	Görülen Sayıyı yazın	Renkli Yollar Görüyorsanız İşaretleyin (✓)	Anlamsız Şekil Görüyorsanız İşaretleyin (✓)	Siyah-Beyaz Görüyorsanız İşaretleyin. (✓)
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				
25				

Renkleri nasıl gördüğümü belirleyen bu teste kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum.
İmza:

EK 5: ISHIHARA RENK KÖRLÜĞÜ TESTİ PUANLAMA FORMU

Kart Numarası	Normal İnsan	Kırmızı – Yeşil Renk Görme Bozukluğu		Tamamen Renk Körlüğü ve Eksikliği Olan Kişiler		
1	12	12		12		
2	8	3		X		
3	6	5		X		
4	29	70		X		
5	57	35		X		
6	5	2		X		
7	3	5		X		
8	15	17		X		
9	74	21		X		
10	2	X		X		
11	6	X		X		
12	97	X		X		
13	45	X		X		
14	5	X		X		
15	7	X		X		
16	16	X		X		
17	73	X		X		
18	X	5		X		
19	X	2		X		
20	X	45		X		
21	X	73		X		
		Protan (Kırmızı)		Deutan (Yeşil)		
		Güçlü	Hafif	Güçlü	Hafif	
22	26	6	(2) 6	2	2 (6)	
23	42	2	(4) 2	4	4 (2)	
24	35	5	(3) 5	3	3 (5)	
25	96	6	(9) 6	9	9 (6)	

X işareti kartın okunamadığını göstermektedir. Boşluklar okumanın belirsiz olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki numaralar kişilerin bunları okuyabileceğini fakat nispeten belirsiz olduğunu göstermektedir.

**EK 6: DENEY I VE DENEY II'DE KULLANILAN RESİMLERİN UDRS
NUMARALARI, AMERİKAN KÜLTÜRÜNDEKİ ORTALAMA DUYGUSAL
DEĞERLİKLERİ VE ORTALAMA GENEL UYARILMIŞLIK DÜZEYLERİ**

Nötr Resimler					
Resim Numarası	Duygusal Değerlik	Genel Uyarılmışlık	Resim Numarası	Duygusal Değerlik	Genel Uyarılmışlık
2221	4.87	2.03	7018	4.81	3.91
2235	5.63	2.28	7033	5.28	2.15
2308	5.39	2.05	7036	4.72	2.35
2381	5.18	2.30	7037	4.87	2.33
2390	5.69	2.48	7058	5.29	3.98
2393	5.00	1.80	7061	5.40	3.66
2394	5.15	2.45	7160	5.02	3.07
2396	4.95	2.33	7182	5.16	4.02
2397	5.43	1.70	7184	4.84	3.66
2400	4.80	1.80	7211	4.81	4.20
2440	4.80	1.98	7224	4.45	2.81
2495	5.10	1.68	7235	4.96	2.83
2579	5.60	2.28	7247	5.05	4.14
2880	5.13	1.95	7248	5.22	4.22
5120	4.18	2.64	7493	5.51	2.53
5471	5.21	3.26	7547	5.13	2.23
5530	5.30	1.77	7560	4.47	5.24
5740	5.21	2.59	7830	5.26	4.08

Olumlu Resimler			Olumsuz Resimler		
Resim Numarası	Duygusal Değerlik	Genel Uyarılmışlık	Resim Numarası	Duygusal Değerlik	Genel Uyarılmışlık
2000	6.51	3.32	2375.1	2.20	4.88
2030	6.71	4.54	2710	2.52	5.46
2314	7.55	4.00	3101	1.91	5.60
2384	5.92	3.41	3220	2.49	5.52
2511	6.21	3.41	3301	1.80	5.21
4574	6.62	4.25	6510	2.46	6.96
7325	7.06	3.55	6570	2.19	6.24
8120	7.09	4.85	8230	2.95	5.91
8158	6.53	6.49	9007	2.49	5.03
8200	7.54	6.35	9040	1.67	5.82
8330	6.65	4.06	9041	2.98	4.64
8350	7.18	5.18	9421	2.21	5.04

**EK 7: DEĞİŞİMLEME KONTROLÜ ÇALIŞMASINDA KULLANILAN RESİMLERİN
UDRS'DEKİ NUMARALARI VE ÇELDIRİCİ RESİMLER**

(Olumsuz Resim Kategorisi İçin)

<u>Resim No</u>	<u>Çeldirici-1</u>	<u>Çeldirici-2</u>	<u>Resim No</u>	<u>Çeldirici-1</u>	<u>Çeldirici-2</u>
2375.1			3301		
6510			6570		
9040					

(Olumlu Resim Kategorisi İçin)

<u>Resim No</u>	<u>Çeldirici-1</u>	<u>Çeldirici-2</u>	<u>Resim No</u>	<u>Çeldirici-1</u>	<u>Çeldirici-2</u>
2511			7325		
8120			8158		
8350					

EK 8: ETİK KURUL ONAYI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Genel Sekreterlik

Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : 88600825 / 433-1155

Konu :

27 Mart 2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 06.03.2014 tarih ve 1075 sayılı yazınız .

Enstitünüz Psikoloji Anabilim Dalı Deneysel Psikoloji Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Gülcan ÖZTÜRK**'ün Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ danışmanlığında hazırladığı "**Eşikaltı Duygusal Hazırlama Etkisi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **24 Mart 2014** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Şebnem HARPUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih: 01.10.2014

Sayı: 20416

Hacettepe Üniversitesi Genel Sekreterlik, Yazı İşleri Müdürlüğü, 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 1008 - 1039 • Faks: 0 (312) 310 5552
E-posta: yazim@hacettepe.edu.tr

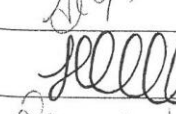
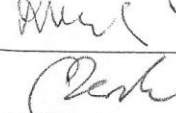
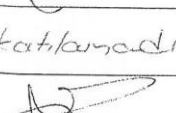
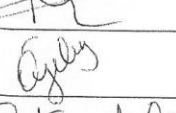
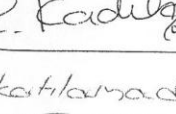
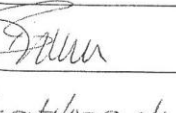
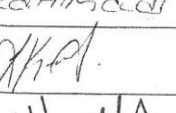

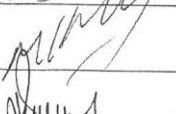
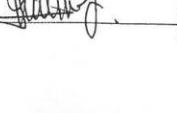

Ayrıntılı Bilgi için:

Hacettepe

24 Mart 2014

ETİK KOMİSYON TOPLANTISI

Prof. Dr. Sevda ŞENEL (Başkan)	
Prof. Dr. İhsan DAĞ	
Prof. Dr. Dilek İLHAN	
Prof. Dr. H. Hakan MIHCI	
Prof. Refa EMRALI	
Prof. Dr. Cemil Cem DENK	
Prof. Dr. Sıdika KAYA	katılmadı
Prof. Dr. Nurhan BAYRAKTAR	
Prof. Dr. Öznur YILMAZ	
Prof. Dr. Cem KADILAR	
Prof. Dr. Arlin KİREMİTÇİ	katılmadı
Prof. Dr. Banu ERGÖÇMEN	
Doç. Dr. Selçuk DAĞDELEN	katılmadı
Doç. Dr. Canan KOCA ARITAN	
Doç. Dr. Nilgün SEÇKEN	
Yrd. Doç. Dr. Sinem AKGÜL	
Yrd. Doç. Dr. Muammer KETİZMEN	
Dr. Recai ÇOŞTUR	

kendi
başlıklarını
etkin olarak çıktı

ASLI GİBİDİR

24.03.2014

Sayın Prof. Dr. Ü. Şebnem Harput
Hacettepe Üniversitesi
Rektör Yardımcısı

Komisyonumuzun 24 Mart 2014 tarihinde yapmış olduğu toplantıda aşağıda belirtilen çalışmalar incelenmiş olup:

- Aşağıdaki tabloda verilen çalışmalar etik açıdan uygun bulunmuştur:

Sayı	Tarih	Araştırmacı	Üniversite / Bölüm
1675	04.03.2014	Prof. Dr. Semra Erkan Saliha Ercan	H.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı
1741	05.03.2014	Prof. Dr. Necla Turanlı Gökhan Karaaslan	H.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen ve Matematik Bölümü
1687	05.03.2014	Prof. Dr. Zehra Uçanok	H.Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
1869	10.03.2014	Yrd. Doç. Dr. Levent Şenyüz Gülcan Öztürk	H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
1887	10.03.2014	Prof. Dr. H. Ferhan Odabaşı	Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
1966	12.03.2014	Yrd. Doç. Dr. Yalçın Yalaki İrem Akçam Yalçın	H.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
2045	13.03.2014	Begüm Satıcı	Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
051-1095	17.03.2014	Prof. Dr. Bahtişen Kavak	H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
051-1222	24.03.2014	Psikolog Nihan Temiz Doç. Dr. Tülin Güler Yıldız	H.Ü. Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı Anaokulu
051-1223	24.03.2014	Doç. Dr. Tülin Güler Yıldız Aylin DURSUN Zeynep TOPÇU BİLİR	H.Ü. Eğitim Fakültesi İlk öğretim bölümü
2180	18.03.2014	Yrd. Doç. Dr. Elif Yetkin Özdemir Ramazan Gürel	H.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı
2320	20.03.2014	Prof. Dr. Nurhan Bayraktar	Hemşirelik Fakültesi
051-737	25.02.2014	Prof. Dr. Sıdıka Kaya Prof. Dr. Gülay Sain Güven	H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık İdaresi Bölümü

Aysel TAŞKIN
Gözetim Kurulu Üyesi
ASLİ GİBİDİR

EK 9: DENEY I EŞİKALTI SUNUM DÜZEYİ GRUBU İÇİN KULLANILAN YÖNERGE

Çalışmaya başlamadan önce bilgilendirilmiş onam formunu okuyup incelemenizi istiyorum. Sonrasında eğer bu çalışmaya katılmak istiyorsanız, isminizi yazarak formu imzalayın.

Öncelikle çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bu çalışmada, insanların bilgisayar ekranında gösterilen çeşitli resimleri izlerken hissettikleri duyguları inceliyoruz. Çalışmaya başlamadan önce önünüzde bulunan formları doldurmanız gerekmektedir. Ardından önümüzdeki yaklaşık 7-8 dakika boyunca, size farklı resimler gösterilecektir. Her bir resmin gösterilmesinin ardından çıkacak değerlendirme ekranında, resmi izlediğiniz sırada ne hissettiğinize yönelik olarak bir puanlama yapmanızı istiyorum. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden olabildiğince samimi bir şekilde yanıtlayın.

Şimdi biraz daha detaylı bir açıklama yapacağım. Öncelikle önünüzde bulunan iki formu doldurmanızı istiyorum. Ardından size renk görme ile ilgili bir ölçek uygulayacağım. Çalışmaya geçtiğimizde resimlere ilişkin değerlendirme yapabilmeye olanak sağlayan bu ölçeği göreceksiniz (Kağıt üzerinde ölçek gösterilir.) Gördüğünüz gibi bu ölçek, üzerinde çeşitli figürlerin ve figürlerin altında sayıların bulunduğu, dokuz birimli bir ölçektir. Her bir resmi izlerken ne hissettiğinizi puanlamak için bu ölçeği kullanmanızı istiyorum. Ölçeğin sol tarafında bulunan sayılar mutluluk, memnuniyet ve hoşnutluk gibi duyguları temsil etmekteyken; ölçeğin sağ tarafında bulunan sayılar mutsuzluk, memnuniyetsizlik ve hoşnut olmama gibi olumsuz duyguları temsil etmektedir. Yani ölçeğin sol ucu (1) tamamen olumlu duygular hissettiğinizi ifade ederken; sağ ucu (9) tamamen olumsuz duygular hissettiğinizi ifade etmektedir. Ölçeğin orta kısmı (5) ise olumlu ya da olumsuz olarak değerlendiremediğiniz “nötr” hislerinizi temsil etmektedir. Ölçekte duygularınızı daha hassas ifade edebilmeniz için ara değerler (2,3,4,6,7,8) bulunmaktadır. Resme bakarken tam olarak hissettiğiniz duyguyu, bu ölçek üzerinde yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşları kullanarak derecelendirmenizi istiyorum. Resimlere ilişkin değerlendirmenizin, sizin resme bakarken yaşadığınız duyguyu tam olarak yansıtması bizim için çok önemli. Bu sayede, resimlere verdiğiniz duygusal tepkileri daha hassas değerlendirebileceğiz. Karar verir

vermez bir tuşa basın. Yanlış tepki verdiğinizi düşündüğünüz bir resim olursa, önemsemeyin; sonraki değerlendirmeleri doğru yapmaya çalışın.

Çalışma şu şekilde olacaktır: Puanlayacağınız her bir resimden önce, ekrana odaklanabilmeniz için bir “+” işareti göreceksiniz. Bu sırada bir şey yapmadan bekleyin ve “+” işaretine bakın. Her bir resmi izlemek için oldukça kısa bir süreniz olacak. Lütfen her bir resmi, ekranda kaldığı süre boyunca izlemeye devam edin. Her bir resimden sonra çıkacak değerlendirme ekranında, resme bakarken ne hissettiğinizi, ölçekte yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak derecelendirin. Resimleri puanlarken olabildiğince hızlı davranmaya çalışın, çünkü değerlendirme için süreniz kısıtlıdır.

Son hatırlatma: Resmi ekranda kaldığı süre boyunca izleyin. Resim gittikten sonra çıkan değerlendirme ekranında, resmi izlerken hissettiğiniz duyguya göre, klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak hızlıca bir puanlama yapın.

EK 10: DENEY İ EŞİKÜSTÜ SUNUM DÜZEYİ GRUBU İÇİN KULLANILAN YÖNERGE

Çalışmaya başlamadan önce bilgilendirilmiş onam formunu okuyup incelemenizi istiyorum. Sonrasında eğer bu çalışmaya katılmak istiyorsanız, isminizi yazarak formu imzalayın.

Öncelikle çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bu çalışmada, insanların bilgisayar ekranında gösterilen çeşitli resimleri izlerken hissettikleri duyguları inceliyoruz. Çalışmaya başlamadan önce önünüzde bulunan formları doldurmanız gerekmektedir. Ardından önümüzdeki yaklaşık 7-8 dakika içinde, size farklı resimler gösterilecektir. Değerlendirmenizi istediğimiz her bir resmin gösterilmesinin ardından da bir değerlendirme ekranı çıkacaktır. Bu ekranda, en son görmüş olduğunuz resmi izlediğiniz sırada ne hissettiğinize yönelik olarak bir puanlama yapmanızı istiyorum. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden olabildiğince samimi bir şekilde yanıtlayın.

Şimdi biraz daha detaylı bir açıklama yapacağım. Öncelikle önünüzde bulunan iki formu doldurmanızı istiyorum. Ardından size renk görme ile ilgili bir ölçek uygulayacağım. Çalışmaya geçtiğimizde resimlere ilişkin değerlendirme yapabilmenize olanak sağlayan bu ölçeği göreceksiniz (Kağıt üzerinde ölçek gösterilir.) Gördüğünüz gibi bu ölçek, üzerinde çeşitli figürlerin ve figürlerin altında sayıların bulunduğu, dokuz birimli bir ölçektir. Her bir resmi izlerken ne hissettiğinizi puanlamak için bu ölçeği kullanmanızı istiyorum. Ölçeğin sol tarafında bulunan sayılar mutluluk, memnuniyet ve hoşnutluk gibi duyguları temsil etmekteyken; ölçeğin sağ tarafında bulunan sayılar mutsuzluk, memnuniyetsizlik ve hoşnut olmama gibi olumsuz duyguları temsil etmektedir. Yani ölçeğin sol ucu (1) tamamen olumlu duygular hissettiğinizi ifade ederken; sağ ucu (9) tamamen olumsuz duygular hissettiğinizi ifade etmektedir. Ölçeğin orta kısmı (5) ise olumlu ya da olumsuz olarak değerlendiremediğiniz “nötr” hislerinizi temsil etmektedir. Ölçekte duygularınızı daha hassas ifade edebilmeniz için ara değerler (2,3,4,6,7,8) bulunmaktadır. Resme bakarken tam olarak hissettiğiniz duyguyu, bu ölçek üzerinde yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşları kullanarak derecelendirmenizi istiyorum. Resimlere ilişkin değerlendirmenizin, sizin resme bakarken yaşadığınız duyguyu tam olarak yansıtması bizim için çok önemli. Bu sayede,

resimlere verdiđiniz duygusal tepkileri daha hassas deđerlendirebileceđiz. Karar verir vermez bir tuřa basın. Yanlıř tepki verdiđinizi dűřündűđünüz bir resim olursa, önemsemeyin; sonraki deđerlendirmeleri dođru yapmaya çalıřın.

Çalıřma řu řekilde olacaktır: nce size odaklanma noktası olarak bir "+" iřareti gösterilecektir. Bu sırada bir řey yapmadan bekleyin ve "+" iřaretine bakın. Sonrasında size ard arda iki resim sunulacaktır. Her bir resmi izlemek için oldukça kısa bir sűreniz olacak. Lűtfen her bir resmi, ekranda kaldıđı sűre boyunca izlemeye devam edin ve ikinci resimden sonra çıkacak deđerlendirme ekranında, sadece ikinci (son) olarak gösterilen resme bakarken ne hissettiđinizi, ölçekte yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuřlardan birini kullanarak derecelendirin. Resimleri puanlarken olabildiđince hızlı davranmaya çalıřın, nkű deđerlendirme için sűreniz kısıtlıdır.

Son hatırlatma: Resimleri ekranda kaldığı sűre boyunca izleyin. Resimler gittikten sonra çıkan değerlendirme ekranında, sadece ikinci (son) olarak gösterilen resmi izlerken hissettiğiniz duyguya göre hızlıca bir puanlama yapın. Puanlamayı, klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak yapın.

EK 11: EŞİKALTI SUNUM DÜZEYİ DEĞİŞİMLEME KONTROLÜ ÇALIŞMASINDA KULLANILAN YÖNERGE

Şimdi sizinle son bir çalışma yapacağız. Burada sizden yapmanızı istediğim şey, size çok kısa süreli olarak sunulacak olan resimleri tanımanız veya resimlerle ilgili bir tahminde bulunmanızdır.

Çalışma şu şekilde olacak: Öncelikle size ekrana odaklanmanız için bir "+" işareti gösterilecek, ardından çok kısa süreli olarak bir resim sunulacaktır. Resmin gösterilmesinin hemen ardından başka bir resim ekranda daha uzun süreli olarak kalacaktır. Sonrasında size 2 tane resim gösterilecek ve biraz önce çok kısa süreli olarak sunulmuş olan resmin hangisi olduğunu tahmin etmeniz istenecektir. Cevabınızı, ilgili resmin ekranda bulunduğu yere göre, farenin sağ veya sol tuőuna tıklayarak verin.

Son hatırlatma: Ekranı oldukça dikkatli şekilde izleyin. İki adet resmin bulunduğu değerlendirme ekranında, size çok kısa süreli olarak gösterilen resmin hangisi olduğunu tahmin etmeye çalışın. Cevabınızı resmin ekranda bulunduğu yere göre, farenin sağ veya sol tuşunu tıklayarak verin.

EK 12: DENEY II İÇİN AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nde yürütülen bu araştırma, Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ danışmanlığında, Deneysel Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Gülcan ÖZTÜRK'ün yüksek lisans tez çalışmasının bir gerekliliği olarak yapılmaktadır.

Çalışmanın yapılabilmesi için, sağlıklı genç yetişkinlerden veri toplanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tez çalışmasının amacı, insanların bilgisayar ekranında gösterilen çeşitli resimleri izlerken, resimlerle ilgili hissettikleri duygulara ilişkin yapmış oldukları değerlendirmeleri incelemektir. Çalışma kapsamında, katılımcıların bilgisayar ekranında sunulacak olan uyaranlara yönelik davranışsal tepkileri kaydedilecektir. Uygulamanın yaklaşık 30 dakika sürmesi beklenmektedir. Uygulamalar katılımcının ve araştırmacının uygun oldukları bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Araştırma ile ilgili uygulamaların tamamı Gülcan ÖZTÜRK tarafından yapılacaktır. Uygulama sırasında katılımcılardan elde edilen veriler gizli tutularak sadece bilimsel nitelikli çalışmalarda ve eğitim maksatlı olarak kullanılabilir. Veriler, belirtilen amaçlar dışında kullanılmayacak ve başkaları ile paylaşılmayacaktır.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Katılımcının, uygulamalar süresince herhangi bir zamanda neden bildirmeksizin çalışmadan ayrılma isteği olumlu karşılanacaktır.

(Katılımcının Beyanı)

Sayın Gülcan ÖZTÜRK (yüksek lisans öğrencisi) ve Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ (danışmanı) tarafından Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalında yürütülen araştırma ile ilgili bana gerekli bilgiler verildi. Bu bilgilendirmenin ardından bu araştırma faaliyetine katılımcı olarak davet edildim.

Eğer bu araştırma faaliyetine katılırsam bana ait bilgilerin gizliliğine özen gösterileceğine ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Toplanan her türlü verinin, eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Bu araştırma süresince yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Araştırmaya katıldığım için tarafıma herhangi bir ödeme yapılmayacağını biliyorum. Ayrıca herhangi bir tazminat talebim olmayacaktır. Uygulamalar süresince herhangi bir zamanda neden bildirmeksizin çalışmadan ayrılma hakkına sahip olduğumu biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda, bu çalışmada “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Çalışma kapsamında, verilerimin bilimsel araştırma ve eğitim amaçlı olarak kullanılabileceğini biliyorum ve onaylıyorum. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Katılımcı

Adı, Soyadı:

Adres:

Tel.:

İmza:

Görüşme tanığı

Adı, Soyadı:

Adres:

Tel.:

İmza:

Katılımcı ile görüşen araştırmacı

Adı, Soyadı, Unvanı:

Adres:

Tel.:

İmza:

EK 13: DENEY II EŞİKALTI SUNUM DÜZEYİ GRUBU İÇİN KULLANILAN YÖNERGE

Çalışmaya başlamadan önce bilgilendirilmiş onam formunu okuyup incelemenizi istiyorum. Sonrasında eğer bu çalışmaya katılmak istiyorsanız, isminizi yazarak formu imzalayınız.

Öncelikle çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bu çalışmada, kişilerin bilgisayar ekranında sunulan resimleri izlerken hissettikleri duyguları inceliyoruz. Çalışmaya başlamadan önce önünüzde bulunan formları doldurmanız gerekmektedir. Ardından size renk görme ile ilgili bir ölçek uygulayacağım. Çalışma farklı görevler gerçekleştirmeniz gereken üç aşamadan oluşmaktadır ve yaklaşık yarım saat sürmesi beklenmektedir. Görevlerle ilgili gerekli açıklamayı her aşamanın başlangıcında yapacağım. Öncelikle önünüzde bulunan iki formu doldurmanızı istiyorum. Şimdi de renk görme ile ilgili ölçeğimizi uygulayacağım.

1.Aşama: Şimdi size 1.aşamadan bahsedeceğim. Bu aşamada gerçekleştireceğiniz görev yaklaşık 10 dakika sürecektir. Bu aşamada, size farklı resimler gösterilecektir. Her bir resmin gösterilmesinin ardından bir değerlendirme ekranı çıkacaktır. Bu değerlendirme ekranında, resmi en iyi tanımladığınızı düşündüğünüz sıfatı yüksek sesle söylemenizi istiyorum. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden olabildiğince samimi bir şekilde yanıtlayın.

Çalışma şu şekilde olacaktır: Değerlendireceğiniz her bir resimden önce, ekrana odaklanabilmeniz için bir “+” işareti göreceksiniz. Bu sırada bir şey yapmadan bekleyin ve “+” işaretine bakın. Her bir resmi izlemek için oldukça kısa bir süreniz olacak. Lütfen her bir resmi, ekranda kaldığı süre boyunca izlemeye devam edin ve her bir resimden sonra çıkacak değerlendirme ekranında, resmi en iyi tanımladığınızı düşündüğünüz sıfatı yüksek sesle söyleyin. Hemen ardından aynı ekranda bulunan sayıyı yüksek sesle okuyun. Değerlendirme yaparken olabildiğince hızlı davranmaya çalışın, çünkü değerlendirmek için süreniz kısıtlıdır. Eğer gösterilen bir resim için bir cevap veremiyorsanız, “PAS” deyip, sadece ekrandaki sayıyı okuyun.

Son hatırlatma: Resmi ekranda kaldığı süre boyunca izleyin. Resim gittikten sonra çıkan değerlendirme ekranında, resmi en iyi tanımladığını düşündünüz sıfatı yüksek sesle söyleyin. Hemen ardından ekrandaki sayıyı yüksek sesle okuyun.

2.Aşama (Oyalama Görevi): Şimdi size 2. aşamadan bahsedeceğim. Bu aşamada gerçekleştireceğiniz görev yaklaşık 5 dakika sürecektir. Bu aşamada, size gösterilen çeşitli kelime ve sayılarla ilgili sorular sorulacaktır. Soruların cevabını 0-9 arasındaki sayı tuşlarından birini tuşlayarak veriniz. Her bir soru için süreniz kısıtlıdır, bu yüzden soruları olabildiğince hızlı cevaplamaya çalışın.

3.Aşama: Şimdi size 3. aşamadan bahsedeceğim. Bu aşamada gerçekleştireceğiniz görev yaklaşık 10 dakika sürecektir. Bu aşamada, çalışmanın 1. aşamasında gördüğünüz resimler tekrar gösterilecektir. Her bir resmin gösterilmesinin ardından bir değerlendirme ekranı çıkacaktır. Bu değerlendirme ekranında, resmi izlediğiniz sırada ne hissettiğinize yönelik olarak bir puanlama yapmanızı istiyorum. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden olabildiğince samimi bir şekilde yanıtlayın.

Şimdi biraz daha detaylı bir açıklama yapacağım. Çalışmaya geçtiğimizde resimlere ilişkin değerlendirme yapabilmenize olanak sağlayan bu ölçeği göreceksiniz (Kağıt üzerinde ölçek gösterilir.) Gördüğünüz gibi bu ölçek, üzerinde çeşitli figürlerin ve figürlerin altında sayıların bulunduğu, dokuz birimli bir ölçektir. Her bir resmi izlerken ne hissettiğinizi puanlamak için bu ölçeği kullanmanızı istiyorum. Ölçeğin sol tarafında bulunan sayılar mutluluk, memnuniyet ve hoşnutluk gibi duyguları temsil etmekteyken; ölçeğin sağ tarafında bulunan sayılar mutsuzluk, memnuniyetsizlik ve hoşnut olmama gibi olumsuz duyguları temsil etmektedir. Yani ölçeğin sol ucu (1) tamamen olumlu duygular hissettiğinizi ifade ederken; sağ ucu (9) tamamen olumsuz duygular hissettiğinizi ifade etmektedir. Ölçeğin orta kısmı (5) ise olumlu ya da olumsuz olarak değerlendiremediğiniz “nötr” hislerinizi temsil etmektedir. Ölçekte duygularınızı daha hassas ifade edebilmeniz için ara değerler (2,3,4,6,7,8) bulunmaktadır. Resme bakarken tam olarak hissettiğiniz duyguyu, bu ölçek üzerinde yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşları kullanarak derecelendirmenizi istiyorum. Resimlere ilişkin değerlendirmenizin, sizin resme bakarken yaşadığınız duyguyu tam olarak yansıtması bizim için çok önemli. Bu sayede, resimlere verdiğiniz duygusal tepkileri daha hassas değerlendirebileceğiz. Karar verir vermez bir tuşa basın. Yanlış tepki verdiğinizizi

düşündüğünüz bir resim olursa, önemsemeyin; sonraki değerlendirmeleri doğru yapmaya çalışın.

Çalışma şu şekilde olacaktır: Puanlayacağınız her bir resimden önce, ekrana odaklanabilmeniz için bir “+” işareti göreceksiniz. Bu sırada bir şey yapmadan bekleyin ve “+” işaretine bakın. Her bir resmi izlemek için oldukça kısa bir süreniz olacak. Lütfen her bir resmi, ekranda kaldığı süre boyunca izlemeye devam edin. Her bir resimden sonra çıkacak değerlendirme ekranında, resme bakarken ne hissettiğinizi, ölçekte yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak derecelendirin. Resimleri puanlarken olabildiğince hızlı davranmaya çalışın, çünkü değerlendirme için süreniz kısıtlıdır.

Son hatırlatma: Resmi ekranda kaldığı süre boyunca izleyin. Resim gittikten sonra çıkan değerlendirme ekranında, resmi izlerken hissettiğiniz duyguya göre, klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak hızlıca bir puanlama yapın.

EK 14: DENEY II EŞİKÜSTÜ SUNUM DÜZEYİ GRUBU İÇİN KULLANILAN YÖNERGE

Çalışmaya başlamadan önce bilgilendirilmiş onam formunu okuyup incelemenizi istiyorum. Sonrasında eğer bu çalışmaya katılmak istiyorsanız, isminizi yazarak formu imzalayınız.

Öncelikle çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bu çalışmada, kişilerin bilgisayar ekranında sunulan resimleri izlerken hissettikleri duyguları inceliyoruz. Çalışmaya başlamadan önce önünüzde bulunan formları doldurmanız gerekmektedir. Ardından size renk görme ile ilgili bir ölçek uygulayacağım. Çalışma farklı görevler gerçekleştirmeniz gereken üç aşamadan oluşmaktadır ve yaklaşık yarım saat sürmesi beklenmektedir. Görevlerle ilgili gerekli açıklamayı her aşamanın başlangıcında yapacağım. Öncelikle önünüzde bulunan iki formu doldurmanızı istiyorum. Şimdi de renk görme ile ilgili ölçeğimizi uygulayacağım.

1.Aşama: Şimdi size 1.aşamadan bahsedeceğim. Bu aşamada, size farklı resimler gösterilecektir. Değerlendirmenizi istediğimiz her bir resmin gösterilmesinin ardından bir değerlendirme ekranı çıkacaktır. Bu değerlendirme ekranında, en son görmüş olduğunuz resmi en iyi tanımladığını düşündüğünüz sıfatı yüksek sesle söylemenizi istiyorum. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden olabildiğince samimi bir şekilde yanıtlayın.

Çalışma şu şekilde olacaktır: Önce size odaklanma noktası olarak bir "+" işareti gösterilecektir. Bu sırada bir şey yapmadan bekleyin ve "+" işaretine bakın. Sonrasında size ard arda iki resim sunulacaktır. Her bir resmi izlemek için oldukça kısa bir süreniz olacak. Lütfen her bir resmi, ekranda kaldığı süre boyunca izlemeye devam edin ve ikinci resimden sonra çıkacak değerlendirme ekranında, sadece ikinci (son) olarak gösterilen resmi en iyi tanımladığını düşündüğünüz sıfatı yüksek sesle söyleyin. Hemen ardından aynı ekranda bulunan sayıyı yüksek sesle okuyun. Değerlendirme yaparken olabildiğince hızlı davranmaya çalışın, çünkü değerlendirmek için süreniz kısıtlıdır. Eğer gösterilen bir resim için bir cevap veremiyorsanız, "PAS" deyip, sadece ekrandaki sayıyı okuyun.

Son hatırlatma: Resimleri ekranda kaldığı süre boyunca izleyin. Resimler gittikten sonra çıkan değerlendirme ekranında, sadece ikinci (son) olarak gösterilen resmi en iyi tanımladığınızı düşündünüz sıfatı yüksek sesle söyleyin. Hemen ardından ekrandaki sayıyı yüksek sesle okuyun.

2.Aşama (Oyalama Görevi): Şimdi size 2. aşamadan bahsedeceğim. Bu aşamada gerçekleştireceğiniz görev yaklaşık 5 dakika sürecektir. Bu aşamada, size gösterilen çeşitli kelime ve sayılarla ilgili sorular sorulacaktır. Soruların cevabını 0-9 arasındaki sayı tuşlarından birini tuşlayarak veriniz. Her bir soru için süreniz kısıtlıdır, bu yüzden soruları olabildiğince hızlı cevaplamaya çalışın.

3.Aşama: Şimdi size 3. aşamadan bahsedeceğim. Bu aşamada gerçekleştireceğiniz görev yaklaşık 10 dakika sürecektir. Bu aşamada, çalışmanın 1. aşamasında gördüğünüz resimler tekrar gösterilecektir. Her bir resmin gösterilmesinin ardından bir değerlendirme ekranı çıkacaktır. Bu değerlendirme ekranında, resmi izlediğiniz sırada ne hissettiğinize yönelik olarak bir puanlama yapmanızı istiyorum. Doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden olabildiğince samimi bir şekilde yanıtlayın.

Şimdi biraz daha detaylı bir açıklama yapacağım. Çalışmaya geçtiğimizde resimlere ilişkin değerlendirme yapabilmenize olanak sağlayan bu ölçeği göreceksiniz (Kağıt üzerinde ölçek gösterilir.) Gördüğünüz gibi bu ölçek, üzerinde çeşitli figürlerin ve figürlerin altında sayıların bulunduğu, dokuz birimli bir ölçektir. Her bir resmi izlerken ne hissettiğinizi puanlamak için bu ölçeği kullanmanızı istiyorum. Ölçeğin sol tarafında bulunan sayılar mutluluk, memnuniyet ve hoşnutluk gibi duyguları temsil etmekteken; ölçeğin sağ tarafında bulunan sayılar mutsuzluk, memnuniyetsizlik ve hoşnut olmama gibi olumsuz duyguları temsil etmektedir. Yani ölçeğin sol ucu (1) tamamen olumlu duygular hissettiğinizi ifade ederken; sağ ucu (9) tamamen olumsuz duygular hissettiğinizi ifade etmektedir. Ölçeğin orta kısmı (5) ise olumlu ya da olumsuz olarak değerlendiremediğiniz “nötr” hislerinizi temsil etmektedir. Ölçekte duygularınızı daha hassas ifade edebilmeniz için ara değerler (2,3,4,6,7,8) bulunmaktadır. Resme bakarken tam olarak hissettiğiniz duyguyu, bu ölçek üzerinde yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşları kullanarak derecelendirmenizi istiyorum. Resimlere ilişkin değerlendirmenizin, sizin resme bakarken yaşadığınız duyguyu tam olarak yansıtması bizim için çok önemli. Bu sayede, resimlere verdiğiniz duygusal tepkileri daha hassas

değerlendirebileceğiz. Karar verir vermez bir tuşa basın. Yanlış tepki verdiğinizi düşündüğünüz bir resim olursa, önemsemeyin; sonraki değerlendirmeleri doğru yapmaya çalışın.

Çalışma şu şekilde olacaktır: Puanlayacağınız her bir resimden önce, ekrana odaklanabilmeniz için bir “+” işareti göreceksiniz. Bu sırada bir şey yapmadan bekleyin ve “+” işaretine bakın. Her bir resmi izlemek için oldukça kısa bir süreniz olacak. Lütfen her bir resmi, ekranda kaldığı süre boyunca izlemeye devam edin. Her bir resimden sonra çıkacak değerlendirme ekranında, resme bakarken ne hissettiğinizi, ölçekte yer alan sayılara göre klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak derecelendirin. Resimleri puanlarken olabildiğince hızlı davranmaya çalışın, çünkü değerlendirme için süreniz kısıtlıdır.

Son hatırlatma: Resmi ekranda kaldığı süre boyunca izleyin. Resim gittikten sonra çıkan değerlendirme ekranında, resmi izlerken hissettiğiniz duyguya göre, klavyedeki 1-9 arasındaki tuşlardan birini kullanarak hızlıca bir puanlama yapın.

EK 15: OYALAMA GÖREVİNDE KULLANILAN SORULAR

- 66679 Bu sayı kaç basamaklıdır?
- 234309 Bu sayı kaç basamaklıdır?
- 7783953 Bu sayı kaç basamaklıdır?
- 55632279 Bu sayı kaç basamaklıdır?
- 900888717 Bu sayı kaç basamaklıdır?
- 93208154382 Bu sayıda kaç tane çift rakam vardır?
- 23308638451 Bu sayıda kaç tane çift rakam vardır?
- 33412975380 Bu sayıda kaç tane çift rakam vardır?
- 2987335791 Bu sayıda kaç tane çift rakam vardır?
- 93746799878 Bu sayıda kaç tane çift rakam vardır?
- 334008997 Bu sayıda kaç tane çift rakam vardır?
- 228240061 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- 2987894553 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- 908876229 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- 5389769222 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- 542834911 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- 3927664253 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- 3872206 Bu sayıda kaç tane tek rakam vardır?
- "gelemez" Bu kelimedede kaç tane harf vardır?
- "bahçıvan" Bu kelimedede kaç tane harf vardır?

- "kalemlik" Bu kelimedede kaç tane harf vardır?
- "sormuşlar" Bu kelimedede kaç tane harf vardır?
- "dedemgil" Bu kelimedede kaç tane harf vardır?
- "arasındaki" Bu kelimedede kaç tane hece vardır?
- "çadırın" Bu kelimedede kaç tane hece vardır?
- "saksağan" Bu kelimedede kaç tane hece vardır?
- "mert" Bu kelimedede kaç tane hece vardır?
- "forma" Bu kelimedede kaç tane hece vardır?
- "saksafon" Bu kelimedede kaç tane sessiz harf vardır?
- "istiridye" Bu kelimedede kaç tane sessiz harf vardır?
- "güllük" Bu kelimedede kaç tane sessiz harf vardır?
- "geceleyin" Bu kelimedede kaç tane sessiz harf vardır?
- "yumuşama" Bu kelimedede kaç tane sesli harf vardır?
- "okuldayım" Bu kelimedede kaç tane sesli harf vardır?
- "yağmurlu" Bu kelimedede kaç tane sesli harf vardır?
- "beylik" Bu kelimedede kaç tane sesli harf vardır?

**EK 16: DENEY II RESİMLERİN SIFAT DEĞERLENDİRMESİNDE
KULLANILAN VE YARGICILARIN DUYGUSAL DEĞERLİKLERİ
KONUSUNDA HEMFİKİR OLDUKLARI OLUMLU-OLUMSUZ SIFATLAR
VE FREKANSLARI**

(Olumlu Duygusal Değerliğe Sahip Sıfatlar)

Sıfat	Frekans
adil	3
akıllı, dikkatli	1
alakalı	1
arkadaş canlısı	1
arkadaşça	1
aydınlık	1
azimli	1
başarılı	1
becerikli	2
beraber	2
bilgili	5
büyüleyici	1
cesur	1
coşkulu	1
çaba gösteren	1
çalışkan	17
çocuksu	1
çok komik	1
dakik	10
dikkatli	10
disiplinli	1
doğal	16
dost canlısı	1
düzenli	22
eğlenceli	11
emin	3
estetik	2
etkileyici	1
ferahlatıcı	1
gelişmiş	3

Sıfat	Frekans
genç	7
girişken	1
gururlu	2
güçlü	4
güneşli	2
güvenli	2
güzel	48
hareketli	1
harika	2
hayat kurtaran	1
heyecanlı	7
hızlı, ulaşım	1
hoş	6
hoşsohbet	3
huzurlu	5
içten,samimi	1
ilgili	1
iyi	20
kararlı	6
kendinden emin	4
keyifli	2
komik	3
korkusuz	1
lezzetli	10
masum	2
memnun	1
mutlu	17
naturel	1
neşeli	4
rahat	7

Sıfat	Frekans
rahatlatıcı	1
renkli	10
sabırlı	1
saf	5
sağlam	4
sağlıklı	7
samimi	2
sevecen	1
sevimli	4
sıcak	6
tatlı telaş	1
tecrübeli	2
umutlu	1
verimli	1
yardımsever	2
zeki	3
zevkli	2

(Olumsuz Duygusal Değerliğe Sahip Sıfatlar)

Sıfat	Frekans
acı	6
acılı	2
acil	1
aç	2
agresif	1
alakasız	1
alçak	1
amaçsız	1
berbat	1
bezgin	1
bıkkın	2
bitik	1
bitkin	2
boğucu	3
boğuk	1
bozuk, yarım kalmış	1
bulanık	15
bunaltıcı	2
çok belirsiz, anlamsız	1
çok bilmiş	1
çok karmaşık	1
dengesiz	1
depresif	1
düzensiz	1
eğri büğrü	1
endişeli	2
fırsatçı	1
geçimsiz	1
gereksiz	2
güvenilmez	1
güvensiz	1
hasta	8
huzursuz	1
hüzünlü	1

Sıfat	Frekans
ISSIZ	1
iğrenç	5
ilgisiz	1
isyankar	1
işgüzar	1
işsiz	1
kafa karıştırıcı	3
kafası karışık, karmaşık	1
kanlı	1
kaotik	2
kapana kısılmış	1
karamsar	6
karanlık	18
kararsız	2
kargaşalı	2
karmaşık	47
karmaşık yol	1
kasvetli	1
kaybolmuş	2
kayıp	7
kızgın	2
kızgın	1
korkmuş	2
korkunç	3
kötü	23
küçümseyici	1
loş	1
memnuniyetsiz	1
merhametsiz	1
mide bulandırıcı	1
mutsuz	2
mutsuz, soyutlanmış	1
parçalanmış	1
pesimist	1

Sıfat	Frekans
pis	8
rahatsız	1
rahatsız edici	1
riskli	5
sağlıksız	1
sıkıcı	14
sıkılğan	3
sıkılmış	4
sıkılmış sıkılğan	1
sıkıntılı	5
sıkkın	1
sinirli	3
soğuk	13
steril olmayan	1
stres yaratıcı	1
suçlayıcı	1
suçlu	2
tedirgin	1
tehlikeli	4
umursamaz	1
umutsuz	4
uygunsuz	1
uyuşuk	2
üzgün	2
üzücü	1
vahşi	2
yalnız	18
yalnızlık hissi veren	1
yanlış	1
yaralayıcı	1
yoğun trafik	1
yoksul, fakir	1
yorucu	12
yozlaşmış	1
zayıf	1
zehirli	4

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Gülcan ÖZTÜRK
Doğum Yeri ve Tarihi : Devrek/ZONGULDAK, 15.07.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı
Deneysel Psikoloji Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Ankara İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü

İletişim

E-Posta Adresi : gulcanyozturk@hotmail.com

Tarih : 17.07.2014